

UHASSELT

KU LEUVEN

Maastricht University

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De rechten van reizigers tijdens een pandemie

Charlotte Verlinden

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Evelyne TERRYN

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be
Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2020

2021

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De rechten van reizigers tijdens een pandemie

Charlotte Verlinden

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Evelyne TERRYN

Samenvatting

2020 was het jaar waarin de wereld kennismakte met het coronavirus. Om de opmars van dit virus te stoppen, nam de Belgische overheid enkele ingrijpende maatregelen die de reissector zwaar hebben geraakt, waaronder een reisverbod. Deze maatregelen hadden, en hebben nog steeds, een zware financiële impact op de verschillende luchtvaartmaatschappijen en reisorganisatoren in ons land. Om een vloedgolf aan faillissementen te vermijden, heeft de Belgische overheid enkele maatregelen uitgevaardigd waaronder de mogelijkheid om vouchers uit te geven in de plaats van meteen het door de consument betaalde bedrag terug te storten. Deze maatregelen hebben uiteraard een invloed op de rechten van reizigers. De vraag *"Bieden de maatregelen genomen door de Belgische overheid om de COVID-19-pandemie te bestrijden voldoende bescherming aan de consumenten in de reissector?"* dringt zich dan ook op.

De rechten van vliegtuigpassagiers zijn opgenomen in de Verordening Vliegtuigpassagiers. De rechten van pakketreizigers zijn opgenomen in de Reiswet. Om te bepalen of de coronapandemie als overmacht geldt, moet steeds naar de specifieke bepalingen van deze wetgeving gekeken worden.

De EU heeft in de aanbeveling 2020/648 van 13 mei 2020 erkend dat zowel voor geannuleerde pakketreizen als voor gecancelde vluchten een voucher kan worden uitgegeven. Cruciaal is hierbij wel dat de consument de keuze krijgt om deze voucher al dan niet te aanvaarden. Verder omvat deze aanbeveling ook de voorwaarden waaraan deze vouchers moeten voldoen.

De Belgische overheid voorziet niet in een specifieke nationale regelgeving omtrent vouchers uitgevaardigd voor geannuleerde vliegtrips. Bij de annulatie van een pakketreis konden reisorganisaties tussen 20 maart 2020 en 19 juni 2020 een zogenaamde coronavoucher uitgeven. De voorwaarden omtrent deze vouchers waren opgenomen in twee Ministeriële besluiten.

De Belgische wetgeving is op een aantal punten niet in overeenstemming met de aanbeveling 2020/648. Zo werd het keuzerecht om voor een terugbetaling te kiezen niet gerespecteerd. Ook voorzagen de Ministeriële besluiten in een langere terugbetalingstermijn en was omtrent de overdraagbaarheid van deze vouchers niets bepaald. Deze voorwaarden hadden een negatieve invloed op de rechten van reizigers in België.

Verder zijn er ook vouchers uitgegeven die niet onder deze Ministeriële besluiten vallen zoals deze voor gekoppelde reisarrangementen, pakketreizen die pas na 20 juni 2020 geannuleerd werden en vliegtuigtickets. Het bestaan van deze verschillende vouchers met elk hun eigen verschillende voorwaarden leidt tot heel wat onduidelijkheid bij consumenten. Daarbij zijn deze vouchers, in tegenstelling tot de coronavouchers, niet beschermd tegen een mogelijk faillissement van de reisorganisator of luchtvaartmaatschappij. Bijgevolg dragen consumenten die een voucher aanvaarden het risico om met een insolvabele reisorganisator of luchtvaartmaatschappij geconfronteerd te worden en met lege handen achter te blijven.

De Belgische overheid is er niet in geslaagd om de rechten van consumenten voldoende te beschermen. Bijkomende maatregelen om de rechten van consumenten te waarborgen zijn dan ook nodig. Deze moeten echter niet enkel op nationaal niveau, maar ook op Europees vlak genomen worden.

Dankwoord

Deze masterthesis vormt het sluitstuk van mijn Rechtenopleiding. De voorbije jaren waren vaak heel zwaar, maar gelukkig zijn er ook heel wat mooie momenten om aan terug te denken. Met het einde van mijn studies in zicht, lijkt dit voorwoord mij het ideale ogenblik om een aantal mensen te bedanken.

Ten eerste zou ik graag Professor Terryn bedanken voor het aanreiken van dit bijzonder interessante onderwerp. De coronacrisis is nog steeds brandend actueel en heel wat mensen in mijn omgeving zitten met vragen omtrent hun geannuleerde reizen en vervallen vouchers. Deze vragen wezen mij iedere keer op het nut van mijn onderzoek wat een extra stimulans vormde om door te gaan op momenten dat het schrijven moeilijk ging.

Daarbij zou ik ook graag mijn vriendinnen bedanken. Samen probeerden we van ieder vak het beste te maken en elkaar er door te helpen wanneer iemand het niet meer zag zitten. De fijne ontspanningsmomenten samen, maakte dat ik iedere keer de moed vond om door te gaan.

Uiteraard zou ik graag mijn ouders en zus bedanken. Zij hebben mij iedere dag gesteund en ervoor gezorgd dat ik het vele werk dat op mij afkwam steeds wist te relativieren. Zonder hun steun en goede raad was ik er niet in geslaagd om deze opleiding tot een goed einde te brengen.

Tot slot rest mij enkel nog iedereen te bedanken die mij geholpen heeft om deze thesis tot stand te brengen.

Charlotte Verlinden,

Tienen, 12 mei 2021.

Inhoud

Lijst met afkortingen.....	vii
Inleiding.....	1
1. Coronavirus.....	5
1.1. Algemene informatie	5
1.2. Verspreiding.....	5
2. Corona maatregelen met betrekking tot de reissector	7
2.1. Voor 15 juni 2020.....	7
2.1.1. België.....	7
2.1.2. Nederland	8
2.1.3. Europa.....	8
2.2. Na 15 juni 2020.....	9
2.2.1. België.....	9
2.2.2. Nederland	11
2.2.3. Europa.....	12
3. De rechten van reizigers	15
3.1. De rechten van vliegtuigpassagiers	15
3.1.1. Wettelijk kader	15
3.1.2. Toepassingsgebied van de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten	19
3.1.3. Inhoudelijk bespreking van passagiers in geval van annulering	20
3.1.4. Invloed van de Coronapandemie	24
3.1.5. Nederland	26
3.1.6. Tussentijdse evaluatie	27
3.2. De rechten van pakketreizigers	28
3.2.1. Wettelijk kader	28
3.2.2. Toepassingsgebied van de Richtlijn 2015/2302/EU	31
3.2.3. Inhoudelijke bespreking van de rechten van pakketreizigers.....	34
3.2.4. Invloed van de coronapandemie	38
3.2.5. Nederland	43
3.2.6. Tussentijdse evaluatie	45
4. Overmacht	47
4.1. Gemeen verbintenissenrecht	47
4.1.1. Wettelijk kader	47
4.1.2. Inhoudelijke bespreking.....	47
4.1.3. Gevolgen overmacht	49
4.1.4. Imprevisieer	49
4.2. Overmacht in de reissector	50
4.2.1. Overmacht bij vliegtuigtickets.....	50
4.2.2. Overmacht bij pakketreizen.....	52
4.3. Invloed corona op de reissector	53
4.3.1. corona in het huurrecht als inspiratiebron	53

4.3.2.	Corona als overmacht in de reissector?	55
4.4.	Nederland	62
4.4.1.	Overmachtsleer in het Nederlandse recht	62
4.4.2.	Imprevisieleer in het Nederlandse recht	65
4.4.3.	Corona als overmacht in de reissector?	66
4.4.4.	Tussentijdse evaluatie	69
5.	Insolventie	71
5.1.	Insolventie van Vliegtuigmaatschappijen	71
5.2.	Insolventie van reisorganisatoren	74
5.2.1.	Wettelijk kader	74
5.2.2.	Inhoudelijke bespreking	74
5.2.3.	Invloed van de Coronapandemie	76
5.2.4.	Nederland	77
5.2.5.	Tussentijdse evaluatie	78
6.	Evaluatie	81
7.	Conclusie	89
8.	Bibliografie	93
8.1.	Wetgeving	93
8.1.1.	Internationaal	93
8.1.2.	Europees	93
8.1.3.	Nederland	95
8.1.4.	België	96
8.2.	Rechtspraak	97
8.2.1.	Europa	97
8.2.2.	Nederland	97
8.2.3.	België	97
8.3.	Rechtsleer	97
8.3.1.	Europees	97
8.3.2.	Nederland	98
8.3.3.	België	99
8.4.	Varia	101
8.4.1.	Internationaal	101
8.4.2.	Europa	101
8.4.3.	Nederland	101
8.4.4.	België	103

Lijst met afkortingen

- WVEU = Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie
- HvJ = Hof van Justitie
- EU = Europese Unie
- NBW = Nederlands Burgerlijk Wetboek
- BW= Burgerlijk Wetboek
- ACM = Autoriteit Consument & Markt
- ANVR = Algemene Nederlandse Vereniging van Reisondernemingen
- SGR = Stichting Garantiefonds
- MB = Ministerieel besluit
- Verordening Vliegtuigpassagiersrechten = Verord. EP en Raad nr. 261/2004, 11 februari 2004, tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en tot intrekking van Verordening (EEG) nr. 295/91
- CCV = Internationale overeenkomst betreffende het reiscontract van 23 april 1970
- Reiscontractenwet = Wet 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling
- Richtlijn Pakketreizen = Richtl. 2015/2302 van het Europees Parlement en de Raad betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen, houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 2006/2004 en van Richtlijn 2011/83/EU van het Europees Parlement en de Raad, en tot intrekking van Richtlijn 90/314/EEG van de Raad
- Reiswet = Wet 21 november 2017 betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten.
- NBW = Nederlands Burgerlijk Wetboek
- KB = Koninklijk besluit

Inleiding

1. Van het jaar 2020 werd verwacht dat het onvergetelijk zou worden. Er was niet alleen het vooruitzicht naar het EK voetbal, maar ook de Olympische Spelen zouden weer plaatsvinden. Festivals kondigden grote namen aan en grootste plannen werden gesmeed. Onvergetelijk werd dit jaar zeker, maar niet op de manier waarop iedereen gedacht had. Al in januari was een mysterieuze longziekte uit China dagelijks het hoogtepunt in het nieuws. Wat toen nog een ver-van-ons-bed-probleem leek, had al snel de hele wereld in zijn greep.

2. Ook in België ging het aantal besmettingen razendsnel omhoog. Om de verspreiding van het virus in te perken, besloot de overheid in maart om een lockdown in te stellen. Alle niet-essentiële winkels werden gesloten, net zoals horecazaken en kappers. Ook alle niet-essentiële verplaatsingen werden verboden en telewerk werd verplicht. Daarnaast moesten ook scholen en universiteiten de deuren sluiten. Twee maanden lang was het openbare leven bijna volledig tot stilstand gekomen, en daarna was dit nog steeds sterk ingeperkt. In oktober en november ging het aantal besmettingen terug drastisch de hoogte in. Om de zogenaamde tweede coronagolf te stoppen, greep de overheid opnieuw naar een lockdown. Een lockdown light deze keer. Opnieuw werden horecazaken en niet-essentiële winkels gesloten. Ook de universiteiten en hogescholen gingen weer toe.

3. Ook op de reissector had de coronapandemie een grote impact. Tot en met 15 juni 2020 waren buitenlandse reizen vanuit België verboden, en zelfs daarna bleef reizen zeer beperkt. Ook in het voorjaar van 2021 waren toeristische reizen niet toegestaan. Dit leidde tot de annulatie van duizenden reizen met een hele grote financiële impact op de reissector als gevolg. Reisorganisaties en vliegtuigmaatschappijen verwierven amper inkomsten. Terugbetaling van al de geannuleerde reizen zou voor hen dan ook het einde betekenen. Om hieraan tegemoet te komen werd gewerkt met zogenaamde coronavouchers.

4. De laatste decennia is onze maatschappij naar een echte reismaatschappij geëvolueerd. Elk jaar trekken duizenden Belgen naar het buitenland om daar hun vakantie door te brengen. Heel wat Belgen zagen hun reis in het water vallen waardoor het belangrijk is te onderzoeken of de rechten van consumenten tijdens deze coronacrisis voldoende gewaarborgd zijn.

5. Centraal in deze masterthesis staat de invloed van de coronacrisis op de rechten van consumenten. De onderzoeksvraag luidt: "*Bieden de maatregelen genomen door de Belgische overheid om de COVID-19-pandemie te bestrijden voldoende bescherming aan de consumenten in de reissector?*" Deze onderzoeksvraag is zowel vergelijkend als evaluerend. Het evaluerend karakter zit in de beoordeling van de bescherming van de rechten van reizigers geboden door de maatregelen van de Belgische overheid. Om dit op een diepgaande manier te beoordelen, zal een vergelijking gemaakt worden met het Nederlandse recht.

6. Heel wat Belgen spenderen hun jaarlijkse vakantie in Nederland of vertrekken vanuit de Nederlandse luchthavens op reis. Daarnaast heeft Nederland de coronacrisis reeds van in het begin

helemaal anders aangepakt dan België. Bijgevolg is het zeer interessant om een vergelijking te maken met het Nederlandse recht.

7. Bij het voeren van dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van de geldende wetgeving, rechtspraak en rechtsleer en dit zowel op nationaal, Nederlands als Europees niveau. Van belang is onder andere de Verordening inzake de Rechten van Vliegtuigpassagiers, de Richtlijn Pakketreizen en de omzetting hiervan in het Nederlandse en Belgische recht. Ook de mededelingen en richtsnoeren van onder andere de Europese Commissie omtrent de rechten van reizigers zullen aan bod komen. Wat betreft de rechtspraak heeft het Europese Hof van Justitie reeds een belangrijke rol gespeeld. Qua rechtsleer zal zowel verwezen worden naar boeken als naar rechtswetenschappelijke artikels die in verscheidene juridische tijdschriften gepubliceerd worden. Eveneens van belang zijn de websites van de verschillende Belgische en Nederlandse consumentenorganisaties, alsook van de Europese Instellingen. Op deze sites is heel wat nuttige informatie terug te vinden omtrent de inhoud van de rechten van reizigers, maar ook over de invloed van de coronacrisis op deze rechten.

8. In de eerste twee onderdelen zal kort geschetst worden wat het coronavirus is en hoe dit zich over de wereld verspreid heeft. Daarna zal worden ingegaan op de maatregelen die België, Nederland en Europa genomen hebben om de verspreiding van het virus in te dammen. Hierbij zal gekeken worden naar de situatie voor 15 juni 2020 en de situatie na deze datum.

9. In het derde hoofdstuk komen de rechten van reizigers in geval van annulering of wijziging van hun reis aan bod. In een eerste deel zullen rechten van vliegtuigpassagiers besproken worden. Daarna zal worden ingegaan op de rechten van pakketreizigers. In beide onderdelen zal onderzocht worden welke regeling getroffen werd voor reizigers die hun reis door de coronapandemie in het water zagen vallen. De rechten die Europese burgers afleiden uit het vrij verkeer van personen zullen in deze thesis echter niet aan bod komen.

10. Vervolgens zal onderzocht worden of de coronacrisis als overmacht kan worden ingeroepen. Om dit te beoordelen zal eerst de overmachtsregeling in het algemeen besproken worden. Daarna zal de mogelijkheid om overmacht in te roepen in het reisrecht aan bod komen. Tot slot zal beoordeeld worden of de coronacrisis als grond voor overmacht kan gelden.

11. Hierna zal de bescherming van reizigers tegen insolventie van de reisorganisatoren en luchtvaartmaatschappijen besproken worden. Zoals reeds eerder gezegd, hadden bedrijven maandenlang geen inkomsten. Daardoor zijn vele in slechte papieren gekomen. Het is dus belangrijk om te bekijken of reizigers beschermd zijn tegen een mogelijk faillissement van hun reisorganisatie. Ook hier zullen eerst de algemene regels omtrent bescherming tegen een insolvente reisorganisator of vliegtuigmaatschappij aan bod komen. Verder is ook van belang om te onderzoeken of de coronacrisis hier een invloed op heeft gehad.

12. Tot slot zal een evaluatie volgen. Het doel hiervan is te onderzoeken of de genomen maatregelen voldoende bescherming bieden aan reizigers. Als onderdeel van deze evaluatie zal ook gekeken worden naar het Nederlandse recht en de maatregelen door de Nederlandse overheid

getroffen. Dit is van belang om na te gaan op welke punten de Belgische overheid een goede bescherming biedt, waar de Nederlandse overheid het beter doet en België dus tekortschiet. Hierna zal worden afgesloten met een samenvattende conclusie.

1. Coronavirus

1.1. Algemene informatie

13. Het nieuwe coronavirus is ook wel bekend onder de naam SARS-CoV-2. Dit virus veroorzaakt de ziekte "COVID-19" waarvan de meest voorkomende symptomen koorts, hoesten, niezen en keelpijn zijn. Daarnaast zijn ook het plots wegvallen van smaak en geur en extreme vermoeidheid of spierpijn symptomen die deze ziekte kenmerken. Uiteindelijk kan het virus tot zware longontstekingen leiden.¹

14. Het virus is voornamelijk gevaarlijk voor ouderen en mensen met onderliggende aandoeningen zoals diabetes, hartaandoeningen,... Vooral voor de leeftijdscategorie boven tachtig jaar kan de ziekte voor ernstige problemen zorgen. Desalniettemin kan het virus ook gevaarlijk zijn voor jongeren. Kinderen daarentegen ondervinden eerder zelden ernstige problemen door het virus.²

1.2. Verspreiding

15. Eind december 2019 bereikten ons vanuit China de eerste berichten over een virus dat ernstige longontstekingen zou veroorzaken. Dit virus was voor de eerste keer opgedoken in Wuhan. De geruchten gingen dat het virus van dieren op mensen was overgebracht op een vismarkt en zich van daaruit razendsnel over China had verspreid. Op dit ogenblik is nog steeds niet geweten hoe en waar het virus juist ontstaan is.³ Alleszins heeft coronavirus zich niet tot de Chinese landsgrenzen beperkt.

16. Reeds in januari werden in Europa de eerste besmettingen met het Coronavirus vastgesteld. Op 4 februari gebeurde dit ook in België.⁴ Razendsnel bereikte dit virus ook andere werelddelen. Zuid-Afrika, de Verenigde Staten van Amerika, Bangladesh,... overal sloeg het virus immens hard toe.

17. Tijdens de eerste golf in het voorjaar van 2020 werden in Europa voornamelijk Italië, Spanje en Frankrijk zeer hard getroffen, maar ook België bleef zeker niet gespaard. Al snel nadat bij ons deze golf wat onder controle was, begonnen de cijfers al terug te stijgen. Eind oktober was ook België zeer hard getroffen door de tweede coronagolf. In de eerste maanden van 2021 volgde in Europa

¹ X, <https://covid-19.sciensano.be/nl/covid-19-algemene-informatie> (laatst geraadpleegd op 29 oktober 2020).

² Agentschap zorg en gezondheid, "Extra maatregelen voor de bescherming van ouderen tegen coronavirus", <https://www.zorg-en-gezondheid.be/extra-maatregelen-voor-de-bescherming-van-ouderen-tegen-coronavirus> (laatst geraadpleegd op 17 april 2021).

³ SQ, "Onderzoek: coronavirus is niet op beruchte vismarkt in Wuhan ontstaan", *De Standaard* 1 juni 2020, <https://www.demorgen.be/tech-wetenschap/onderzoek-coronavirus-is-niet-op-beruchte-vismarkt-in-wuhan-ontstaan~befc2431/> (laatst geraadpleegd op 5 maart 2021).

⁴ G. PAELINCK, "Na de eerste Belgische corona-besmetting: "Het protocol heeft zeer goed gewerkt, het virus is onder controle", *VRT NWS* 4 februari 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/02/04/corona-protocol/> (laatst geraadpleegd op 17 april 2021).

ook een derde golf. Wereldwijd zijn de Verenigde Staten het hardst getroffen land waar ondertussen al meer dan 560.000 doden te betreuren zijn. Brazilië en Mexico staan op de betreurenswaardige tweede en derde plaats.⁵ Op 17 april 2021 werd de trieste grens van 3 miljoen doden aan de gevolgen van COVID-19 wereldwijd overgeschreden.⁶

⁵ Deze cijfers zijn up-to-date tot en met 17 april 2021, <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> (laatst geraadpleegd op 17 april 2021).

⁶ <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> (laatst geraadpleegd op 17 april 2021).

2. Corona maatregelen met betrekking tot de reissector

18. In februari en maart 2020 begon het coronavirus zich razendsnel te verspreiden over grote delen van Europa en ook in België. Al snel werd duidelijk dat vergaande maatregelen nodig waren om de verspreiding van dit virus te beperken: cafés en restaurants werden gesloten, telewerk werd verplicht en ook de scholen en universiteiten gingen voor enkele weken dicht. Het spreekt voor zich dat er ook maatregelen genomen werden die de reissector zwaar raakte. In dit onderdeel volgt een overzicht van deze maatregelen, van het verbod op alle niet-essentiële reizen tot de kleurencodes en het Passagier Lokalisatie Formulier. Het overzicht van deze maatregelen is actueel tot en met 19 april 2021.

2.1. Voor 15 juni 2020

2.1.1. België

19. Op 18 maart 2020 werd het Ministerieel besluit houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken uitgevaardigd. Zoals de titel van dit Ministerieel besluit reeds doet vermoeden werd aan de hand van dit besluit een aantal vergaande maatregelen uitgevaardigd met als doel de opmars van het coronavirus tegen te gaan.⁷ Artikel 7 van dit MB, dat op 20 maart in werking trad, bepaalt dat "*Niet essentiële reizen vanuit België zijn verboden*"⁸.

20. Dit MB werkte steeds voor een bepaalde tijd en werd dus een aantal keer vernieuwd. Het MB van 3 april 2020 bracht een wijziging aan in artikel 7. Niet enkel waren niet-essentiële reizen vanuit België verboden, ook niet-essentiële reizen naar België waren niet meer toegestaan.⁹ Het MB van 30 mei maakte het terug mogelijk om familie in een buurland te gaan bezoeken en in een buurland te gaan winkelen.¹⁰ Uiteindelijk waren meerdaagse binnenlandse reizen verboden tot 8 juni 2020. Buitenlandse reizen waren pas vanaf 15 juni opnieuw toegelaten.¹¹

⁷ Ministerieel besluit zal verder afgekort worden als MB.

⁸ MB 18 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 18 maart 2020, 16037.

⁹ MB 3 april 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 7 april 2020, 24619.

¹⁰ MB 30 mei 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 30 mei 2020, 38508.

¹¹ MB 5 juni 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 5 juni 2020, 41544.

2.1.2. Nederland

21. Zoals hierna zal blijken heeft Europa een verbod opgelegd op niet-essentiële reizen vanuit een derde land naar de Schengenzone.¹² In Nederland is dit verbod ingegaan op 19 maart 2020 om 18 uur.¹³ Sinds die dag was het voor personen komende uit een derde land niet mogelijk om het gebied van de Europese Unie¹⁴ te betreden tenzij hij onder één van de uitzonderingen valt.¹⁵

22. In tegenstelling tot België was er in Nederland in het voorjaar van 2020 geen verbod op niet-essentiële reizen. Wel werkte de Nederlandse overheid met kleurcodes om het reisadvies aan te duiden. Deze kleuren waren groen, geel, oranje en rood. Het Ministerie van Buitenlandse zaken had het reisadvies voor alle landen van de Schengenzone opgetrokken tot minstens oranje. Dit betekende dat de overheid adviseerde enkel nog op reis te gaan wanneer dit strikt noodzakelijk was. Bijgevolg werd aangeraden om geplande vakanties uit te stellen of te annuleren.¹⁶

23. Een oranje reisadvies wordt opgelegd voor landen waar het op gebied van gezondheid niet veilig is. Reizigers die uit deze zone terugkeren zijn verplicht om tien dagen in quarantaine te gaan. Verder wordt ook een oranje reisadvies opgelegd aan landen die Nederlandse reizigers een verplichte quarantaine opleggen of die de voorlegging van een negatieve COVID-test vereisen.¹⁷

2.1.3. Europa

24. Ook op Europees vlak werd er regelgeving uitgevaardigd met betrekking tot reizen tijdens de coronapandemie. Van belang was de mededeling van de Europese Commissie omtrent de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU.¹⁸ Internationale reizen waren voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor de verspreiding van het virus. Het stopzetten van dit reisverkeer was dan ook een belangrijk middel om de verspreiding van het Coronavirus tegen te gaan. De door de Commissie besproken reisbeperkingen situeerden zich niet binnen de EU, maar behandelden de inreisbeperkingen van derdelanders binnen de EU.¹⁹

¹² *Infra* 8, nr. 24.

¹³ Verslag van een schriftelijk overleg over o.a. de geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken van 24 maart 2020, 27 maart 2020, *kamerstuk Tweede kamer der Staten-Generaal*, kst-21501-02-2136; X., "Nederland sluit de grenzen voor mensen van buiten Europa", 18 maart 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/18/nederland-sluit-de-grenzen-voor-mensen-van-buiten-europa> (laatst geraadpleegd op 1 november 2020).

¹⁴ Verder afgekort tot EU.

¹⁵ *Infra*. 9, nr 27.

¹⁶ X, "Reisadvies: reis alleen naar het buitenland indien noodzakelijk", 17 maart 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/17/reisadvies-reis-alleen-naar-het-buitenland-indien-noodzakelijk>, (laatst geraadpleegd op 1 november 2020).

¹⁷ X, "boek geen vakantie reizen naar landen met oranje reisadvies", 14 oktober 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/10/14/boek-geen-vakantiereizen-naar-landen-met-oranje-reisadvies#:~:text=Reizen%20blijft%20risico&text=Hierdoor%20zijn%20er%20in%20Nederland,of%20gebied%20snel%20kan%20veranderen>, (laatst geraadpleegd op 1 november 2020).

¹⁸ Med. (Comm.), tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU, 16 maart 2020, COM (2020) 115 def.

¹⁹ *Ibid.*

25. Meer info omtrent het inreisverbod van derdelanders in de EU was terug te vinden in de leidraad voor de uitvoering van de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU, het faciliteren van doorreisregelingen voor de repatriëring van EU-burgers, en de gevolgen voor het visumbeleid.²⁰

26. Volgens de Schengengrenscore is het mogelijk om derdelanders de toegang tot de EU te weigeren wanneer zij een gevaar voor de volksgezondheid vormen. Het begrip "gevaar voor de volksgezondheid" wordt in punt 21 van artikel 2 van voornoemde Schengengrenscore gedefinieerd als "*elke potentieel epidemische ziekte zoals gedefinieerd in de Internationale Gezondheidsregeling van de Wereldgezondheidsorganisatie, en andere infectieziekten of besmettelijke parasitaire ziekten, voor zover het gastland beschermende regelingen treft ten aanzien van de eigen onderdanen.*"²¹ Aan de hand van dit artikel kan het coronavirus als grond tot weigering van niet EU-burgers tot het Europese grondgebied.

27. De leidraad voor de uitvoering van de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU bepaalde ook de uitzonderingen op dit inreisverbod. Ten eerste moest het voor burgers van de geassocieerde Schengenlanden en hun familieleden steeds mogelijk zijn om terug naar huis te keren.²² Ook niet-EU-burgers die reeds lange tijd ingezetene zijn of op basis van een visum het recht hebben om lange tijd in de EU te verblijven, hadden het recht om naar huis terug te keren. Tot slot was het inreisverbod niet van toepassing op personen met essentiële functies zoals gezondheidsmedewerkers, diplomaten, vervoerspersoneel,...²³

2.2. Na 15 juni 2020

2.2.1. België

28. Zoals hierboven reeds vermeld, liet België sinds 15 juni 2020 terug toe om niet-essentiële reizen binnen Europa te maken. De Belgische overheid heeft wel beslist om met kleurencodes te werken. De Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken volgt de situatie in de andere Europese landen op de voet en kent een kleurencode toe aan deze landen. De kleurencodes zijn groen, oranje en rood en worden op de website van de FOD Buitenlandse zaken gepubliceerd.²⁴

²⁰ Med. (Comm.), Leidraad voor de uitvoering van de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU, het faciliteren van doorreisregelingen voor de repatriëring van EU-burgers, en de gevolgen voor het visumbeleid, 30 maart 2020, COM (2020) 102.

²¹ Art. 2 (21) jo. Art 6 §1 (e) Verord. Raad en EP nr. 2016/399, 9 maart 2016 betreffende een Uniecode voor de overschrijding van de grenzen door personen, *Pb.L.* 23 maart 2016, afl. 77, 1-52.

²² X., "Kort - Inreizen", *DJK* 2020, nr. 407, 2.

Med. (Comm.), Leidraad voor de uitvoering van de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU, het faciliteren van doorreisregelingen voor de repatriëring van EU-burgers, en de gevolgen voor het visumbeleid, 30 maart 2020, COM (2020) 102, 5-6.

²³ *Ibid.*

²⁴ X, "Reisadviezen", https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen (laatst geraadpleegd op 3 november 2020); T. SANTENS, en S. GROMMEN, "Rood, oranje en groen: kleuren bepalen welke toeristen in quarantaine moeten, maar lijst met regio's niet klaar", *VRT NWS* 8 juli 2020,

2.2.1.1. Groen

29. De kleur groen wordt gegeven aan landen waar er geen bijzondere risico's zijn voor de gezondheid. De afstandsregels van anderhalve meter moeten nog steeds in acht genomen worden, maar reizen is mogelijk. Na terugkomst zijn dan ook geen bijzondere voorzorgsmaatregelen, zoals een quarantaine, verplicht.²⁵

2.2.1.2. Oranje

30. Reizen naar landen met een oranje kleur is mogelijk maar een verhoogde waakzaamheid is vereist. Landen krijgen een oranje kleur wanneer er tussen de 20 en 100 besmettingen op 100.000 inwoners zijn vastgesteld op een tijdspanne van veertien dagen.²⁶ Na terugkeer is een quarantaineperiode van veertien dagen en een coronatest aanbevolen maar niet verplicht. Daarnaast kan ook de kleur licht-oranje worden toegekend. Deze kleur wordt opgelegd aan landen waar geen verhoogd risico aanwezig is, maar waar de plaatselijke autoriteiten een quarantaine opleggen aan Belgische toeristen of een negatieve coronatest vereisen.²⁷

2.2.1.3. Rood

31. Tot slot kan ook de rode kleur gegeven worden. Deze kleur wordt gegeven aan landen waar de voorbije veertien dagen meer dan 100 besmettingen op 100.000 inwoners vastgesteld werden.²⁸ België raadt dan ook ten stelligste af om naar deze landen te reizen. Indien men dit toch doet, dan is een quarantaine van veertien dagen verplicht. Daarbij moet ook een coronatest afgenomen worden. Rood wordt ook gegeven aan landen die reizen naar België verbieden.²⁹

2.2.1.4. Passagier Lokalisatie Formulier

32. Verder is ook het Passenger Locator Form of Passagier Lokalisatie Formulier ingevoerd. Het MB van 30 juni 2020 verplicht het invullen van dit formulier voor reizigers die van een land buiten

<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/08/kleurcodes-zullen-bepalen-voor-welke-reizigers-coronatest-en-qua/> (laatst geraadpleegd op 18 april 2021).

²⁵ X, "Reisadviezen", https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen (laatst geraadpleegd op 3 november 2020).

²⁶ X, https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_FAQ_travel_NL.pdf (laatst geraadpleegd op 3 november 2020).

²⁷ <https://diplomatie.belgium.be/nl>.

²⁸ X, https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_FAQ_travel_NL.pdf (laatst geraadpleegd op 3 november 2020); T. SANTENS, en S. GROMMEN, "Rood, oranje en groen: kleuren bepalen welke toeristen in quarantaine moeten, maar lijst met regio's niet klaar", *VRT NWS* 8 juli 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/08/kleurcodes-zullen-bepalen-voor-welke-reizigers-coronatest-en-qua/> (laatst geraadpleegd op 18 april 2021).

²⁹ X, "Reisadviezen", https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen (laatst geraadpleegd op 3 november 2020).

de Schengenzone naar België reizen alsook voor reizigers die vanuit een zogenaamde rode zone België binnenkomen.³⁰

33. Sinds het MB van 24 juli 2020 is de verplichting voor het invullen van dit formulier nog uitgebreid. Iedere reiziger die met het vliegtuig of per boot België binnenkomt, is verplicht om dit formulier in te vullen. De vervoerder is verantwoordelijk om voor de boarding te controleren of dit document ingevuld is.³¹ Indien dit niet het geval is, moet hij de passagier weigeren om te boarden. Ook personen die naar België reizen zonder tussenkomst van een vervoerder moeten een Passagier Lokalisatie Formulier invullen, maar enkel indien ze langer dan 48 uur in België verblijven of na een verblijf van langer dan 48 uur in het buitenland naar België terugkeren.³²

34. Het Passagier Lokalisatie Formulier is terug te vinden op de site van buitenlandse zaken. Op dit formulier moet de reiziger invullen waar hij in het buitenland geweest is, waar hij verbleven heeft en waar hij in België zal verblijven. Indien uit de ingevulde antwoorden blijkt dat de reiziger een verhoogd risico heeft om besmet te zijn met het coronavirus dan ontvangt de reiziger een sms en is een quarantaine verplicht.³³

35. Vanaf 27 januari 2021 greep de Belgische overheid opnieuw naar een reisverbod om de verspreiding van het virus tegen te gaan.³⁴ Dit reisverbod was een drietal maanden van kracht en is uiteindelijk op 19 april 2021 terug afgeschaft.³⁵ Ondanks dat reizen terug mogelijk is, gelden nog steeds strenge regels die in acht moeten worden genomen zoals een quarantaineperiode van tien dagen en een coronatest op de eerste en zevende dag na thuiskomst.³⁶ Verdere ontwikkelingen zullen niet meer in deze thesis aan bod komen.

2.2.2. Nederland

36. Ook in Nederland is reizen naar bepaalde Europese bestemmingen vanaf 15 juni 2020 terug mogelijk.³⁷ Het reisadvies is voor deze landen opnieuw op geel gezet. Geel betekent dat er afwijkende

³⁰ Art.3§3-§5, MB 10 juli 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 30 juni 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 10 juli 2020, 51.609.

³¹ T. SANTENS, "Voortaan verplicht: dit formulier moet u invullen voor u na een reis in het buitenland naar België terugkeert", *VRT NWS* 1 augustus 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/31/plf/> (laatst geraadpleegd op 18 april 2021).

³² Art. 10, MB 24 juli 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 30 juni 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 24 juli 2020, 55502.

³³ X, "Wat zijn de huidige maatregelen?", <https://www.info-coronavirus.be/nl/faq/> (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).

³⁴ MB 26 januari 2021 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 28 oktober 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 26 januari 2020, 5428.

³⁵ M. VERBERGT, "Nu ook officieel: reisverbod sneuvelt op 19 april", *De Standaard* 21 maart 2021, https://www.standaard.be/cnt/dmf20210321_94293942 (laatst geraadpleegd op 18 april 2021); MB 20 maart 2021 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 28 oktober 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 21 maart 2021, 23014.

³⁶ X, "Wat zijn de huidige maatregelen?", <https://www.info-coronavirus.be/nl/faq/> (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).

³⁷ X, "Toch op vakantie? Ga dan wijs op reis", 3 juni 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/06/03/toch-op-vakantie-ga-dan-wijs-op-reis> (laatst geraadpleegd op 4 november 2020).

veiligheidsrisico's gelden en dat reizigers dus extra moeten opletten.³⁸ Op de site [nederlandwereldwijd.nl](https://www.nederlandwereldwijd.nl) worden de kleurencodes per land weergegeven en bijgewerkt aan de meest actuele toestand. De reisadviezen zijn echter niet bindend. Reizigers kunnen dus op eigen initiatief hun reis aanvatten.³⁹

37. Net zoals in België is in de eerste maanden van 2021 een reisverbod van kracht. Volgens de laatste stand van zaken zou dit reisverbod tot 15 mei 2021 blijven gelden.⁴⁰ Indien u toch naar het buitenland gaat, dan is een quarantaine van 10 dagen verplicht. Een negatieve coronatest op de vijfde dag na terugkeer kan deze periode verkorten.⁴¹ Deze thesis is actueel tot en met 19 april 2021. Verdere ontwikkelingen zullen niet opgenomen worden.

2.2.3. Europa

38. Zoals onder punt 2.1.3. vermeld, heeft de Europese Commissie op 16 maart 2020 een mededeling uitgevaardigd met de aanbeveling om niet-essentiële reizen vanuit derde landen naar het grondgebied van de EU te verbieden. Eind maart 2020 beslisten de Europese regeringsleiders gezamenlijk om dit verbod op te leggen. De beperking werd een aantal keren verlengd en uiteindelijk sinds 30 juni opgeheven voor bepaalde landen.⁴² Deze landen moeten voldoen aan een aantal belangrijke criteria⁴³:

- Het aantal bevestigde COVID-19-besmettingen per 100.000 moet minder dan of gelijk zijn aan het Europese gemiddelde.
- De cijfers moeten de voorbije veertien dagen stabiel gebleven of gedaald zijn.
- Tot slot moet er ook rekening gehouden worden met de algehele respons van het land, de betrouwbaarheid van de informatie van de landen in kwestie en de informatie van de EU delegaties.⁴⁴

39. Voor reizigers komend vanuit landen die aan deze voorwaarden voldoen, is de reisbeperking dus opgeheven. Hierbij is niet de nationaliteit van de reizigers van belang maar wel het vertrekpunt van de reis. De Raad van de EU stelt in deze aanbeveling eveneens een lijst op met landen die aan de gestelde voorwaarden voldoen. Deze lijst wordt om de twee weken geëvalueerd en gepubliceerd. Dit gebeurde onder andere in de aanbeveling 2020/1052 van de Raad op 16 juli 2020⁴⁵ en op 30 juli

³⁸ X, "Wat betekenen de kleurcodes bij reisadviezen", <https://www.nederlandwereldwijd.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/wat-betekenen-de-kleurcodes-bij-reisadviezen> (laatst geraadpleegd op 4 november 2020).

³⁹ X, "Is een reisadvies bindend", <https://www.nederlandwereldwijd.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/is-een-reisadvies-bindend> (laatst geraadpleegd op 4 november 2020).

⁴⁰ X, "Reisadviezen", <https://www.nederlandwereldwijd.nl/reizen/reisadviezen> (laatst geraadpleegd op 18 april 2021).

⁴¹ X, "Thuisblijven (in thuisquarantaine) bij aankomst in Nederland", <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/reizen-en-vakantie/in-thuisquarantaine-bij-aankomst-in-nederland> (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).

⁴² Art. 1 Aanbev.Raad nr. 2020/912, 30 juni 2020 over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking, *Pb.C.* 1 juli 2020, afl. 208, 1-7.

⁴³ Med. (Com, EP en Raad), over de derde beoordeling van de toepassing van de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU, 11 juni 2020, COM (2020), 399 def.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Aanbev.Raad nr. 2020/1052, 16 juli 2020, over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking, *Pb.C.* 17 juli 2020, afl. 230, 26-28.

met de aanbeveling 2020/1144.⁴⁶ Deze lijst is zeer beperkt waardoor er heel wat landen zijn die niet aan de voorwaarden voldoen. Naar de EU reizen vanuit deze landen is dan ook niet mogelijk. De uitzonderingen op dit reisverbod die besproken werden in punt 2.1.3. zijn ook hier nog steeds van toepassing.⁴⁷

40. Verder werkt ook de EU met kleurcodes voor landen die zich binnen het grondgebied van de Unie bevinden om aan te duiden of reizen naar deze landen toegestaan is of niet. Het reisadvies dat de EU aan de lidstaten geeft, komt vaak niet overeen met het advies dat de overige staten aan een bepaalde lidstaat geven. Dit veroorzaakte in het verleden heel wat onzekerheid bij reizigers die niet wisten of ze nu wel of niet naar hun bestemming konden afreizen. Om hieraan tegemoet te komen, heeft de Raad een aanbeveling uitgebracht.⁴⁸ Deze aanbeveling spoort lidstaten aan om gezamenlijk reisadviezen uit te vaardigen, alsmede om met gemeenschappelijke kleurcodes te werken. Een mededeling van de Europese Commissie moedigt de lidstaten aan om deze aanbeveling op te volgen.⁴⁹ De reisadviezen van de Belgische Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken zijn ondertussen aangepast aan deze op Europees vlak.⁵⁰ De Nederlandse reisadviezen zijn echter nog niet in overeenstemming.⁵¹ En Zelfs indien de kleurencodes wel op elkaar afgestemd zijn, dan is er nog steeds een discrepantie tussen de verschillende nationale reisregels. Sommige lidstaten vereisen twee negatieve tests, anderen maar één. Ook de verplichting tot quarantaine hangt af van de lidstaat.

⁴⁶ Aanbev.Raad nr. 2020/1144, 30 juli 2020 tot wijziging van Aanbeveling (EU) 2020/912 van de Raad over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking, *Pb.C.* 31 juli 2020, afl. 248, 26-28.

⁴⁷ Art. 5. Aanbev.Raad nr. 2020/912, 30 juni 2020 over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking, *Pb.C.* 1 juli 2020, afl. 208, 1-7.

⁴⁸ Aanbev. Raad nr. 2020/ 1475, 13 oktober 2020 betreffend een gecoördineerde aanpak van de beperking van het vrij verkeer in reactie op de COVID-19-Pandemie, *Pb.C.* 14 oktober 2020, afl. 33, 3-9.

⁴⁹ Med. (Comm.), Een eengemaakt front tegen COVID-19, 19 januari 2021, COM (2021) 35 def., 1-12.

⁵⁰ X, "Wat zijn de huidige maatregelen?", <https://www.info-coronavirus.be/nl/faq/>, (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).

⁵¹ X, "Welke landen hebben welke kleurcode?", <https://www.nederlandwereldwijd.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/welke-landen-hebben-welke-kleurcode>, (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).

3. De rechten van reizigers

41. In dit onderdeel komen de rechten van reizigers aan bod. Ten eerste worden de rechten van vliegtuigpassagiers besproken en daarna de rechten van pakketreizigers. Bij beide onderdelen zal eerst een algemeen overzicht van de rechten van reizigers worden gegeven. Daarna zal bekeken worden welke invloed de maatregelen omtrent de coronapandemie op deze rechten hebben, gevolgd door een tussentijdse evaluatie.

3.1. De rechten van vliegtuigpassagiers

42. Het beeld van de consument die op reis wil gaan, hiervoor naar een reisbureau gaat en daar een volledige pakketreis boekt, is steeds meer verleden tijd. Steeds vaker boeken reizigers hun vervoer en accommodatie apart, of wordt er zelfs enkel een vlucht geboekt. Het is dan ook van belang om te kijken naar de wetgeving die houders van een afzonderlijk vliegtuigticket beschermt.

3.1.1. Wettelijk kader

3.1.1.1. Europese regeling

43. Lange tijd werd luchtvaart enkel op nationaal niveau geregeld. Deze regelgeving was vaak zeer protectionistisch ingesteld. Niet zelden was de wetgeving van lidstaten gericht op het bevoordelen van nationale luchtvaartmaatschappijen ten opzichte van buitenlandse maatschappijen. Van eerlijke concurrentie was dus vaak geen sprake.⁵²

44. Op Europees vlak werd een eerste stap naar een uniforme regeling inzake de rechten van vliegtuigpassagiers gezet met de invoering van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie.⁵³ Van belang zijn artikel 91, eerste lid en 100, tweede lid VWEU. Volgens artikel 100, tweede lid VWEU kunnen de Raad en het Europees Parlement passende bepalingen vaststellen omtrent zee- en luchtvaart na raadpleging van het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's.⁵⁴ Door de invoering van dit artikel verduidelijkte de EU dat titel VI VWEU ook van toepassing is op zee- en luchtvaart. Voor dit artikel kon titel VI immers enkel worden toegepast op vervoer per spoor, over de weg en over de binnenwateren. De overige bepalingen van het VWEU is echter ook zonder dit

⁵² R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 21 - 22.

⁵³ Hierna afgekort als VWEU; Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (geconsolideerde versie) , *Pb.L.*, 26 oktober 2012, afl. 326, 47-390.

⁵⁴ Art. 100, 2de lid VWEU.

artikel van toepassing op luchtvervoer.⁵⁵ De regels omtrent o.a. mededinging waren dus reeds van toepassing.

45. Het initiatief om Europese regelgeving omtrent luchtvaart uit te vaardigen, lag dus bij de Raad en het Europees Parlement. De Raad heeft echter zeer lang getalmd met het invoeren van zulke regelgeving. Op 22 mei 1985 heeft het Hof van Justitie⁵⁶ de Raad hier ook voor veroordeeld. Het HvJ was van mening dat de Raad door haar nalaten het vrij verkeer van diensten, in dit geval Europees luchtverkeer, en bijgevolg ook het VWEU geschonden had.⁵⁷

46. Aan de hand van een aantal pakketten van maatregelen werd een interne Europese luchtvervoermarkt bekomen. Deze interne markt bracht een aantal positieve gevolgen mee voor de consument. Deze had toegang tot meer luchtvaartmaatschappijen en bijgevolg ook meer bestemmingen. De groeiende concurrentie deed daarbij ook de prijs van de tickets dalen.⁵⁸ Met de liberalisering van de Europese luchtvaart, groeide ook de nood aan Europese wetgeving hieromtrent. Daarbij was er een groeiende ontevredenheid van reizigers die deze nood aanwakkerde.⁵⁹ Een eerste verordening hieromtrent uitgevaardigd was de verordening nr. 295/91 van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels voor compensatie bij instapweigering in het geregeld luchtvervoer.⁶⁰

47. In een mededeling aan het Europees Parlement over de bescherming van luchtreizigers van de EU uitte de Commissie haar bezorgdheid. Er was een groeiende ontevredenheid over de kwaliteit van de dienstverlening. Daarnaast kwam de Commissie tot de conclusie dat vliegtuigpassagiers niet op de hoogte waren over hun rechten als reiziger.⁶¹ Om hieraan tegemoet te komen lanceerde de Commissie een Handvest voor Passagiersrechten dat ze op verschillende luchthavens verspreide.⁶² Het doel van dit Handvest was om de reizigers bewust te maken van hun rechten. In dit Handvest werden eveneens een aantal voorstellen tot wetgeving gepubliceerd: o.a. passagiers met vertraging in staat stellen om in goede omstandigheden hun reis voort te zetten, consumenten de nodige informatie verstrekken om hen de mogelijkheid te geven een keuze te maken uit verschillende luchtvaartmaatschappijen,...⁶³

⁵⁵ HvJ 4 april 1974, C-167/73, ECLI:EU:C:1974:35, Commissie/ Frankrijk; R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 20-21.

⁵⁶ Verder zal dit afgekort worden als HvJ.

⁵⁷ HvJ 22 mei 1985, C-13/83, ECLI:EU:C:1985:220, Europees Parlement/ Raad ; R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 21.

⁵⁸ R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 22-23.

⁵⁹ Med. (Comm.), Bescherming van luchtreizigers in de Europese Unie, 21 juni 2000, COM (2000) 365 def.

⁶⁰ Verord. Raad nr. 295/91, 4 februari 1991 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels voor compensatie bij instapweigering in het geregeld luchtvervoer, *Pb.L.* 8 februari 1991, afl. 36, 5-7.

⁶¹ Med. (Comm.), Bescherming van luchtreizigers in de Europese Unie, 21 juni 2000, COM (2000) 365 def, 1.

⁶² R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 22-23; Res. Raad nr. 2000/ C293/01, 2 oktober 2000, betreffende de rechten van vliegtuigpassagiers, *Pb.L.* 14 oktober 2000, afl. 293, 1-2.

⁶³ Med. (Comm.), Bescherming van luchtreizigers in de Europese Unie, 21 juni 2000, COM (2000) 365 def, 3; H. DE CONINCK, "De Europese luchtvaartreglementering en de passagiersrechten anno 2006", *DCCR* 2006, (3) 6-7, nr. 2.

48. Uiteindelijk kwam er in 2004 de verordening tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten.⁶⁴ Deze verordening verving de eerder genoemde richtlijn 295/91 en ook de kern van het Handvest van Reizigers werd in deze verordening overgenomen. De bedoeling van deze verordening was om de bescherming die de verordening 295/91 bood te verhogen en uit te breiden. Verder moest deze verordening het aantal passagiers dat ongewild te maken kreeg met een vertraging, annulering of instapweigering verminderen. Tot slot was ook de effectieve en correcte toepassing van deze verordening een doel op zich.⁶⁵

49. De Verordening Vliegtuigpassagiersrechten is in werking getreden op 17 december 2005 en is nog steeds van kracht. Een verordening heeft directe werking.⁶⁶ Deze dient dus niet omgezet te worden in nationaal recht, waardoor zowel in België als in Nederland geen aparte wet hieromtrent terug te vinden is.

50. Hoewel deze verordening veelbelovend klonk, zijn er doorheen de jaren heel wat problemen gerezen. Naast aanhoudende kritieken van zowel reizigers als vliegtuigmaatschappijen, moest de commissie vaststellen dat deze verordening heel wat bepalingen bevat die op veel verschillende manieren konden worden ingevuld. Daarnaast werd ook duidelijk dat lidstaten de verordening gewoon niet naleefden en dat consumenten hun rechten jammer genoeg vaak niet konden laten gelden.⁶⁷

51. Uiteindelijk kwam de Commissie in 2013 met het "Voorstel voor een Verordening van het Europees Parlement en de Raad houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 261/2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en Verordening (EG) nr. 2027/97 betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders met betrekking tot het luchtvervoer van passagiers en hun bagage."⁶⁸ De nieuwe verordening zou tegemoetkomen aan de problemen hierboven vermeld. Verder zou een deel van de talrijke rechtspraak van het HvJ geïmplementeerd worden.

⁶⁴ Verder zal deze worden afgekort als de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten; Verord. EP en Raad nr. 261/2004, 11 februari 2004, tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en tot intrekking van Verordening (EEG) nr. 295/91, *Pb. L.* 17 februari 2004, afl. 46, 1-8.

⁶⁵ Overw. 1 t.e.m. 5 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten; M. TAEYMANS, *Essential texts on European Tourism Law (2nd revision)*, Oud-Turnhout, Gompels-Scavina, 2019, 19 – 20; R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 28-29.

⁶⁶ Art. 19 Verordening Vliegtuigpassagiers.

⁶⁷ R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 43; Med. (Comm.) betreffende de toepassing van Verordening (EG) nr. 261/2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels voor compensatie en bijstand aan luchtreizigers in geval van instapweigering en bij annulering of langdurige vertraging van vluchten, 11 april 2011, Comm (2011) 174 def.

⁶⁸ EP, "Passagiersrechten", https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/nl/FTU_2.2.3.pdf (laatst geraadpleegd op 3 december 2020); Voorstel (Comm.) betreffende een Verordening van het Europees Parlement en de Raad houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 261/2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en Verordening (EG) nr. 2027/97 betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders met betrekking tot het luchtvervoer van passagiers en hun bagage, 13 maart 2013, Comm (2013) 130 def.

52. Tot op heden wordt de invoering van deze vernieuwde verordening nog steeds geblokkeerd. De reden hiervoor is het bestaan van onenigheden over de inhoud van dit Voorstel tot verandering van de Vliegtuigverordening tussen het Europees Parlement en de Europese Commissie. Ook het zogenaamde Gibraltar-conflict tussen Spanje en het Verenigd Koninkrijk bemoeilijkt de aanneming van de nieuwe verordening.⁶⁹

53. In afwachting van de vernieuwde Verordening Vliegtuigpassagiers bracht de Europese Commissie in 2016 de Interpretatieve Richtsnoeren uit. De bedoeling van deze Interpretatieve Richtsnoeren is een betere en efficiëntere uitvoering van de Verordening Vliegtuigpassagiers te bekomen.⁷⁰ Dit document is echter niet bindend.

3.1.1.2. Internationale regeling

54. In tegenstelling tot pakketreizen worden de rechten van vliegtuigpassagiers ook op internationaal niveau geregeld. Een eerste belangrijk verdrag dat hieromtrent gesloten werd, was het Verdrag van Warschau uit 1929.⁷¹ De bedoeling was om de luchtvaartsector bescherming te bieden tegen grote aansprakelijkheidsvorderingen en om eenheid te brengen binnen de verschillende nationale bepalingen.⁷² Dit verdrag werd verschillende keren gewijzigd, waardoor er meerdere versies bestonden en er van unificatie dus geen sprake meer was. Hierdoor was er nood aan een nieuw verdrag. Dit kwam er in de vorm van het Verdrag van Montreal, dat door de EU ondertekend werd op 9 december 1999 en in 2003 in werking trad.⁷³

55. Dit verdrag is van toepassing op het vervoer van personen, goederen en bagage.⁷⁴ Het regelt veel meer dan de Europese verordening. Zo regelt het de aansprakelijkheidsgrenzen met betrekking tot vertraging, bagage en goederen, gecombineerd vervoer, maar ook ongevallen komen aan bod⁷⁵.... Over annulering van de vlucht wordt daarentegen niet gesproken. In het verdere verloop van deze thesis zal enkel gebruik gemaakt worden van de Europese verordening.

⁶⁹ R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 45; EC, "Europees Parlement stemt over rechten van vliegtuigpassagiers", *persbericht* 5 februari 2014, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/nl/IP_14_119 (laatst geraadpleegd op 20 april 2021).

⁷⁰ Med. (Comm). richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb.C*, 15 juni 2016, afl. 214,(5) 5-6.

⁷¹ Internationaal Verdrag tot het brengen van eenheid in enige bepalingen inzake het internationaal luchtvervoer van 12 oktober 1929, *BS* 24 september 1936, 5999 (Verdrag van Warschau).

⁷² R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 49.

⁷³ Verdrag tot het brengen van eenheid in enige bepalingen inzake het internationale luchtvervoer (Verdrag van Montreal), *Pb. L*. 18 juli 2001, afl. 194, 39-49; R. VAN DER BRUGGEN, "Over luchtkastelen en wolkenkrabbers: rechtspraakoverzicht vliegtuigpassagiersrechten (Hof van Justitie, 2017 - 2019) - DEEL 1", *DCCR* 2020, nr. 3, (59) 64.

⁷⁴ M. VERHOEVEN, "Passagiersrechten opnieuw verduidelijkt", *DJK* 2012, nr. 260, 3.

⁷⁵ W. VERHEYEN, "Passagiersrechten. Van veiligheid naar stiptheid en terug naar veiligheid", in T. GLADINEZ, S. De REY en N. VAN DAMME, *Grenzen voorbij*, Mortsels, Intersentia, 2020, (339) 342.

3.1.2. Toepassingsgebied van de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten

56. Zoals later zal blijken, regelt de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten de rechten van reizigers in geval van vertraging of annulering van hun vlucht of wanneer er sprake is van een instapweigering tegen de wil van de passagier. Dit laatste betekent dat de luchtvaartmaatschappij weigert om de passagier in kwestie te vervoeren zonder een redelijke grond die deze weigering kan rechtvaardigen.⁷⁶

57. De verordening geeft geen betekenis aan het begrip "vlucht". Het HvJ heeft wel een beschrijving hiervan gegeven. Dit gebeurde in het arrest *Emirates Airlines* uit 2008. Het HvJ definieert een "vlucht" als "een *luchtvervoershandeling die wordt uitgevoerd door een luchtvaartmaatschappij die het traject ervan vaststelt*"⁷⁷. Verder verduidelijkt het HvJ in dit arrest dat een vlucht niet hetzelfde is als een vliegreis. Een vliegreis kan immers uit meerdere vluchten bestaan.⁷⁸

58. Volgens artikel 3 van de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten is de verordening slechts van toepassing op passagiers die reizen vanop een Europese luchthaven, of vertrekken vanuit een luchthaven in een derde land maar naar een Europese luchthaven reizen. Indien de reiziger vertrekt vanuit een derde land moet een bijkomende vereiste vervuld zijn: er moet sprake zijn van een communautaire vlucht.⁷⁹ Wanneer de reiziger in het derde land al een compensatie of bijstand heeft ontvangen voor de annulering van zijn vlucht, dan zal de verordening toch niet toegepast kunnen worden.⁸⁰ Daarbij is vereist dat de reizigers een geldige boeking hebben, zich op tijd bij de balie gemeld hebben of dat ze overgeplaatst zijn naar een andere vlucht.⁸¹ Instapweigering omdat men te laat is valt, dus niet onder het toepassingsgebied.

59. Paragraaf 3 van artikel 3 bevat een uitsluitingsgrond. Indien de getroffen passagier reist met een gratis ticket of een reductie geniet die niet meteen voor het publiek toegankelijk is, valt hij niet onder het toepassingsgebied van deze verordening. Zijn de tickets daarentegen verstrekt in het kader van een commercieel programma, dan zijn ze er wel door beschermd.⁸²

60. Tot slot dient nog kort vermeld te worden dat de verordening kan worden toegepast op elke luchtvaartmaatschappij die diensten aanbiedt aan passagiers, zelfs als er geen overeenkomst gesloten wordt maar activiteiten beschermd door deze verordening uitgevoerd worden.⁸³

⁷⁶ Art. 1 juncto 2(j) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁷⁷ HvJ (4de kamer) 10 juli 2008, C- 173/07, ECLI:EU:C:2008:400, *Emirates Airlines/ Diether Schenkel*, punt 40.

⁷⁸ R. VAN DER BRUGGEN, "Vertraagde en geannuleerde vluchten in de Europese luchtvaart: een reis doorheen de criteria van het Hof van Justitie", *DCCR* 2012, nr. 3, (5) 10.

⁷⁹ Art. 3 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁸⁰ Art. 3 (1) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁸¹ Art. 3 (2) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁸² Art. 3 (3) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁸³ Art. 3 (5) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

3.1.3. Inhoudelijk bespreking van passagiers in geval van annulering

3.1.3.1. Het begrip "annulering"

61. Annullering wordt in artikel 2(L) van de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten gedefinieerd als "het niet uitvoeren van een geplande vlucht waarop ten minste één plaats was geboekt." Ook het HvJ heeft dit begrip uitgelegd. Dit gebeurde in het arrest *Sousa Rodriguez*.⁸⁴ Volgens het HvJ is er sprake van annulering wanneer een vliegtuig niet vertrekt, maar ook wanneer het wel vertrekt maar door omstandigheden moet terugkeren naar de vertrekluchthaven en de passagiers hierdoor een andere vlucht dienen te nemen.⁸⁵

62. Hoewel annulering en vertraging twee duidelijk verschillende begrippen lijken, leert de praktijk dat dit onderscheid toch niet altijd even eenvoudig te maken is. Om dit probleem op te lossen heeft het HvJ in het *Sturgeon*-arrest verduidelijkt dat er sprake is van een annulering indien de oorspronkelijk geplande vlucht niet wordt uitgevoerd. Indien de oorspronkelijke vlucht uiteindelijk toch uitgevoerd wordt, dan is er sprake van een vertraging.⁸⁶

3.1.3.1.1. Annullering door de reiziger

63. Reizigers die hun ticket wensen te annuleren worden niet beschermd door de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten aangezien het toepassingsgebied van deze verordening zich slechts uitstrekt tot annulering door de luchtvaartmaatschappij.

64. De reiziger die zijn ticket wil annuleren, dient zich tot de inhoud van de overeenkomst te wenden. Hij moet controleren of er in de overeenkomst een clause opgenomen is die gratis annulering of omboeking mogelijk maakt.⁸⁷ Indien dit niet het geval is, dan zal de reiziger geen terugbetaling van zijn ticket kunnen eisen.

65. Een andere mogelijkheid is een eventuele annulatieverzekering. Indien de consument zo een verzekering afgesloten heeft, dan kan hij eventueel beroep doen op de afgesloten verzekering en zal de verzekeraar hem terugbetalen. Een annulatieverzekering geldt enkel voor de gevallen bepaald in het contract.⁸⁸

⁸⁴ HvJ (3de) 13 oktober 2011, C-83/10, ECLI:EU:C:2011:652, *Sousa Rodriguez e.a./ Air France SA*, punt 35.

⁸⁵ R. VAN DER BRUGGEN, "Vertraagde en geannuleerde vluchten in de Europese luchtvaart: een reis doorheen de criteria van het Hof van Justitie", *DCCR* 2012, nr. 3, (5) 5.

⁸⁶ HvJ (4de) 19 november 2009, gevoegde zaken C-402/07 en C-432/07, ECLI:EU:C:2009:716, *Sturgeon/ Air France SA*, punt 39.

⁸⁷ X, "Coronavirus: annulatie door de reiziger", 21 oktober 2020, <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavirus-annulatie-door-de-0> (laatst geraadpleegd op 5 maart 2021).

⁸⁸ X, "Coronavirus: annulatie door de reiziger", 21 oktober 2020, <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavirus-annulatie-door-de-0> (laatst geraadpleegd op 5 maart 2021).

3.1.3.1.2. Annulering door de luchtvaartmaatschappij

66. Zoals hierboven reeds vermeld, biedt de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten bescherming tegen instapweigering buiten de wil van de passagier, annulering van de vlucht, en langdurige vertraging hiervan. Om de bescherming van reizigers in verband met de coronacrisis te kunnen evalueren, zal voornamelijk het recht van reizigers in geval van annulering belangrijk zijn. Instapweigering en vertraging zullen hier niet relevant zijn.

67. De rechten van reizigers bij annulering van de door hun geboekte vlucht zijn opgenomen in artikel 5 van de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten. Concreet beschikken de gedupeerde passagiers over drie specifieke rechten. Ten eerste hebben de passagiers recht op een volledige terugbetaling van hun ticket of een omboeking naar een andere vlucht die hen naar hun bestemming brengt.⁸⁹ Ten tweede hebben gestrande passagiers recht op verzorging.⁹⁰ Tot slot hebben zij ook recht op een compensatie.⁹¹ Bij het melden van de annulering van de vlucht aan de reiziger is de luchtvaartmaatschappij verplicht om het mogelijke alternatief mee te delen.⁹² De bewijslast omtrent het geven van informatie en alternatieven ligt bij de luchtvaartmaatschappijen.⁹³

3.1.3.2. Rechten van passagiers bij annulering

3.1.3.2.1. Recht op verzorging

68. Het recht op verzorging is opgenomen in artikel 9 van de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten. Concreet betekent dit dat de luchtvaartmaatschappij aan de passagiers van een geannuleerde vlucht gratis maaltijden en verfrissingen moet aanbieden, alsmede hotelaccommodatie wanneer dit nodig is. Ook moet de luchtvaartmaatschappij gratis vervoer verzorgen tussen de luchthaven en de aangeboden slaapaccommodatie.⁹⁴

69. Verder heeft de gestrande reiziger ook nog recht op twee telefoongesprekken, e-mails, telex- of faxberichten die door de luchtvaartmaatschappij gratis worden aangeboden.⁹⁵ Tot slot moet rekening gehouden worden met de behoeften van kinderen die alleen reizen, reizigers met een beperking en diens eventuele begeleiders.⁹⁶

De luchtvaartmaatschappij moet de kosten van de aangeboden verzorging dragen. Indien de reiziger toch in zijn eigen accommodatie, eten, drank,.... dient te voorzien, dan is de luchtvaartmaatschappij verplicht de gemaakte kosten aan de reiziger terug te betalen. Biedt de luchtvaartmaatschappij de

⁸⁹ Art. 8 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁹⁰ Art. 9 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁹¹ Art. 7 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁹² Art. 5, 2de lid Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁹³ Art. 5, 3de lid Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁹⁴ Art. 9 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten; R. VAN DER BRUGGEN, "Over luchtkastelen en wolkenkrabbers: rechtspraakoverzicht vliegtuigpassagiersrechten (Hof van Justitie, 2017 - 2019) - DEEL 1", *DCCR* 2020, nr. 3, (59) 64.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Art. 9 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

vereiste verzorging aan en boekt de reiziger op eigen initiatief accommodatie, dan is terugbetaling niet verplicht.⁹⁷ Wanneer de reiziger kiest om zijn vlucht uit te stellen naar moment op een latere datum naar eigen keuze, dan is de luchtvaartmaatschappij niet gehouden om verzorging aan te bieden.⁹⁸

3.1.3.2.2. Recht op terugbetaling of een andere vlucht

70. Volgens artikel 8 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten hebben reizigers drie verschillende opties wanneer hun vlucht geannuleerd wordt. Wanneer de passagier één van de drie opties gekozen heeft, dan vervalt de verplichting voor de luchtvaartmaatschappij om aan de overige opties te voldoen.⁹⁹ Ten eerste kunnen reizigers van geannuleerde vluchten kiezen voor de volledige terugbetaling van de betaalde prijs van de reis, van het bedrag van het gedeelte van de reis dat niet gemaakt is, alsmede van het bedrag van het gemaakte deel van de reis wanneer deze niet meer kan worden verdergezet. Daarnaast heeft de gedupeerde reiziger ook recht op een retourvlucht naar de luchthaven van vertrek.¹⁰⁰

71. Een tweede mogelijkheid waarvoor de reiziger kan kiezen, is het nemen van de eerst mogelijke vlucht naar dezelfde eindbestemming onder vergelijkbare vervoersvoorwaarden.¹⁰¹ Daarmee samenhangend is de derde optie het aanbieden van een andere vlucht naar dezelfde eindbestemming op een datum naar keuze. Dit dient eveneens onder vergelijkbare vervoersvoorwaarden te gebeuren.¹⁰² De kosten voor deze vluchten worden gedragen door de luchtvaartmaatschappij. Indien de consument een andere vlucht dient te boeken omdat de luchtvaartmaatschappij er niet in slaagt om een vlucht naar dezelfde bestemming en onder dezelfde vervoersvoorwaarden aan te bieden, dan moet de luchtvaartmaatschappij de gemaakte kosten en het eventuele prijsverschil terugbetalen. Heeft de luchtvaartmaatschappij echter het nodige gedaan om alle opties aan te bieden en boekt de reiziger toch nog zelf een andere vlucht, dan is de luchtvaartmaatschappij niet verantwoordelijk voor de extra kosten. Ze kan dan ook zelf beslissen of ze de gemaakte kosten zal terugbetalen of niet.¹⁰³

⁹⁷ Med. (Comm). Richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb.C.*, 15 juni 2016, afl. 214,(5) 13.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Med. (Comm). Richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb. C.*, 15 juni 2016, afl. 214,(5) 12.

¹⁰⁰ Art. 8 (1)(a) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten; Med (Comm), Richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb. C.*, 15 juni 2016, afl. 214, (5) 11.

¹⁰¹ Art. 8, eerste lid, b Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

¹⁰² Art. 8, eerste lid, c Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

¹⁰³ Med (Comm) Richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van

Of de herroutering onder dezelfde vervoersvoorwaarden aangeboden is, wordt in concreto beoordeeld. Factoren die wijzen op het voldoen van deze voorwaarde zijn onder andere: plaatsen in dezelfde klasse, het niet aanrekenen van extra kosten bij plaatsen in een hogere klasse, extra overstappen trachten te vermijden,...¹⁰⁴

72. De terugbetaling dient te gebeuren binnen de zeven dagen na annulering. Dit recht wordt ook toegekend aan consumenten die een pakketreis geboekt hebben. Indien de gedupeerde reiziger dankzij de Richtlijn Pakketreizen echter aanspraak kan maken op een vergoeding, dan kan op dit artikel geen beroep worden gedaan.¹⁰⁵

3.1.3.2.3. Recht op compensatie

73. Een derde passagiersrecht is het recht op compensatie zoals bepaald in artikel 7 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten. Deze compensatie varieert van 250 euro tot 600 euro afhankelijk van de afstand van de geannuleerde vlucht. Indien de gestrande passagier zich met een andere vlucht alsnog naar de eindbestemming kan begeven, dan speelt ook de duur van de opgelopen vertraging een rol bij het vaststellen van de compensatie. De compensatie kan betaald worden met contant geld, via een overschrijving, bankcheque of reisbonnen. Voor deze laatste is de toestemming van de reiziger vereist.¹⁰⁶

74. Het recht op compensatie vervalt indien de vlucht minstens twee weken voor de datum van vertrek geannuleerd werd.¹⁰⁷ De compensatieverplichting vervalt ook wanneer de annulering tussen de veertien en zeven dagen voor vertrek werd meegedeeld en een alternatieve vlucht wordt aangeboden die niet meer dan twee uur vroeger zou vertrekken en niet meer dan vier uur later dan de oorspronkelijke vlucht zou aankomen.¹⁰⁸ Hetzelfde geldt wanneer de annulering minder dan zeven dag voor de geplande vertrekdatum wordt meegedeeld mits de vlucht niet meer dan één uur voor het geplande tijdstip vertrekt en niet meer dan twee uur later dan de geplande aankomsttijd aankomt.¹⁰⁹ Tot slot is de luchtvaartmaatschappij niet gehouden een vergoeding te betalen wanneer er sprake is van buitengewone omstandigheden die niet voorkomen hadden kunnen worden. Hier zal later op worden ingegaan in *onderdeel 4.2.1. Overmacht bij vliegtuigtickets*.¹¹⁰

de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb.C.*, 15 juni 2016, afl. 214, (5) 11 - 12.

¹⁰⁴ Med (Comm) richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb.C.*, 15 juni 2016, afl. 214, (5) 12.

¹⁰⁵ Art. 8(1)(a) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

¹⁰⁶ Art. 7 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

¹⁰⁷ Art. 5, eerste lid, (c) (i) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

¹⁰⁸ Art. 5, eerste lid, (c) (ii) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

¹⁰⁹ Art. 5, eerste lid, (c) (iii) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

¹¹⁰ *Infra* 4.2.2. Overmacht bij vliegtuigtickets.

3.1.4. Invloed van de Coronapandemie

3.1.4.1. Annulering door de reiziger

75. Indien de reiziger zijn reis wenst te annuleren omwille van de coronacrisis, reisrestricties of quarantaineverplichtingen is de luchtvaartmaatschappij niet verplicht om de tickets terug te betalen.¹¹¹ Eventueel kan de reiziger proberen zijn kosten te verhalen aan de hand van zijn reisbijstandsverzekering. Veel verzekeringen dekken de medische kosten en kosten voor repatriëring ingeval de reiziger in het buitenland ziek wordt, ook wanneer het over corona gaat. Indien de reiziger echter voor vertrek zijn vlucht wenst te annuleren, zal de verzekering hier meestal niet in tussen komen. De reiziger zal dus in veel gevallen het voor zijn vlucht betaalde bedrag niet terugkrijgen.¹¹²

76. Desalniettemin kunnen de luchtvaartmaatschappijen de mogelijkheid bieden aan reizigers om hun reis gratis om te boeken. Veel maatschappijen maken ook van deze mogelijkheid gebruik. Zo biedt Brussels Airlines de mogelijkheid om zonder extra kosten het tijdstip van de vlucht, de bestemming en vertrekluchthaven te wijzigen voor alle tickets die voor eind februari 2021 geboekt worden.¹¹³ Ook bij Ryanair wordt een gelijkaardige regeling gehanteerd.¹¹⁴

3.1.4.2. Annulering door de luchtvaartmaatschappij

77. Zoals hierboven beschreven beschikken reizigers van geannuleerde vluchten over drie specifieke rechten.¹¹⁵ Het spreekt voor zich dat voornamelijk het recht op terugbetaling van belang zal zijn. Door de coronapandemie zijn immers maandenlang het grootste deel van de commerciële vluchten geschrapt geweest. De luchtvaartmaatschappij beschikt over een termijn van zeven dagen om de geannuleerde vlucht terug te betalen.¹¹⁶

Deze terugbetaling kan een groot probleem vormen voor de luchtvaartmaatschappijen. De luchtvaartsector is immers bijzonder zwaar getroffen door de coronacrisis. Duizenden vluchten werden geannuleerd, de inkomsten van de luchtvaartmaatschappijen vielen stil en tienduizenden reizigers werden hierdoor getroffen.¹¹⁷

¹¹¹ X, "Coronavirus : annulatie door de reiziger", 21 oktober 2020, <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavirus-annulatie-door-de-0> (laatst geraadpleegd op 5 maart 2021).

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ <https://www.brusselsairlines.com/nl-be/veiligheidsmaatregelen/omboekingsopties.aspx>, (laatst geraadpleegd op 20 december 2020).

¹¹⁴ <https://www.ryanair.com/at/de/nutzliche-infos/keine-umbuchungsgebuehr> (laatst geraadpleegd op 20 december 2020).

¹¹⁵ *Supra* 21, nr. 67.

¹¹⁶ Art. 8(1) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

¹¹⁷ Med (Comm.), Interpretatieve richtsnoeren betreffende de EU-verordeningen inzake passagiersrechten in de context van de ontwikkeling van COVID-19, *Pb.C.*, 18 maart 2020, afl. 891, 2.

78. De luchtvaartmaatschappijen krijgen in het kader van de coronapandemie de optie om aan reizigers een voucher aan te bieden om zo de terugbetaling van het ticket voor een bepaalde termijn uit te stellen. De reiziger beschikt echter nog steeds over de mogelijkheid om te kiezen of hij deze voucher aanvaardt of dat hij liever zijn ticket krijgt terugbetaald.¹¹⁸

79. De EU legt een aantal voorwaarden op omtrent deze voucher.¹¹⁹ Ten eerste moet de uitgegeven voucher minstens twaalf maanden geldig zijn en moet deze ten laatste na deze twaalf maanden ook terugbetaalbaar zijn.¹²⁰ Verder moet de consument over de mogelijkheid beschikken om de voucher over te dragen. Tot slot moet de reiziger bij gebruik van de voucher onder dezelfde voorwaarden en volgens dezelfde route ongeacht prijsverschillen kunnen reizen.¹²¹ Belangrijk is op te merken dat deze voorwaarden opgenomen zijn in een aanbeveling. Deze zijn juridisch niet bindend.¹²² Bijgevolg kunnen lidstaten niet gesanctioneerd worden voor het opnemen van minder beschermende voorwaarden in hun regelgeving. Luchtvaartmaatschappijen kunnen dus niet gedwongen worden deze voorwaarden aan te bieden aan gedupeerde reizigers.

Het niet-bindend karakter van aanbevelingen neemt echter niet weg dat lidstaten nog steeds gebonden zijn door de Verordeningen Vliegtuigpassagiers. Lidstaten en luchtvaartmaatschappijen dienen dus nog steeds rechten van passagiers zoals bepaald in artikel 5 – 9 van deze verordening te waarborgen. Hieruit volgt dat consumenten nog steeds de mogelijkheid hebben om terugbetaling van hun ticket te vragen of te kiezen voor een andere vlucht bij eerste gelegenheid, dan wel op een latere datum. Luchtvaartmaatschappijen beschikken dus over de mogelijkheid om een voucher aan te bieden, maar dit keuzerecht blijft gelden.¹²³

80. Een belangrijke opmerking omtrent deze vouchers is dat deze niet beschermd worden tegen insolventie van de luchtvaartmaatschappij. Indien de luchtvaartmaatschappij tussen het uitgeven van de voucher en het gebruik hiervan insolvent wordt, dan zal de consument geen beroep kunnen doen op een verzekering en dus draagt hij het risico zijn geld te verliezen. Dit zal later echter uitgebreid besproken worden.¹²⁴

¹¹⁸ X, "informatie over Passagiersrechten" COVID-19, https://mobilit.belgium.be/nl/luchtvaart/passagiers/passagiersrechten_Covid19#FAQ%20PR%201 (laatst geraadpleegd op 5 maart 2021); Med (Comm.), Interpretatieve richtsnoeren betreffende de EU-verordeningen inzake passagiersrechten in de context van de ontwikkeling van COVID-19, *Pb.C.*, 18 maart 2020, afl. 891, 2.

¹¹⁹ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 14.

¹²⁰ X, "informatie over Passagiersrechten" COVID-19, https://mobilit.belgium.be/nl/luchtvaart/passagiers/passagiersrechten_Covid19#FAQ%20PR%201 (laatst geraadpleegd op 5 maart 2020); Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 14.

¹²¹ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 14.

¹²² Art 288, vijfde alinea VWEU, J. MEEUSEN en G. DE BAERE, *Grondbeginselen van het recht van de Europese Unie*, Mortsel, Intersentia, 2020, 129.

¹²³ Med (Comm.), Interpretatieve richtsnoeren betreffende de EU-verordeningen inzake passagiersrechten in de context van de ontwikkeling van COVID-19, *Pb. C.*, 18 maart 2020, afl. 891, 2-3.

¹²⁴ *Infra* 73, nr. 243.

3.1.5. Nederland

81. De rechten van vliegtuigpassagiers in Nederland kunnen vrij kort besproken worden. Zoals hierboven reeds gezegd, zijn de rechten van vliegtuigpassagiers opgenomen in de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten van 11 februari 2004. De EU heeft gewerkt met een verordening. Het voordeel hiervan is dat deze rechtstreeks werking heeft in alle lidstaten van de EU.¹²⁵ Bijgevolg kunnen de inwoners van deze staten zich rechtstreeks op deze verordening beroepen, zonder dat eerst omzetting in het nationale recht vereist is.¹²⁶

82. Het is hier dus niet nodig om de rechten van de Nederlandse vliegtuigpassagiers te gaan bespreken. Deze zullen zich op dezelfde wetgeving als Belgische reizigers kunnen beroepen. Bijgevolg zullen Nederlandse passagiers dan ook exact dezelfde rechten hebben als de Belgische.

83. Ook in Nederland hebben de luchtvaartmaatschappijen de mogelijkheid om reizigers een voucher aan te bieden.¹²⁷ Net zoals in België behouden de reizigers steeds het recht om te kiezen of ze deze voucher aanvaarden of toch liever hun ticket terugbetaald krijgen. Ook de mogelijkheid om de vlucht om te boeken naar een later ogenblik blijft bestaan.¹²⁸ De Nederlandse overheid heeft een tijdlang toegestaan dat consumenten verplicht werden om deze voucher te aanvaarden. De EU heeft Nederland daarover aangesproken. Sinds 14 mei 2020 beschikken ook Nederlandse reizigers terug over een keuzerecht.¹²⁹

84. In Nederland zijn verschillende klachten ingediend door consumenten wiens vlucht geannuleerd werd en waarbij deze reizigers verplicht werden een voucher te aanvaarden. Verder waren er ook verscheidene gevallen waarbij de terugbetaling van de tickets veel langer dan zeven dagen in beslag nam. Dit bleek uit een onderzoek gevoerd door de Inspectie Leefmilieu en Transport tijdens de zomer van 2020. Deze problemen moesten tegen oktober 2020 opgelost zijn.¹³⁰

¹²⁵ Art. 288 VWEU.

¹²⁶ R. BARENTS en L.J. BRINKHORST, *Grondlijnen van Europees Recht*, Deventer, Kluwer, 2006, 62.

¹²⁷ Luchtvaartbeleid, Brief regering: Aanwijzing aan de ILT inzake handhaving Verordening (EG) Nr. 261/2004, Kamerstuk Tweede Kamer der Staten-Generaal, kst-31936-731; Kamerbrief over intrekking van de aanwijzing aan de ILT luchtvaartvouchers, 14 mei 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-infrastructuur-en-waterstaat/documenten/kamerstukken/2020/05/14/intrekking-van-de-aanwijzing-aan-de-ilt-inzake-luchtvaartvouchers> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021).

¹²⁸ P.BLOK, "Reisvouchers bij annulering door coronavirus", 15 februari 2021, <https://www.consumentenbond.nl/reisverzekering/reisvouchers-bij-annulering-door-coronavirus#no1> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021); Beantwoording Kamervragen over de uitgifte van vouchers door luchtvaartmaatschappijen bij vluchtannuleringen vanwege COVID-19, 28 april 2020, <https://www.ilent.nl/onderwerpen/passagiersrechten/luchtvaart/coronavirus-en-passagiersrechten-luchtvaart/vouchers-en-terugbetaling-van-vliegticket> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021).

¹²⁹ Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Kamerbrief over intrekking van de aanwijzing aan de ILT luchtvaartvoucher, 14 mei 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-infrastructuur-en-waterstaat/documenten/kamerstukken/2020/05/14/intrekking-van-de-aanwijzing-aan-de-ilt-inzake-luchtvaartvouchers>, (laatst geraadpleegd op 24 april 2021); N. DE GROOT, "Brussel tikt Nederland op de vingers om reisvouchers, *Het Parool* 13 mei 2020, <https://www.parool.nl/nieuws/brussel-tikt-nederland-op-de-vingers-om-reisvouchers~b9fab650/> (laatst geraadpleegd op 24 april 2021).

¹³⁰ X, "Vouchers en terugbetaling van vliegtickets, <https://www.ilent.nl/onderwerpen/passagiersrechten/luchtvaart/coronavirus-en-passagiersrechten-luchtvaart/vouchers-en-terugbetaling-van-vliegticket> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021).

85. De Nederlandse vouchers moeten aan dezelfde voorwaarden voldoen als de Belgische aangezien deze regels op Europees niveau vastgelegd zijn. Ook hier rijst het probleem dat een aanbeveling niet bindend is en dat de Nederlandse luchtvaartmaatschappijen dus zonder een sanctie te krijgen minder gunstige voorwaarden kunnen hanteren. Verder rijst ook in Nederland het probleem omtrent een eventueel faillissement van de luchtvaartmaatschappij.

3.1.6. Tussentijdse evaluatie

86. Uit voorgaande bespreking van zowel het Belgische als het Nederlandse recht blijkt dat de rechten van luchtvaartreizigers niet sterk beschermd worden tijdens deze coronacrisis. Zoals uit nr. 52 blijkt schiet de verordening op heel wat vlakken tekort en is hier nog geen bindende oplossing voor gevonden.¹³¹

87. Verder biedt de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten geen bescherming aan reizigers die hun reis wensen te annuleren omwille van de coronacrisis.¹³² Indien de luchtvaartmaatschappij zelf de vlucht dient te annuleren dan is er een keuzerecht. In principe is dit een goed uitgangspunt aangezien reizigers zelf mogen kiezen of ze hun ticket terugbetaald krijgen of een voucher aanvaarden. Desalniettemin blijkt deze keuze in de praktijk niet steeds aanwezig.¹³³

88. Op Europees vlak heeft de Europese Commissie een aanbeveling uitgebracht met voorwaarden waaraan de vouchers van luchtvaartmaatschappijen moeten voldoen.¹³⁴ Aanbevelingen zijn echter niet juridisch bindend. Tevens hebben deze ook geen directe werking.¹³⁵ Desalniettemin worden de lidstaten aan wie de aanbeveling geadresseerd is geacht deze op te volgen. De politieke aard van de aanbeveling en de invloed van de EU zouden voor voldoende druk moeten zorgen zodat lidstaten de aanbeveling vrijwillig gaan volgen.¹³⁶ Hoe dan ook zou het voor consumenten beter zijn indien de EU zou werken met een bindend instrument. In dat geval zouden ze hun rechten immers ook juridisch kunnen afdwingen wanneer de voorwaarden die een lidstaat oplegt niet in overeenstemming zijn met de Europese regels. Daarbij zou een bindend document op Europees vlak er ook voor zorgen dat de minimumvoorwaarden in iedere lidstaat hetzelfde zijn. Dit is zeker voordeliger voor de vele Belgen die onder andere vanuit Nederland of Duitsland hun reis aanvangen.

89. Daarbij, indien consumenten toch voor een voucher kiezen in de plaats van een terugbetaling, dan is deze voucher meestal niet beschermd tegen een mogelijk faillissement van de

¹³¹ *Supra* 18, nr. 52.

¹³² *Supra* 24, nr. 75.

¹³³ X, "Vouchers en terugbetaling van vliegtickets, <https://www.ilent.nl/onderwerpen/passagiersrechten/luchtvaart/coronavirus-en-passagiersrechten-luchtvaart/vouchers-en-terugbetaling-van-vliegticket> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021).

¹³⁴ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 6.

¹³⁵ J. MEEUSEN en G. DE BAERE, *Grondbeginselen van het recht van de Europese Unie*, Mortsels, Intersentia, 2020, 129-130.

¹³⁶ X, "Recommendation", <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh7bhpi5azzb> (laatst geraadpleegd op 5 april 2021).

luchtvaartmaatschappij.¹³⁷ De goodwill van reizigers kan hen bijgevolg zeer duur komen te staan indien de vliegmaatschappij ten gevolge van de Coronacrisis insolvabel wordt.

3.2. De rechten van pakketreizigers

Ook heel wat pakketreizen werden ten gevolge van de coronapandemie geannuleerd. Net zoals bij vliegtickets zal een overzicht van de rechten van pakketreizigers gegeven worden, gevolgd door een bespreking van de invloed van de coronapandemie op deze rechten. Na een vergelijking met de Nederlandse regelgeving hieromtrent, zal een tussentijdse evaluatie volgen.

3.2.1. Wettelijk kader

3.2.1.1. Internationale Overeenkomst betreffende het Reiscontract

90. Een eerste poging tot uniformering van de regels omtrent reiscontracten vond plaats in 1970 te Brussel met de Internationale Overeenkomst betreffende het Reiscontract^{138,139} België ondertekende dit verdrag in 1970 en ratificeerde het in 1973.¹⁴⁰ Uiteindelijk trad het CCV in werking in 1976 nadat het een vijfde keer geratificeerd was. In België werd dit verdrag als wettelijke basis aanzien bij het oplossen van geschillen tussen een reiziger en een reisorganisator of reisbureau. Desalniettemin hebben slechts tien landen het CCV ondertekend waardoor er van een uniformering van het recht geen sprake was.¹⁴¹

91. In de jaren '70 werd consumentenbescherming, met inbegrip van toerisme, een bevoegdheid van de EU.¹⁴² Deze gebruikte het CCV als belangrijke basis bij het opstellen van de richtlijn nr. 90/314/EEG inzake pakketreizen. Het omzetten van deze richtlijn in de Belgische wetgeving zorgde voor de opheffing van het CCV in België.

3.2.1.2. Richtlijn 90/314 EEG

92. In 1982 werd aan de Europese Commissie de opdracht gegeven om een richtlijn omtrent pakketreizen uit te werken.¹⁴³ Reizen werd steeds belangrijker en meermaals bleek dat reizigers tijdens hun reis problemen ondervonden. Er was geen uniforme Europese regeling om deze

¹³⁷ *Infra* 73, nr. 243.

¹³⁸ Hierna afgekort als CCV.

¹³⁹ Internationale Overeenkomst betreffende het reiscontract van 23 april 1970, BS 17 mei 1973, 6168.

¹⁴⁰ C. GUYOT, *Le droit du tourisme, Régime actuel et développements en droit belge et européen*, De Broeck & Bruxelles, Larcier, 2004, 37-38.

¹⁴¹ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 5.

¹⁴² J. SPEYBROUCK, "De aansprakelijkheid van de toeristische dienstverstrekkers", in J. SPEYBROUCK (ed.), G-L BALLON, M. DE VRIENDT, en F. VAN BELLINGHEN, *Reisrecht 2002*, Gent, Academia Press, 2002, 44.

¹⁴³ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 3.

problemen op te lossen en dit leidde tot heel wat obstakels voor reisorganisaties en reizigers. Van een vrij verkeer van diensten was op het gebied van reizen dan ook geen sprake.¹⁴⁴ Nochtans wezen studies uit dat toerisme een aanzienlijk onderdeel van de economie was geworden. Verder was reizen ook van een luxegoed naar een basisbehoefte geëvolueerd. Een Europese en bijgevolg uniformere regelgeving was dus zeker welkom.

93. Op 13 juni 1990 is door Raad de Richtlijn 90/314/EEG betreffende pakketreizen, met inbegrip van vakantiepakketten en rondreis pakketten aangenomen. Deze richtlijn bevat drie grote mechanismen. Ten eerste zijn de verschillende contracten (hotel, vervoer,...) die bij een reis afgesloten worden tot één reiscontract teruggebracht. Bijgevolg dient de reiziger zich steeds tot de reisorganisator te wenden wanneer er zich een probleem voordoet. Ten tweede is er een resultaatsverbintenis tussen de reisorganisatie en de reiziger ontstaan.¹⁴⁵ Dit is een belangrijke bescherming voor de reiziger omdat deze enkel een loutere tekortkoming dient aan te tonen om een fout van de reisorganisator te bewijzen. Tot slot moet elke rechtsorganisator een verzekering afsluiten voor het geval hij insolvent wordt, waardoor reizigers niet meer het risico van het faillissement van de reisorganisator dragen.¹⁴⁶

94. Aangezien de EU gewerkt heeft met een richtlijn is omzetting in het nationale recht vereist. De EU had enkel in een minimumharmonisatie voorzien.¹⁴⁷ Dit betekent dat de EU een minimumkader voorziet van regels die moeten worden omgezet. Daarbuiten beschikken nationale overheden over de mogelijkheid om met respect voor deze marges van de richtlijn af te wijken.¹⁴⁸

95. In België is de richtlijn omgezet in de wet van 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling.¹⁴⁹ Aangezien deze wet niet enkel de richtlijn omzette, maar ook de regels uit het CCV verving, regelt deze wet echter meer dan de richtlijn.¹⁵⁰ In Nederland is de richtlijn omgezet in boek 7, titel 7a BW.¹⁵¹ Ook de Nederlandse regeling biedt op een aantal vlakken meer bescherming dan de richtlijn voorschrijft.¹⁵²

¹⁴⁴ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 6.

¹⁴⁵ Richtl. 90/314/EEG Raad, 13 juni 1990 betreffende pakketreizen, met inbegrip van vakantiepakketten en rondreis pakketten, *Pb.L.* 23 juni 1990, afl. 158, 59-64.

B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 9.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Art. 8, Richtl. 90/314/EEG Raad, 13 juni 1990 betreffende pakketreizen, met inbegrip van vakantiepakketten en rondreis pakketten, *Pb.L.* 23 juni 1990, afl. 158, 59-64.

¹⁴⁸ I. SAMOY en E. TERRY, "Informatie aan consumenten in het Voorstel voor een Richtlijn Consumentenrechten", *DCCR* 2009, vol. 3, (36) 42.

¹⁴⁹ Hierna zal deze worden aangeduid als de Reiscontractenwet; Wet 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling, *BS* 1 april 1994, 8.928; B. TILLEMANN, A. VERBEKE, en T. VANDEBOSCH, (eds.), *Een reis door het recht: reisrecht anders bekeken*, Gent, De Boeck & Larcier, 2005, 38; B. WYSEUR, "Reiscontractenwetgeving", *TPR* 2015, afl. 4, (1850) 1850-1851.

¹⁵⁰ F. VAN BELLINGHEN, "Reiscontract", *OBO* 2016, afl. 107 (3), 11-12; C. GUYOT, O. DE PATOUL en F. STORMS, *Le droit du tourisme : Chronique de jurisprudence (1994-2014)*, Limal, Anthemis, 2015, 20.

¹⁵¹ Art. 7: 7a NBW; E.H. HONDIUS en G.J. RIJCKEN, *Handboek Consumentenrecht*, Zutphen, uitgeverij Paris, 2011, 235.

¹⁵² M.B.M. LOOS, "De reisovereenkomst" in A.S. HARTKAMP, L.A.D. KEUS, J.S. KORTMANN, C.H. SIEBURGH, M.H. WISSINK, in *De invloed van het Europees recht op het Nederlandse privaatrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, (141) 143.

3.2.1.3. Richtlijn 2015/2302/EU

96. Gedurende de vijftientwintig jaar dat Richtlijn 90/314 EEG van kracht was, is de manier van reizen enorm geëvolueerd. Begin jaren '90 gingen consumenten naar een reisbureau wanneer ze op reis wilden gaan. Het reisbureau zocht dan een hotel, eventueel gecombineerd met een vlucht en andere diensten. Naarmate de tijd vorderde, werden deze praktijken steeds meer verleden tijd. Consumenten kunnen dankzij het internet afzonderlijk vliegtickets boeken. Daarnaast zijn er ook verschillende online platformen waarop duizenden accommodaties aangeboden worden en waar deze ook gemakkelijk te boeken zijn. Reisdienstverstrekkers bieden daarnaast ook nog andere dan hun eigen diensten aan op hun sites.¹⁵³ Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om na het boeken van een vlucht op de website van Ryanair, ook meteen een hotelkamer en huurauto op diezelfde site te boeken. Verder is ook het fenomeen van "dynamic packaging" opgedoken. Reizigers gaan zelf online aangeboden reisdiensten combineren en zo hun eigen pakketreis samenstellen.¹⁵⁴

97. Het spreekt voor zich dat deze evoluties niet voorzien waren bij het opstellen van de tekst van de Richtlijn 90/314/EEG. Bijgevolg vielen heel wat samengestelde reizen niet onder het toepassingsgebied van artikel 2, eerste lid, 1° richtlijn 90/314 EEG, terwijl de klassieke pakketreizen dit wel deden. Verder wisten heel veel reizigers ook niet of ze beschermd waren door voormelde richtlijn of niet. Dit had een negatieve impact op de rechten van reizigers.¹⁵⁵ Zo ontstond er ook onderlinge concurrentie tussen de traditionele en nieuwe dienstverleners. De reisbemiddelaars en reisorganisatoren die een klassieke pakketreis aanboden, waren immers gebonden door de richtlijn en dus gebonden door een resultaatsverbintenis. De nieuwe dienstverleners, zoals goedkope luchtvaartmaatschappijen, vielen echter niet onder deze richtlijn. Zij droegen een veel lager aansprakelijkheidsrisico en waren hierdoor in de mogelijkheid om lagere prijzen aan te bieden. Een herziening van deze richtlijn was dan ook aangewezen.¹⁵⁶

98. Dit is op 25 november 2015 gebeurd met de Richtlijn 2015/2302 betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen, houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 2006/2004 en van Richtlijn 2011/83/EU van het Europees Parlement en de Raad, en tot intrekking van Richtlijn 90/314/EEG van de Raad^{157,158}. De bedoeling van deze nieuwe Richtlijn Pakketreizen is een breder toepassingsgebied te hanteren waardoor ook deze nieuwe vormen van pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen hieronder vallen.¹⁵⁹ Tot slot werd er ook het probleem van de oneerlijke

¹⁵³ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 11.

¹⁵⁴ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 10.

¹⁵⁵ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 11-12.

¹⁵⁶ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 13.

¹⁵⁷ Verder zal deze richtlijn afgekort worden tot Richtlijn Pakketreizen.

¹⁵⁸ Richtl. EP en Raad nr. 2015/2302, 25 november 2015 betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen, houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 2006/2004 en van Richtlijn 2011/83/EU van het Europees Parlement en de Raad, en tot intrekking van Richtlijn 90/314/EEG van de Raad, , *Pb.L.* 11 december 2015, afl. 326, 1-33; J.M.B. SERRAT, "Consumer travel law", in C. TWIGG-Flesner, *Research Handbook on EU Consumer and contract law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2016, (360) 360-361.

¹⁵⁹ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 6.

concurrentie aangepakt door het creëren van level playing field waarbij voor concurrenten op de reismarkt dezelfde spelregels gehanteerd worden.¹⁶⁰

99. In tegenstelling tot de Richtlijn 90/314 EEG zijn de Europese lidstaten verplicht tot maximumharmonisatie bij het implementeren van de richtlijn in nationale wetgeving.¹⁶¹ Bijgevolg moeten de lidstaten de regels volledig overnemen. De lidstaten kunnen dus geen strengere of minder strenge regels gaan opstellen, wat met de voorgaande richtlijn wel mogelijk was.

100. De Richtlijn Pakketreizen is in België geïmplementeerd door de Wet van 21 november 2017 betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten^{162,163}. In Nederland is de wetgeving hieromtrent terug te vinden in boek 7, titel 7A BW, net zoals dit ook bij de vorige richtlijn het geval was.

3.2.2. Toepassingsgebied van de Richtlijn 2015/2302/EU

101. De Richtlijn Pakketreizen kent een aantal belangrijke rechten toe aan reizigers, waaronder bijzondere informatieverplichtingen,¹⁶⁴ rechten ingeval van wijziging voor het begin van de pakketreis of wijziging van andere bepalingen¹⁶⁵,... Voor deze thesis is van belang te onderzoeken welke rechten de reizigers hebben in geval van annulering van de reis, of bij wijziging van de bestemming of de datum. Vooraleer dit besproken kan worden, zal eerst het toepassingsgebied van de Reiswet beschreven worden.

102. Artikel 3 van de Reiswet bepaalt dat deze wet van toepassing is op pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen die door professionelen aan reizigers verkocht worden. Verder is deze ook van toepassing op de reisdiensten bedoeld in artikel 2, 1°, afzonderlijk verkocht door een organisator of een doorverkoper die handelt als tussenpersoon.¹⁶⁶ Opvallend is dat ondanks de maximumharmonisatie van de Richtlijn Pakketreizen het toepassingsgebied van de Reiswet breder is. De Richtlijn Pakketreizen is enkel van toepassing op pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen. De Reiswet daarentegen is ook nog van toepassing op andere reisdiensten¹⁶⁷

103. Artikel 2,2° van de Reiswet geeft een heel uitgebreide, maar ingewikkelde definitie. Kort samengevat is er sprake van een pakketreis wanneer minstens twee reisdiensten gecombineerd worden.¹⁶⁸ Van belang hierbij is dat de reiziger minstens van twee verschillende reisdiensten gebruik

¹⁶⁰ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 15.

¹⁶¹ Art. 4 Richtlijn Pakketreizen.

¹⁶² Later zal deze afgekort worden tot de "Reiswet".

¹⁶³ Wet 21 november 2017 betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 1 december 2017, 106673.

¹⁶⁴ Art. 5 Richtlijn Pakketreizen.

¹⁶⁵ Hoofdstuk 3, Richtlijn Pakketreizen.

¹⁶⁶ Artikel 2 Reiswet.

¹⁶⁷ Artikel 2 Richtlijn Pakketreizen.

¹⁶⁸ Art. 2, 2° Reiswet.

moet maken. Twee achtereenvolgende vluchten of het boeken van twee verschillende accommodaties zonder een andere reisdienst worden dus niet beschermd door deze wet.¹⁶⁹

104. Er zijn vier soorten diensten die als reisdienst beschouwd worden: passagiersvervoer, accommodatie, verhuur van auto's en het verhuur van andere diensten die niet onder bovenstaande mogelijkheden vallen, bijvoorbeeld een skipas of toegangsticket voor een pretpark.¹⁷⁰ De combinatie van een toeristische dienst met een andere reisdienst wordt niet steeds als pakketreis aanvaard. Hiervoor is vereist dat de toeristische dienst een essentieel onderdeel van de pakketreis vormt, dit voor de reiziger een essentieel onderdeel is of de toeristische dienst een belangrijk aandeel van de waarde vormt.¹⁷¹

105. Een pakketreis wordt gesloten met een handelaar die de diensten tot een pakketreis samengesteld heeft of deze op verzoek van de consument samenstelt en dit voordat er één overeenkomst gesloten wordt.¹⁷² Verder kan er ook sprake zijn van een pakketreis wanneer er met verschillende reisdienstverleners afzonderlijke overeenkomsten worden gesloten.¹⁷³ De wet voorziet in een vijftal mogelijkheden:

- Reisdiensten die gekocht worden bij één verkooppunt en gekozen voordat de reiziger ermee instemt te betalen. Als voorbeeld wordt gedacht aan het boeken van verschillende reisdiensten bij verschillende aanbieders die in eenzelfde boekingsprocedure geboekt worden.¹⁷⁴
- Reisdiensten die verkocht, aangeboden of gefactureerd worden voor een gezamenlijke prijs of een totaalprijs¹⁷⁵,
- De diensten die verkocht worden onder de term pakketreis of een gelijkaardige benaming. Indien tegenover de reiziger de indruk gewekt wordt dat het om een pakketreis gaat, dan verdient de consument ook de bescherming die hiermee gepaard gaat.¹⁷⁶
- Ook reisdiensten die gecombineerd worden nadat de overeenkomst reeds gesloten is, vallen onder het begrip van de pakketreis. Een typisch voorbeeld hiervan is een pakketreiscadeaubon. De overeenkomst wordt bij de aankoop gesloten, maar de specifieke reisdiensten worden pas later vastgelegd.¹⁷⁷

¹⁶⁹ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 15.

¹⁷⁰ Art. 2, 1° Reiswet; B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 19.

¹⁷¹ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 19 – 20; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 13.

¹⁷² Art. 2, 2° a) Reiswet.

¹⁷³ Art. 2, 2° b) Reiswet.

¹⁷⁴ Art. 2, 2° b.1) Reiswet; B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 21.

¹⁷⁵ Art. 2, 2° b.2) Reiswet; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 15.

¹⁷⁶ Art. 2, 2° b.3) Reiswet; B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 21.

¹⁷⁷ Art. 2, 2° b.4) Reiswet; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 15.

- Tot slot kunnen ook reisdiensten aangekocht van verschillende professionelen via een online boekingsplatform als pakketreizen aanzien worden. Vereist is dat professioneel met wie de reiziger als eerst een contract afsluit de gegevens van deze reiziger overdraagt naar de andere professionelen die betrokken zijn in de overeenkomst. Daarbij moet binnen de vierentwintig uur na het sluiten van de eerste overeenkomst ook met de laatstgenoemde professioneel een reisdienst geboekt worden. Ook hier geldt dat een combinatie van een reisdienst met een toeristische dienst slechts als pakketreis gekwalificeerd kan worden wanneer de toeristische dienst een belangrijk wezenlijk kenmerk van de overeenkomst vormt en deze wordt aangekocht voor de uitvoering van de reisdienst.¹⁷⁸

106. Verder komt ook de term gekoppeld reisarrangement aan bod. Dit begrip kan het best besproken worden vanuit een residuair standpunt. Alles wat niet onder de term pakketreis valt, maar toch een combinatie is van minstens twee verschillende reisdiensten gekocht voor dezelfde reis bij verschillende dienstverleners via afzonderlijke overeenkomsten, kan aanzien worden als gekoppeld reisarrangement.¹⁷⁹

De definitie van gekoppeld reisarrangement omvat twee verschillende omstandigheden:

- Een eerste mogelijkheid staat in artikel 2, 5° a). Dit is van toepassing wanneer tijdens eenzelfde bezoek aan een verkooppunt de reiziger minstens twee reisdiensten afzonderlijk uitkiest en deze ook apart betaalt.¹⁸⁰
- De tweede mogelijkheid wordt omschreven als "*waarbij een professioneel op gerichte wijze de aankoop van ten minste één aanvullende reisdienst bij een andere professioneel faciliteert waarbij uiterlijk vierentwintig uur na de bevestiging van de boeking van de eerste reisdienst een overeenkomst met die andere professioneel wordt gesloten.*"¹⁸¹ Dit is een zogenaamd click-through-systeem waarbij de eerste verkoper de reiziger gericht gaat faciliteren naar de aanbieder van de tweede reisdienst en deze hiermee dan ook nog een overeenkomst sluit.¹⁸²

107. Eveneens telt ook hier de uitzondering van de combinatie van een reisdienst met een toeristische dienst.¹⁸³ Indien deze toeristische dienst geen wezenlijk kenmerk van de overeenkomst uitmaakt of maar een klein stuk van het totale bedrag omvat, zal er toch geen sprake zijn van een gekoppeld reisarrangement.¹⁸⁴

108. Het onderscheid tussen een pakketreis en een gekoppeld reisarrangement is voor de reiziger van zeer groot belang. Afhankelijk van de kwalificatie zal hij immers over andere rechten

¹⁷⁸ Art. 2, 2° b.5) Reiswet; Reiswet; B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 22 – 23.

¹⁷⁹ Art. 2, 5° Reiswet.

¹⁸⁰ Art. 2, 5° b) Reiswet.

¹⁸¹ Art. 2, 5° b) Reiswet.

¹⁸² B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 24; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 21.

¹⁸³ *Supra* 32, nr. 104.

¹⁸⁴ Art. 2, 5°, 2de lid Reiswet.

beschikken.¹⁸⁵ Hoewel het onderscheid belangrijk is, is het zeker niet gemakkelijk om dit te maken. Beide definities omvatten verschillende situaties die op het eerste zicht zeer gelijkaardig zijn.¹⁸⁶ Reizigers zullen dus vaak niet weten onder welke regeling ze vallen, wat voor heel wat verwarring en rechtsonzekerheid kan zorgen.

109. Er zijn ook een aantal gevallen waarop de Reiswet niet van toepassing is. Zo kan deze niet worden toegepast op reizen die geen overnachting bevatten en niet langer dan vierentwintig uur duren.¹⁸⁷ Ook pakketreizen die verkocht worden in het kader van een zakenreis tussen een reisorganisatie en een natuurlijke persoon in het kader van zijn beroepsuitoefening, vallen niet onder het toepassingsgebied.¹⁸⁸ Tot slot zijn ook reizen die incidenteel en zonder winstoogmerk verkocht worden aan een beperkte groep reizigers uitgesloten.¹⁸⁹

3.2.3. Inhoudelijke bespreking van de rechten van pakketreizigers

3.2.3.1. Opzegging van de overeenkomst voor aanvang van de pakketreis

110. De pakketreis kan voor de aanvang ervan worden opgezegd. Deze opzegging kan zowel gebeuren door de reisorganisatie, als door de reiziger. De Reiswet bevat geen specifieke regelgeving omtrent de mogelijkheid om een gekoppeld reisarrangement op te zeggen of te wijzigen. Ook in de parlementaire voorbereidingen is hieromtrent niets voorzien. Evenmin bespreekt de Richtlijn Pakketreizen deze mogelijkheid.¹⁹⁰

3.2.3.1.1. Door de reiziger

111. Volgens artikel 29 van de Reiswet heeft de reiziger voor aanvang van de pakketreis te allen tijde het recht om deze op te zeggen. In principe moet deze opzegging niet gemotiveerd worden en kan de reiziger dit artikel onder alle omstandigheden inroepen. Bijgevolg kan de reiziger zich op dit artikel beroepen om de pakketreis omwille van corona op te zeggen, maar ook voor persoonlijke omstandigheden, administratieve redenen,¹⁹¹...

112. De reisorganisator dient de gemaakte kosten terug te betalen. Wel kan de reiziger verplicht worden om een opzegvergoeding te betalen.¹⁹² Dit kan worden vastgelegd in een gestandaardiseerde

¹⁸⁵ B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 25-26.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ Art. 4, 1° Reiswet; Art. 2, eerste lid, a) Richtlijn Pakketreizen; J. SPEYBROUCK en M. VAN EETVELT, *Toerismecodex*, Gent, Academia Press, 2017, 200.

¹⁸⁸ Art. 4, 3° Reiswet; Art. 2, eerste lid, c) Richtlijn Pakketreizen.

¹⁸⁹ Art. 4, 2° Reiswet; Art. 2, eerste lid, b) Richtlijn Pakketreizen.

¹⁹⁰ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 56.

¹⁹¹ Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St.* Kamer, 2016 – 17, nr. 54 - 2653/001, 42.

¹⁹² Art. 29 Reiswet.

opzegvergoeding. Deze vergoeding wordt berekend op basis van het tijdstip van opzegging, de verwachte kostenbesparing en de inkomsten uit alternatief gebruik van de reisdiensten.¹⁹³ Bijgevolg kan de mogelijkheid van de reisorganisator om de reis nog door te verkopen ervoor zorgen dat het bedrag van de te betalen opzegvergoeding daalt. Dit komt de rechten van consumenten alleen maar ten goede.¹⁹⁴

Wanneer hieromtrent geen afspraken zijn gemaakt, wordt de opzegvergoeding geraamd op basis van de reële kosten die de reisorganisator heeft moeten maken.¹⁹⁵ Deze reële kosten worden berekend door de kostenbesparing en de inkomsten uit het alternatief gebruik van de reisdiensten af te trekken van de prijs van de pakketreis. De reiziger heeft het recht om verantwoording omtrent dit bedrag te vragen aan de reisorganisator.¹⁹⁶

113. Op het betalen van deze vergoeding bestaat een belangrijke uitzondering, namelijk wanneer er sprake is van overmacht. In de Reiswet wordt deze term niet gebruikt, maar de wetgever maakt gebruik van de term "onvermijdbare en buitengewone omstandigheden". Wanneer deze omstandigheden zich voordoen, moet de reiziger dus geen opzegvergoeding betalen. In onderdeel 4.2.2. *overmacht bij pakketreizen* zal hier verder op worden ingegaan.¹⁹⁷

114. Net zoals bij de annulatie van vliegtuigtickets kan ook bij opzegging van een pakketreis een annulatieverzekering soelaas brengen. Deze verzekering zal in bepaalde gevallen het bedrag van de opzegvergoeding voor haar rekening nemen. Belangrijk hierbij is dat deze verzekering enkel dekking biedt tegen de omstandigheden die in de verzekeringsovereenkomst voorzien werden.¹⁹⁸ Ook aan kredietkaarten is vaak een annulatieverzekering verbonden waarop consumenten beroep kunnen doen.¹⁹⁹

3.2.3.1.2. Door de reisorganisator

115. Ook de reisorganisator beschikt voor aanvang van de pakketreis over het recht om deze op te zeggen. Wanneer dit gebeurt, moet de reisorganisator het betaalde bedrag aan de reiziger terugbetalen en dit ten laatste binnen de veertien dagen na de annulering zonder onnodige vertraging.²⁰⁰ Daarnaast moet de reisorganisator aan de consument een schadevergoeding

¹⁹³ Art. 29 Reiswet; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 53.

¹⁹⁴ Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St. Kamer*, 2016 – 17, nr. 54 - 2653/001, 43.

¹⁹⁵ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 53.

¹⁹⁶ Art. 29 Reiswet.

¹⁹⁷ *Infra* 4.2.2 overmacht bij Pakktreizen.

¹⁹⁸ N. BOLLEN, "Annulatieverzekering blijft nuttig voor vakantieganger", *De Tijd* 22 juni 2017, <https://www.tijd.be/netto/verzekeren/annulatieverzekering-blijft-nuttig-voor-vakantieganger/9905118.html> (laatst geraadpleegd op 13 maart 2021).

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ Art. 32 Reiswet; X, "Pakktreizen", <https://economie.fgov.be/nl/themas/consumentenbescherming/reizen/reisovereenkomsten/pakktreizen> (laatst geraadpleegd op 9 november 2020).

betalen.²⁰¹ Artikel 31§1 van de Reiswet voorziet echter in twee uitzonderingen waarbij de consument geen recht heeft op een schadevergoeding.

116. Ten eerste is opzegging mogelijk wanneer de georganiseerde pakketreis niet het minimum vereiste aantal deelnemers haalt.²⁰² Dit zal vaak voorkomen wanneer door een organisatie een groepsreis wordt georganiseerd maar er niet voldoende deelnemers zijn. In dit geval legt de Reiswet een strikte kennisgevingsverplichting op aan de organisator.²⁰³ Deze kennisgeving aan de consument moet gebeuren binnen de achtenveertig uur voor aanvang van de pakketreis wanneer deze minder dan twee dagen duurt, zeven dagen voor aanvang van een reis tussen twee en zes dagen, en twintig dagen bij reizen van meer dan zes dagen.²⁰⁴ Deze bepaling voorziet echter enkel een mogelijkheid voor de reisorganisator om de reis te annuleren. Het opzeggingsbeding treedt niet automatisch in werking, waardoor de organisator zelf kan beslissen om de reis te laten doorgaan, zelfs zonder het vooropgestelde minimumaantal.²⁰⁵

117. Het tweede geval waarop de reisorganisator zich kan beroepen is overmacht.²⁰⁶ Ook hier zal de term “onvermijdbare en buitengewone omstandigheden” gebruikt worden. De mogelijkheid om overmacht in te roepen door de organisator van een pakketreis zal verder besproken worden in onderdeel 4.2.2. *Overmacht bij Pakkotreizen*.²⁰⁷

3.2.3.2. Wijziging van de pakketreis

118. Om te bepalen of een wijziging van de pakketreis mogelijk is, moet een onderscheid gemaakt worden tussen een prijswijzigingen en wijziging van andere bepalingen. De regelgeving omtrent prijswijzigingen is opgenomen in de artikelen 19 – 23 Reiswet.²⁰⁸ Deze zullen minder relevant zijn met betrekking tot de coronacrisis en hier niet verder besproken worden.

119. Voor een wijziging van de andere bepalingen van de pakketreis geldt als uitgangspunt dat de reisorganisator niet kan overgaan tot een eenzijdige wijziging van elementen van de reisovereenkomst²⁰⁹, maar hierop gelden enkele uitzonderingen. Indien er sprake is van een onbeduidende wijziging bestaat deze mogelijkheid wel, mits aan een aantal cumulatieve voorwaarden voldaan is. Ten eerste moet het dus gaan om een onbeduidende wijziging. Ten tweede moet de reisorganisator zich dit recht tot wijziging in de overeenkomst hebben voorbehouden en

²⁰¹ Art. 31§2 Reiswet; Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St.* Kamer, 2016 – 17, nr. 54 - 2653/001, 44;

²⁰² Art. 31 Reiswet; X, “Pakktreis opzeggen”, <https://www.eccbelgie.be/themas/reizen/pakktreizen/pakktreis-opzeggen>, (laatst geraadpleegd op 12 maart 2021).

²⁰³ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 56.

²⁰⁴ Art. 31 Reiswet; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 56.

²⁰⁵ Brussel 16 April 2012, *TBBR* 2015, afl. 3, 167.

²⁰⁶ Art. 31§1, 2° Reiswet; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 56.

²⁰⁷ *Infra* 4.2.2. Overmacht bij Pakkotreizen.

²⁰⁸ Art. 19 – 23 Reiswet.

²⁰⁹ Art. 24 Reiswet; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 50.

moet hij de reiziger van de wijziging in kennis stellen op een duidelijke, begrijpelijke en in het oog springende manier via een duurzame gegevensdrager.²¹⁰

120. De wetgever definieert het begrip “onbeduidende wijzigingen” niet. Wel wordt aangegeven wat onder beduidende wijziging begrepen wordt. Hieronder valt ten eerste een wijziging van een wezenlijk kenmerk van de pakketreis. Zulke wijziging is bijvoorbeeld de wijziging van de vertrek- of aankomstdatum indien de reis hierdoor aanzienlijk verkort wordt. Ook wanneer de reiziger een hotel aan de zee boekt en deze gewijzigd wordt naar een accommodatie in het binnenland is er sprake van een beduidende wijziging.²¹¹ Verder is er ook sprake van een beduidende wijziging wanneer de reiziger bij het samenstellen van de pakketreis de reisorganisator op de hoogte had gebracht van enkele bijzondere wensen en deze door de wijziging niet meer kunnen worden nagekomen. Tot slot wordt ook een stijging van de prijs van de totale pakketreis met meer dan acht procent als een beduidende wijziging aanzien.²¹²

121. Indien de reisorganisator zo een beduidende wijziging aanbrengt, dan beschikt de reiziger over een keuzerecht.²¹³ Concreet beschikt hij over de mogelijkheid om de wijzigingen te aanvaarden ofwel om de reis te annuleren. De wetgever bepaalt dat de reiziger over een redelijke termijn beschikt om deze keuze te maken, maar de concrete invulling van deze termijn komt toe aan reisorganisator.²¹⁴

In de parlementaire voorbereidingen van de Reiswet zijn wel een aantal belangrijke indicaties opgenomen die een belangrijke rol kunnen spelen bij het bepalen van deze termijn, zoals de ernst van de wijziging of de tijd die nog rest voor de pakketreis zou beginnen.²¹⁵ Indien de reiziger nalaat binnen deze voorgestelde termijn zijn keuze aan de reisorganisator mee te delen, dan zal de overeenkomst automatisch beëindigd worden.²¹⁶ Dit is een verschil met Nederland waar dat na het verstrijken van de termijn, de reisorganisator zelf kan beslissen wat de gevolgen zijn als de consument nalaat een beslissing te nemen.²¹⁷

122. Indien de reiziger beslist om de gedane wijzigingen te aanvaarden en hierbij een vermindering van de waarde of kosten optreedt, dan heeft deze volgens artikel 27 Reiswet recht op een evenredige prijsvermindering.²¹⁸ Beslist de reiziger echter om de veranderingen niet te aanvaarden, dan beschikt de reisorganisator nog steeds over de mogelijkheid om een alternatieve

²¹⁰ Art. 24 Reiswet; X. “Pakketreis wijzigen”, <https://www.eccbelgie.be/themas/reizen/pakketreizen/pakketreis-wijzigen> (laatst geraadpleegd op 12 maart 2021).

²¹¹ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 51; Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St. Kamer*, 2016 – 17, nr. 54 - 2653/001, 39.

²¹² Art. 25 Reiswet; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 51.

²¹³ Art. 25 Reiswet.

²¹⁴ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 52.

²¹⁵ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 52; Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St. Kamer*, 2016 – 17, nr. 54 - 2653/001, 40.

²¹⁶ Art. 26, 3° Reiswet.

²¹⁷ P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 52.

²¹⁸ Art. 27 Reiswet; X. Pakketreis wijzigen, <https://www.eccbelgie.be/themas/reizen/pakketreizen/pakketreis-wijzigen> (laatst geraadpleegd op 12 maart 2021).

pakketreis aan te bieden. Dit alternatief dient gelijkwaardig of zelfs van hogere kwaliteit te zijn.²¹⁹ Ook hier is de consument niet verplicht om dit alternatief te aanvaarden. Indien het aangeboden alternatief van een mindere kwaliteit is dan de oorspronkelijke pakketreis zal ook hier de reiziger recht hebben op een passende prijsvermindering.²²⁰

123. Tot slot heeft de reiziger recht op terugbetaling van het betaalde bedrag wanneer hij zijn keuzerecht niet uitoefent of de veranderingen met eventueel alternatief niet aanvaardt. Deze terugbetaling geschiedt ten laatste veertien dagen na de opzegging en dit zonder onredelijke vertragingen.²²¹

3.2.4. Invloed van de coronapandemie

124. In *onderdeel 3.2.3.1.1.* werd besloten dat de koper van een pakketreis steeds over de mogelijkheid beschikt om een pakketreis op te zeggen, eventueel mits betaling van een opzegvergoeding.²²² Dit is een enorm voordeel tegenover gedupeerde vliegtuigreizigers die niet over deze mogelijkheid beschikken. Ook reisorganisatoren kunnen de pakketreis annuleren. De Belgische wetgever voorziet in een belangrijke uitzondering op de terugbetaling van de pakketreis door de reisorganisator. In de plaats van een terugbetaling kan met een zogenaamde coronavoucher gewerkt worden.

3.2.4.1. Vouchers uitgegeven voor 19 juni 2020

125. Reizigers hebben recht op terugbetaling van hun reis die omwille van overmacht geannuleerd werd. Deze terugbetaling dient plaats te vinden binnen de veertien dagen na annulering.²²³ Door de coronacrisis heeft maandenlang een reisverbod gegolden. Duizenden reizen werden dan ook geannuleerd en de reisorganisatoren hadden geen inkomsten meer. Het spreekt voor zich dat deze zich in de onmogelijkheid bevonden om al de getroffen reizigers terug te betalen.

126. Om hieraan tegemoet te komen, werden tussen 20 maart en 19 juni 2020 coronavouchers uitgevaardigd.²²⁴ De regelgeving hieromtrent was opgenomen in het MB van 19 maart 2020 omtrent de terugbetaling van opgezegde pakketreizen²²⁵, gewijzigd door een MB van 3 april 2020.²²⁶ Volgens deze MB's had de reiziger recht op een voucher wanneer de reisorganisator de reis annuleerde, maar ook indien hij dit zelf deed. In het initiële MB was er sprake van vier voorwaarden waaraan deze coronavoucher moest voldoen:

²¹⁹ Art. 25, 2de lid Reïswet; Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St. Kamer*, 2016 – 17, nr. 54 - 2653/001, 40.

²²⁰ Art. 27 Reïswet.

²²¹ Art. 28 Reïswet; P. NELISSEN GRADE en I. MEYERS, *De Reïswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 53.

²²² *Supra* 34, nr. 112.

²²³ Art. 31 Reïswet.

²²⁴ A. Mathios, H.-W. Micklitz, L. A. Reisch, J. Thøgersen, C. Twigg-Flesner, "Consumer Policy in the Age of COVID-19", *J Consum Policy* 2020, vol. 43, (433) 434.

²²⁵ MB 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 20 maart 2020, 16588.

²²⁶ MB 3 april 2020 tot wijziging van het ministerieel besluit van 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 6 april 2020, 24.777.

- De voucher moest het volledige bedrag dat reeds door de reiziger betaald was, dekken.²²⁷
- Bij het afleveren van de voucher mochten geen extra kosten worden aangerekend aan de reiziger.²²⁸
- De voucher moest een minimum geldigheidsduur van één jaar hebben.²²⁹
- Tot slot moest op deze tegoedbon uitdrukkelijk vermeld staan dat deze werd afgeleverd ten gevolge van de coronacrisis²³⁰

127. Opmerkelijk aan deze coronavoucher was dat reizigers verplicht waren om deze voucher te aanvaarden.²³¹ De Europese Commissie heeft echter reeds in maart 2020 een besluit uitgebracht waarin verduidelijkt werd dat deze verplichting in strijd was met het recht van de EU.²³² Reisorganisatoren beschikken over het recht om aan consumenten een voucher aan te bieden in de plaats van het betaalde bedrag terug te betalen. Deze voucher mocht er echter niet toe leiden dat consumenten niet meer het recht hadden om te kiezen tussen een voucher, terugbetaling of vervoer langs een andere route.²³³

128. Na dit advies werd het Belgische recht aangepast. Consumenten werden nog steeds verplicht om deze voucher te aanvaarden maar zij konden zelf beslissen om deze voucher al dan niet te gebruiken. Indien de consument na een termijn van 12 maand de voucher niet had gebruikt, dan heeft de consument het recht om de terugbetaling van het betaalde bedrag te eisen.²³⁴ Bij zo'n aanvraag kreeg de reisorganisator een termijn van zes maanden om deze terugbetaling te verrichten.²³⁵

129. Het MB van 3 april 2020 voegde nog twee extra voorwaarden toe waaraan de uitgereikte coronavouchers moeten voldoen:

- De reiziger kan de voucher naar keuze gebruiken.²³⁶ Hij hoeft deze dus niet te gebruiken om naar dezelfde bestemming af te reizen.
- Tot slot was de voucher ten titel aanzien van de uitgevende reisorganisator²³⁷

²²⁷ J-P. KESTELOOT, "Le droit du tourisme à l'aune du COVID-19", *JT* 2020, nr. 18, (382) 382.

²²⁸ MB 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 20 maart 2020, 16588; MB

²²⁹ E. TERRY, "Consumentenrechten in tijden van corona – een delicate evenwichtsoefening", *RW* 2019-20, nr. 42, 1642.

²³⁰ MB 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 20 maart 2020, 16588.

²³¹ Art. 1§1 MB 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 20 maart 2020, 16588.

²³² EC, Information on the Package Travel Directive in connection with the COVID-19, 19 maart 2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronavirus_info_ptd_19.3.2020.pdf (laatst geraadpleegd op 11 mei 2021).

²³³ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 3.

²³⁴ Art. 1§3 MB 3 april 2020 tot wijziging van het ministerieel besluit van 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 6 april 2020, 24.777.; X., "Coronavouchers", <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavouchers> (laatst geraadpleegd op 23 maart 2021).

²³⁵ J-P. KESTELOOT, "Le droit du tourisme à l'aune du COVID-19", *JT* 2020, nr 18, (382) 382.

²³⁶ MB 3 april 2020 tot wijziging van het ministerieel besluit van 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 6 april 2020, 24.777.

²³⁷ S. GEIREGAT, "Tegoedbonnen voor afgelaste pakketreizen en evenementen. Commentaar bij twee corona-MB's", *NJW* 2020, nr. 425, (522) 523.

130. Deze voorwaarden zijn opgenomen in twee MB's. Een MB is een besluit uitgaande van een minister dat zowel een individuele beslissing als een algemene regel kan omvatten.²³⁸ Zo een besluit is bindend zolang het niet in strijd is met hogere normen, algemene rechtsbeginselen en internationale normen met directe werking hebben.²³⁹ De reisorganisatoren waren dus verplicht de voorwaarden vermeld in de MB's aan te bieden zolang deze niet in strijd zijn met de hierboven vermelde normen.

131. Op 13 mei bracht de Europese Commissie een aanbeveling uit inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie.²⁴⁰ Deze aanbeveling bevat de regels waaraan vouchers moeten:

- De voucher moet bescherming bieden tegen een mogelijk faillissement van de reisorganisator om te vermijden dat consumenten met lege handen achterblijven.²⁴¹
- Deze moet minstens twaalf maanden geldig zijn, en na afloop zonder gebruik moet de reisorganisator het betaalde bedrag binnen de veertien dagen terugbetalen.²⁴² De reisorganisator kan ook vouchers uitgeven die langer dan twaalf maanden geldig zijn. In dat geval moet aan de consument de mogelijkheid gegeven worden om maximaal na één jaar terugbetaling te vragen. De voucher moet dus minimaal 12 maanden geldig zijn en na maximaal 12 maanden moet de consument de uitbetaling kunnen vragen. Reisorganisatoren kunnen aan consumenten dus ook de mogelijkheid bieden om reeds na een kortere termijn uitbetaling van de voucher te vragen.²⁴³
- De voucher moet op een duurzame gegevensdrager verstrekt worden.²⁴⁴ Een duurzame gegevensdrager is bijvoorbeeld een per post opgestuurde brief of een e-mail. Een link naar een website wordt vaak niet als duurzame gegevensdrager erkend aangezien deze gemakkelijk verwijderd kan worden.
- Tot slot moet deze voucher ook een zekere flexibiliteit bieden aan de reiziger.²⁴⁵ Zo moet de voucher steeds inzetbaar zijn voor zolang deze niet vervallen is. Het mag dan ook geen probleem zijn om deze te gebruiken voor reizen die na vervaldatum plaatsvinden zolang de voucher voor de vervaldatum gebruikt is. Verder moet deze voucher gebruikt kunnen worden om dezelfde pakketreis onder dezelfde omstandigheden te boeken, maar ook om andere pakketreizen of diensten aangeboden door deze reisorganisator te reserveren. Consumenten

²³⁸ J. VANDE LANOTTE, T. DE PELSMAEKER, G. GOEDERTIER, J. GOOSSENS, Y. HAECK, *Belgisch publiekrecht (Boekdelen 1 en 2)*, Brugge, Die Keure, 2015, 141.

²³⁹ J. VANDE LANOTTE, T. DE PELSMAEKER, G. GOEDERTIER, J. GOOSSENS, Y. HAECK, *Belgisch publiekrecht (Boekdelen 1 en 2)*, Brugge, Die Keure, 2015, 143.

²⁴⁰ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 6.

²⁴¹ X, "Reisannulaties in coronatijden", <https://www.eccbelgie.be/in-de-kijker/reisannulaties-in-coronatiejden> (laatst geraadpleegd op 23 maart 2021).

²⁴² Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 6.

²⁴³ *Ibid.*

²⁴⁴ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 7.

²⁴⁵ X, "Reisannulaties in coronatijden", <https://www.eccbelgie.be/in-de-kijker/reisannulaties-in-coronatiejden> (laatst geraadpleegd op 23 maart 2021).

moeten ook over de mogelijkheid beschikken om de voucher kosteloos over te dragen. De dienstverleners moeten hier echter wel mee akkoord gaan. Tot slot moet het natuurlijk ook mogelijk zijn om deze voucher effectief te gebruiken als betaalmiddel.²⁴⁶

132. Naast deze voorwaarden gaf de Europese Commissie ook enkele aanbevelingen waarmee reisorganisatoren de keuze voor een voucher kunnen aanmoedigen. Een eerste mogelijkheid is om een voucher uit te geven die meer waard is dan door de consument betaalde bedrag.²⁴⁷ Verder is het, zoals reeds eerder gezegd, mogelijk om de voucher langer dan twaalf maanden te laten gelden. De reisorganisator kan ook een voucher aanbieden die niet alleen bij hem gebruikt kan worden, maar ook bij andere reisaanbieders indien zij beide tot dezelfde groep behoren.²⁴⁸

133. Bij het aftoetsen van de Belgische Coronavouchers aan de aanbeveling van de EU is een belangrijk verschil op te merken. De Europese Commissie stelt duidelijk dat wanneer consumenten maximum na twaalf maanden hun voucher niet gebruikt hebben, deze binnen een periode van maximum veertien dagen moet worden terugbetaald.²⁴⁹ De Belgische overheid voorzag via het MB echter in een periode van zes maanden.²⁵⁰

134. Desondanks de aanpassing van het MB van 3 april 2020 werd ook het keuzerecht nog steeds geschonden. Zoals hierboven reeds gezegd, bepaalde dit MB dat consumenten twaalf maanden na het uitvaardigen van de voucher het door hun betaalde bedrag kunnen terugvorderen. Deze aanpassing bood de consument echter nog steeds niet het keuzerecht waarover hij wettelijk beschikte.²⁵¹ Tot slot bepaalde het MB niets over een eventuele overdraagbaarheid van de voucher terwijl deze wel in de aanbeveling van de Europese Commissie was opgenomen.²⁵²

135. Er waren dus een aantal voorwaarden verbonden aan de coronavoucher die in strijd zijn met het Europese recht. Belangrijk is echter dat de EU deze voorwaarden via een aanbeveling heeft gegeven. Een aanbeveling is niet bindend en heeft geen directe werking. Bijgevolg is de Belgische overheid niet verplicht deze voorwaarden te volgen. Ook de reisorganisatoren zijn niet door deze aanbeveling gebonden en dienen enkel de voorwaarden opgenomen in het MB te respecteren. De

²⁴⁶ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 6-7.

²⁴⁷ E. TERRY, "Consumentenrechten in tijden van corona – een delicate evenwichtsoefening", *RW* 2019-20, nr. 42, 1642; Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 10-16.

²⁴⁸ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 7; X, "Reisannulaties in coronatijden", <https://www.eccbelgie.be/in-de-kijker/reisannulaties-in-coronatijden> (laatst geraadpleegd op 23 maart 2021).

²⁴⁹ Art. 31 Reiswet; Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 6.

²⁵⁰ Art. 1§3 MB 3 april 2020 tot wijziging van het ministerieel besluit van 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 6 april 2020, 24.777.

²⁵¹ E. TERRY, "Consumentenrechten in tijden van corona – een delicate evenwichtsoefening", *RW* 2019-20, nr. 42, 1642.

²⁵² Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 7.

Reiswet blijft echter wel van toepassing. De reisorganisator bleef dus in principe in verplicht om de consument uit te betalen en dit binnen een termijn van veertien dagen.

136. Gedurende enige tijd bestond er onduidelijkheid over het toepassingsgebied van het MB. Dit werd op 20 maart gepubliceerd. Een belangrijke vraag was dan ook onder welk regime pakketreizen vallen die na deze datum zouden plaatsvinden maar reeds ervoor geannuleerd werden. De aanbeveling van de Europese Commissie is van toepassing op vouchers voor reizen geannuleerd sinds 1 maart 2020.²⁵³ De Belgische overheid had hier echter geen regeling rond getroffen. De minister van Economie heeft echter bepaald dat reisorganisatoren ook vouchers kunnen geven voor reizen die reeds voor 20 maart 2020 omwille van de Coronacrisis geannuleerd werden en die nog niet waren terugbetaald.²⁵⁴

3.2.4.2. Vouchers uitgegeven na 19 juni 2020

137. De Belgische regeling omtrent de coronavouchers was slechts geldig tot 19 juni 2020. De regelgeving zoals opgenomen in de Reiswet is dus opnieuw van toepassing. Bijgevolg dient de reisorganisator bij annulering van de reis deze terug te betalen en dit binnen een termijn van veertien dagen.²⁵⁵ Het verval van de regelgeving omtrent vouchers impliceert niet dat de reisorganisator geen vouchers meer mag aanbieden.²⁵⁶ Dit is nog steeds mogelijk.²⁵⁷

138. Indien de consument beslist om de voucher te aanvaarden, dan is hierboven vermelde regeling omtrent coronavouchers echter niet van toepassing. Dit betekent dat de uitreiker niet langer verbonden is aan de voorwaarden van het MB van 19 maart 2020 en 3 april 2020. Deze voucher kan dus een kortere geldigheidsduur hebben. Hierdoor is het mogelijk dat deze voucher niet meer verzekerd is tegen de insolventie van de reisorganisator. Dit heeft een belangrijke invloed op de bescherming van de reiziger. Veel consumenten zijn niet op de hoogte van het verschil tussen deze twee vouchers en weten dus ook niet dat vouchers uitgegeven na 19 juni 2020 geen bescherming bieden tegen een mogelijk faillissement van de reisorganisator. Hier zal in *Onderdeel 6. evaluatie* dieper op ingegaan worden.²⁵⁸

²⁵³ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 5.

²⁵⁴ X. "Coronavouchers", <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavouchers>, (laatst geraadpleegd op 23 maart 2021).

²⁵⁵ Art. 32 Reiswet.

²⁵⁶ X., "Coronavouchers", <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavouchers> (laatst geraadpleegd op 23 maart 2021).

²⁵⁷ X. "Coronavirus: annulatie door de reisorganisator, de luchtvaartmaatschappij of de hotelhouder", <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavirus-annulatie-door-de> (laatst geraadpleegd op 9 mei 2021).

²⁵⁸ *Infra* Onderdeel 6. Evaluatie.

3.2.5. Nederland

139. De Nederlandse regeling omtrent pakketreizen is opgenomen in boek 7, titel 7A van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek.²⁵⁹ Deze titel bevat achttien artikels gaande van artikel 7: 500 BW tot en met 7: 513d BW.²⁶⁰ Ook deze wetgeving is gebaseerd op de Richtlijn Pakketreizen. De bepalingen opgenomen onder deze titel zijn van dwingend recht.²⁶¹ Bijgevolg moeten bedingen die de rechten van consumenten inperken, ambtshalve buiten toepassing gelaten worden door de rechter. Tot slot geldt deze titel als *lex specialis* tegenover de algemene regels van het verbintenissenrecht, consumentenrecht en vermogensrecht.²⁶²

140. Aangezien boek 7, titel 7A NBW een omzetting is van een Europese richtlijn, zijn de regels in het Nederlandse en Belgische recht zeer gelijkaardig. Zo wordt ook in het Nederlands recht de termen pakketreis en gekoppeld reisarrangement gehanteerd en hebben deze dezelfde betekenis als in het Belgisch recht.²⁶³ Aangezien de regeling in het Belgische en Nederlandse recht sterk gelijklopend zijn, zal hier niet verder op ingegaan worden. Belangrijk is wel om de invloed van de coronapandemie op deze rechten in Nederland te onderzoeken.

141. Net zoals in België, wordt ook in Nederland vaak een voucher aangeboden aan consumenten wiens reis geannuleerd werd door corona. De uitgangspunten omtrent deze vouchers werden uiteengezet door de Autoriteit Consument & Markt en op diens website gepubliceerd.²⁶⁴ Vouchers kunnen worden uitgereikt aan consumenten die minstens al een voorschot, aanbetaling genoemd, van de reis betaald hebben. Ook de ACM erkent dat er een keuzerecht geldt.²⁶⁵ Zelfs wanneer de reisorganisator een voucher aanbiedt, beschikt de consument nog steeds over de mogelijkheid om voor de terugbetaling van het betaalde bedrag te kiezen. Ook moet de voucher een redelijke geldigheidstermijn hebben. De ACM geeft 12 maanden als voorbeeld van zo een redelijke termijn. Verder moet de voucher een volwaardige vervanging bieden.²⁶⁶

142. De ACM bepaalt tevens dat de reisvoucher niet enkel het betaalde bedrag van de reis moet omvatten, maar ook de betaalde administratie- of reserveringskosten.²⁶⁷ Indien de reiziger de voucher als betaalmiddel gebruikt maar er nog een restbedrag overblijft, dan is de reisorganisator verplicht om op eigen initiatief en binnen een redelijke termijn het resterende bedrag uit te betalen. Tot slot dient een reiziger die reeds een voorschot betaald heeft de betaling van het overige bedrag

²⁵⁹ Hierna afkort als NBW.

²⁶⁰ boek 7: 7a NBW.

²⁶¹ M.B.M. Loos, De reisovereenkomst (titel 7.7A BW), in A. S. Hartkamp, C. H. Sieburgh, L. A. D. Keus, J. S. Kortmann, en M. H. Wissink (eds.), *De invloed van het Europees recht op het Nederlandse privaatrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 11; S.S. VAN KAMPEN "pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen", in E.H. HONDIUS en V. MAK, *handboek Consumentenrechten*, Zutphen, uitgeverij Paris, 2020,(295) 300.

²⁶² S.S. VAN KAMPEN "pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen", in E.H. HONDIUS en V. MAK, *handboek Consumentenrechten*, Zutphen, uitgeverij Paris, 2020,(295) 301.

²⁶³ Art. 7: 500 (b) en (e) NBW.

²⁶⁴ Hierna afgekort tot ACM.

²⁶⁵ ACM, "ACM biedt branches houvast bij opstellen voucherregeling", <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-biedt-branches-houvast-bij-opstellen-voucherregeling> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

²⁶⁶ ACM, "ACM controleert corona-voucherregelingen", <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-controleert-corona-voucherregelingen> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

²⁶⁷ ACM, "ACM biedt branches houvast bij opstellen voucherregeling", <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-biedt-branches-houvast-bij-opstellen-voucherregeling> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

niet meer te voldoen.²⁶⁸ De ACM houdt toezicht over de verschillende voucherregeling en tikte zo onder andere Corendon en TUI al op de vingers voor het niet naleven van het keuzerecht van reizigers.²⁶⁹

143. Van belang zijn de coronavouchers die door de Algemene Nederlandse Vereniging van Reisonderningen worden uitgegeven.²⁷⁰ Deze vouchers worden enkel toegekend aan consumenten die een pakketreis of gekoppeld reisarrangement geboekt hebben bij reisorganisaties aangesloten bij het ANVR. Deze voucher is een samenwerking tussen het ANVR en de Stichting Garantiefonds Reisgelden^{271, 272} Dit is een belangrijk gegeven aangezien de uitgegeven vouchers door het SGR gedekt worden tegen een faillissement van de reisorganisator.²⁷³

144. Aan consumenten van wie hun reis sinds 16 maart 2020 omwille van de coronacrisis werd geannuleerd, werd gevraagd om deze voucher te accepteren.²⁷⁴ De voucher kon worden uitgegeven voor pakketreizen die geboekt werden in of voor 2020 bij een reisorganisator die bij de ANVR is aangesloten. Bijkomend was vereist dat deze reis zou plaatsvinden voor 30 april 2021 en dat deze geannuleerd werd omwille van Corona.²⁷⁵ Ook deze voucher heeft een geldigheidsduur van twaalf maanden. Vouchers gedekt door deze bescherming mochten worden uitgegeven tot en met 31 maart 2021, mits aan de vorige voorwaarden voldaan is. Indien deze datum voor reisorganisatoren niet haalbaar was, dan gold een extra periode van 30 dagen om dit in orde te brengen.²⁷⁶

coronavouchers mogen dus niet meer worden uitgereikt voor reizen die in 2021 geboekt werden en omwille van corona alsnog geannuleerd dienen te worden.²⁷⁷ Bijgevolg moeten pakketreizen die in 2021 worden geannuleerd opnieuw binnen de veertien dagen worden terugbetaald.²⁷⁸

145. Ook hier kan worden opgemerkt dat de voorwaarden gepubliceerd door de ACM niet steeds overeenkomen met deze van de EU. Opmerkelijk is dat de Nederlandse voorwaarden veel vager geformuleerd worden. Als voorbeeld kan verwezen worden naar de vereiste dat een voucher een redelijke geldigheidstermijn moet hebben.²⁷⁹ Deze formulering geeft duidelijk ruimte voor interpretatie, terwijl de EU een geldigheidsduur van minstens twaalf maanden vereist. Zoals reeds

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹ ACM, "uitvoering voucherregeling pakketreizen moet beter", <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-uitvoering-voucherregeling-pakketreizen-moet-beter> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

²⁷⁰ Hierna afgekort tot ANVR.

²⁷¹ Hierna afgekort tot SGR.

²⁷² SGR, "SGR en ANVR: Voucher bij annulering of omboeking door Corona", <https://www.sgr.nl/news/sgr-en-anvr-corona-voucher-bij-annulering-of-omboeking/> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

²⁷³ *Infra* 77, 258.

²⁷⁴ P. BLOK, "Reisvouchers bij annulering door coronavirus", <https://www.consumentenbond.nl/reisverzekering/reisvouchers-bij-annulering-door-coronavirus> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021).

²⁷⁵ ACM Consuwijzer, "Uw reisrechten bij een pakketreis tijdens de coronacrisis", <https://www.consuwijzer.nl/coronacrisis/uw-reisrechten-bij-het-coronavirus> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

²⁷⁶ SGR, "Toelichting overgangsregeling voor de SGR-voucherregeling", <https://www.sgr.nl/reisorganisaties/news/toelichting-overgangsregeling-voor-de-sgr-voucherregeling/> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

²⁷⁷ *Ibid.*

²⁷⁸ Art. 7: 509, zevende lid NBW.

²⁷⁹ ACM, "ACM controleert corona-voucherregelingen" <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-controleert-corona-voucherregelingen> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

vermeld werkt de EU met een aanbeveling en deze is niet bindend. Ook de Nederlandse overheid kan dus niet gesanctioneerd worden voor het niet toepassen van de Europese voorwaarden.

3.2.6. Tussentijdse evaluatie

146. Een belangrijk punt om mee te beginnen betreft de definities pakketreis en gekoppeld reisarrangement. Beide definities zijn zeer ingewikkeld en het onderscheid is niet altijd eenvoudig te maken.²⁸⁰ Het verschil tussen beide is niet zonder belang. De rechten van consumenten kunnen immers verschillen naargelang ze een pakketreis, dan wel een gekoppeld reisarrangement geboekt hebben. Daarbij is de regeling omtrent coronavouchers enkel van toepassing op geannuleerde pakketreizen. Omtrent gekoppelde reisarrangementen die omwille van corona niet kunnen doorgaan, is echter niets geregeld. Een duidelijk onderscheid tussen deze termen is dus zeker wenselijk.²⁸¹

147. Zowel in België als in Nederland werden de zogenaamde coronavouchers voor pakketreizen slechts een bepaalde periode uitgegeven. In België konden reisorganisatoren coronavouchers aanbieden vanaf 20 maart 2020 tot en met 19 juni 2020. In Nederland was dit mogelijk voor alle reizen die van 16 maart 2020 t.e.m. 31 december 2020 omwille van corona werden geannuleerd en zouden plaats vinden voor 30 april 2021. De Nederlandse coronavouchers hebben dus een breder temporeel toepassingsgebied.

148. Langs de ene kant is dit nadelig omdat reisorganisatoren langer uitstel krijgen om aan hun verplichtingen te voldoen en consumenten, die een voucher aanvaarden, dus langer op terugbetaling moeten wachten. Langs de andere kant heeft dit ook een voordeel. Zelfs na 19 juni werden nog veel reizen geannuleerd. Aan Belgische consumenten werd ook nog vaak een voucher aangeboden. Deze was echter niet meer onderworpen aan de vereisten van de coronavoucher zoals opgenomen in het MB. Zoals later zal blijken, zijn deze ook niet beschermd tegen een faillissement van reisorganisatoren. Hier biedt de Nederlandse overheid dan wel een duidelijk voordeel aangezien reizigers langer onder de bescherming van de coronavouchers van de ANVR gaan vallen.

149. Opmerkelijk is dat de Nederlandse voorwaarden voor coronavouchers louter gepubliceerd werden op de website van de AMC, maar niet in specifieke wetgeving terug te vinden is. In het Belgische recht is dit echter wel het geval wat tot meer duidelijkheid en rechtszekerheid leidt.²⁸²

150. Het is duidelijk dat zowel de Nederlandse regels als de Belgische wetgeving niet op alle punten in overeenstemming is met de Europese aanbeveling. Zo worden consumenten nog zeer vaak verplicht om een reisvoucher te aanvaarden terwijl zij in principe over een keuzerecht beschikken.²⁸³ In België werden consumenten zelfs verplicht de coronavoucher, uitgegeven tussen 20 maart en 19

²⁸⁰ *Supra* 34, nr. 108.

²⁸¹ R. LAMBRECHTS, "Coronamaatregelen in de reissector: kan de reiziger een voucher weigeren?", <https://siriuslegaladvocaten.be/maatregelen-tegen-corona-in-de-reissector/> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

²⁸² J. VANDE LANOTTE, T. DE PELSMAEKER, G. GOEDERTIER, J. GOOSSENS, Y. HAECK, *Belgisch publiekrecht (Boekdelen 1 en 2)*, Brugge, Die Keure, 2015, 143.

²⁸³ E. TERRY, "Consumentenrechten in tijden van corona – een delicate evenwichtsoefening", *RW* 2019-20, nr. 42, 1642.

juni 2020 te aanvaarden. De Nederlandse overheid erkende echter wel dat consumenten niet verplicht waren de vouchers te aanvaarden waardoor consumenten in Nederland beter beschermd waren.

151. De Belgische overheid hanteert daarbij een veel langere terugbetalingstermijn voor reisorganisatoren dan de EU. Ook over de mogelijkheid om deze voucher over te dragen wordt niets bepaald.²⁸⁴ Zoals gezegd hanteert de Nederlandse overheid geen strikte termijnen zoals België en de EU, maar maken zij eerder gebruik van een “redelijke termijn”. Deze vage verwoording kan zeer nadelig zijn voor consumenten.²⁸⁵ De aanbeveling is echter niet bindend.²⁸⁶ Bijgevolg zijn lidstaten niet verplicht hun nationale regelgeving aan de voorwaarden opgenomen in de aanbeveling aan te passen. Zolang er geen bindende regelgeving is, kunnen ook reisorganisatoren niet verplicht worden deze voorwaarden na te leven. De bescherming van reizigers schiet dus ook op het niveau van de EU te kort. Bindende Europese regelgeving zoals een besluit zou dus een betere optie zijn.

152. Tot slot dient vermeld te worden dat er voor geannuleerde pakketreizen ook nog andere vouchers worden uitgegeven waarop de Belgische MB's en de voorwaarden van de Nederlandse coronavoucher niet op van toepassing zijn. Dit leidt tot een gebrek aan uniformiteit en bijgevolg ook tot rechtsonzekerheid.

²⁸⁴ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 7.

²⁸⁵ *Supra* 44, Nr. 152.

²⁸⁶ EU, “Verordeningen, richtlijnen en andere rechtshandelingen”, https://europa.eu/european-union/law/legal-acts_nl, (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

4. Overmacht

153. Om te onderzoeken of de coronapandemie als overmacht kan worden ingeroepen om de annulering van pakketreizen en vluchten te rechtvaardigen, is het van belang om eerst de overmachtsleer te bespreken. Daarna zal deze verder toegespitst worden op de reissector om vervolgens dit specifiek voor geannuleerde vluchten en pakketreizen te bespreken.

4.1. Gemeen verbintenissenrecht

4.1.1. Wettelijk kader

154. De overmachtsleer is in het Belgische recht opgenomen in de artikelen 1147 en 1148 van het Burgerlijk Wetboek.²⁸⁷ Artikel 1147 BW bepaalt dat de schuldenaar een schadevergoeding dient te betalen indien hij zijn verbintenis niet nakomt en niet kan bewijzen dat deze niet-nakoming te wijten is aan een vreemde oorzaak die niet aan hem kan worden toegerekend, zelfs al is er geen sprake van kwade trouw.²⁸⁸

155. Volgens artikel 1148 BW moet de schuldenaar geen schadevergoeding betalen wanneer hij zijn verplichting niet kon nakomen door overmacht of toeval, of hij hierdoor gedwongen werd handelingen te stellen die hem verboden waren.²⁸⁹

4.1.2. Inhoudelijke bespreking

156. Het BW regelt in België de overmachtsleer. Een wettelijke definitie van dit begrip is echter nergens terug te vinden. Zowel in de wetgeving als in de rechtsleer worden de begrippen overmacht en vreemde oorzaak door elkaar gebruikt. Hoewel beide begrippen vrij gelijkaardig zijn, is het toch van belang om het verschil tussen beide te verduidelijken. Overmacht duidt op gebeurtenissen die plaatsvinden zonder aanwijsbaar menselijk handelen.²⁹⁰ Een vreemde oorzaak bevat eveneens bovenstaande gevallen, maar ook gebeurtenissen te wijten aan handelingen van derden waarvoor de schuldenaar niet verantwoordelijk is.²⁹¹ In deze thesis zullen beide begrippen onder de noemer "overmacht" vallen.

²⁸⁷ Hierna afgekort als BW; Burgerlijk Wetboek 21 maart 1804, BS 3 september 1807, 0; S. JANSEN en S. VAN LOOCK, "nieuw verbintenissenrecht: de totstandkoming van het contract (dynamisch en statisch bekeken)", in S. STIJNS, F. AUVRAY, S. DECLERCQ, T. HICK, S. JANSEN, F. PEERAER, I. SAMOY, S. VAN LOOCK en W. VANDENBUSSCHE, *Themis 108 - Verbintenissenrecht*, Brugge, Die Keure, 2019, (83) 92.

²⁸⁸ Art. 1147 BW; S. STIJNS, *verbintenissenrecht: boek 1*, Brugge, Die Keure, 2009, 148.

²⁸⁹ Art. 1148 BW; B. WEYTS, "Het klassieke leerstuk van overmacht in het verbintenissenrecht, actueler dan ooit", *TBBR* 2020, nr. 8, (442) 442.

²⁹⁰ A. HOET en S. VOET, "Overmacht door corona in contractuele relaties", *RW* 2020-21, nr. 06, (203) 203; W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 170.

²⁹¹ S. STIJNS, *verbintenissenrecht: boek 1*, Brugge, Die Keure, 2009, 148; W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 170.

157. De overmachtsleer kan op twee verschillende manieren benaderd worden. Ten eerste kan overmacht ingevuld worden als een ontoerekenbare onmogelijkheid. Op basis van deze theorie van de ontoerekenbare onmogelijkheid kan een schuldenaar zich op overmacht beroepen wanneer hij zijn verplichtingen niet kan nakomen door omstandigheden die buiten zijn wil plaatsvinden.²⁹² Bij het toepassen van deze leer moeten een aantal elementen voldaan zijn.

- Ontoerekenbaar: deze voorwaarde betekent dat er buiten de wil van de schuldenaar of een persoon waarvoor hij instaat, een abnormale wijziging van omstandigheden plaatsvindt.²⁹³ Deze wijziging was niet voorzienbaar op het ogenblik dat de overeenkomst gesloten werd.²⁹⁴ De schuldenaar kon deze niet voorkomen en was niet reeds in gebreke gesteld om tot uitvoering van de overeenkomst over te gaan. Indien er samenloop ontstaat tussen gebeurtenissen afhankelijk en onafhankelijk van de wil, dan zal dit nog steeds toerekenbaar zijn aan de schuldenaar.²⁹⁵
- De wijziging van omstandigheden moet leiden tot de onmogelijkheid voor de schuldenaar om de overeenkomst uit te voeren. Vroeger werd deze vereiste zeer absoluut opgevat. Indien de uitvoering zeer moeilijk of duur was, maar niet onmogelijk, dan was er van overmacht geen sprake.²⁹⁶ Tegenwoordig wordt de term "onmogelijkheid" echter relatiever opgevat. Volgens het Hof van Cassatie is er sprake van onmogelijkheid wanneer iets "*menselijkerwijze of praktisch onmogelijk is*".²⁹⁷ Deze onmogelijkheid kan zowel tijdelijk als blijvend van aard zijn.

158. Een andere mogelijke invulling van de overmachtsleer is de schuldleer. Volgens deze leer kan de schuldenaar zich steeds op overmacht beroepen van zodra hij geen schuld heeft aan het niet-nakomen van de overeenkomst.²⁹⁸ Dit wil zeggen dat hij het voor zichzelf niet onmogelijk gemaakt heeft zijn verbintenis na te komen. Deze leer is gemakkelijker toe te passen dan de leer van ontoerekenbare onrechtmatigheid.²⁹⁹

159. Het Hof van Cassatie sluit zich echter aan bij de eerste leer, zijnde de theorie van ontoerekenbare onrechtmatigheid. Ook de meeste hoven en rechtbanken sluiten zich hierbij aan, net zoals de wetgever. Zelfs de rechtsleer verkiest de leer van ontoerekenbare onrechtmatigheid boven de schuldleer.³⁰⁰

²⁹² W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, ACCO, 2015, 173.

²⁹³ *Ibid.*

²⁹⁴ M. DE POTTER DE TEN BROECK, *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 17.

²⁹⁵ A. HOET en S. VOET, "Overmacht door corona in contractuele relaties", *RW* 2020-21, nr. 06, (203) 207.

²⁹⁶ A. HOET en S. VOET, "Overmacht door corona in contractuele relaties", *RW* 2020-21, nr. 06, (203) 204; W. VAN GERVEN, A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, ACCO, 2015, 170.

²⁹⁷ W. VAN GERVEN, A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, ACCO, 2015, 170.

²⁹⁸ A. VAN OEVELEN en A. DE BOECK, *Overmacht*, Mortsels, Intersentia, 2015, 3.

²⁹⁹ M. DE POTTER DE TEN BROECK, *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 19-20.

³⁰⁰ M. DE POTTER DE TEN BROECK, *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 21.

4.1.3. Gevolgen overmacht

160. Om de gevolgen van overmacht te onderzoeken, dient eerst een onderscheid gemaakt te worden dus een tijdelijke en een definitieve onmogelijkheid. Wanneer er sprake is van een tijdelijke onmogelijkheid, dan wordt de verplichting om de verbintenis uit te voeren opgeschort totdat de onmogelijkheid voorbij is. Daarna dient de schuldenaar zijn verplichtingen opnieuw uit te voeren.³⁰¹

161. Is er daarentegen sprake van een definitieve onmogelijkheid, dan vervalt de verbintenis van rechtswege.³⁰² De schuldenaar is dus niet meer gehouden de verbintenis uit te voeren en hoeft ook geen schadevergoeding te betalen. Hij is dus niet contractueel aansprakelijk.³⁰³ Indien er sprake is van een eenzijdige overeenkomst, dan geldt het adagium "*res perit creditori*".³⁰⁴ De schuldenaar verkeert in de onmogelijkheid zijn verplichtingen na te komen waardoor de schuldeiser hiervan de gevolgen draagt.³⁰⁵

162. Bij wederkerige overeenkomsten is situatie anders. Algemeen geldt dat wanneer de uitvoering van één van de verbintenissen onmogelijk is geworden, ook de tegenprestatie vervalt. In dat geval draagt de schuldeiser niet langer het economisch verlies, maar geldt "*res perit debitori*". De schuldenaar van de onmogelijk geworden verbintenis lijdt dus het verlies.³⁰⁶

4.1.4. Imprevisieleer

163. Gelijkaardig aan de overmachtsleer is de imprevisieleer. Indien er na het sluiten van de overeenkomst onvoorzienbare omstandigheden intreden die het voor één van de partijen onredelijk zwaar maken hun verbintenis na te komen, kan de rechter de inhoud van deze overeenkomst wijzigen of de overeenkomst gaan ontbinden.³⁰⁷

164. Er zijn dus twee grote inhoudelijke verschillen tussen de overmachtsleer en de imprevisieleer. Terwijl bij overmacht de uitvoering van de overeenkomst onmogelijk moet zijn, volstaat bij de imprevisieleer het aanzienlijk verzwaren of bemoeilijken van de uit te voeren overeenkomst.³⁰⁸ Een ander verschilpunt betreft de gevolgen van deze rechtsfiguren. Wanneer overmacht ingeroepen wordt, heeft dit in principe het tenietgaan van de verbintenis tot gevolg. Hierop bestaat een uitzondering, nl. wanneer er sprake is van tijdelijke overmacht. Bij de imprevisieleer krijgt de rechter

³⁰¹ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, ACCO, 2015, 173; M. DE POTTER DE TEN BROECK, *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 18.

³⁰² M. DE POTTER DE TEN BROECK, *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 17.

³⁰³ *Ibid.*

³⁰⁴ F. GLANSDORFF, "La force majeure", *JT* 2019, nr. 18, (355) 358.

³⁰⁵ B. WEYTS, "Het klassieke leerstuk van overmacht in het verbintenissenrecht, actueler dan ooit", *TBBR* 2020, nr. 8, (442) 447.

³⁰⁶ W. VAN GERVEN, A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, ACCO, 2015, 173; J. BOSQUET, G. OP DE BEECK en V. DE BRUYCKERE, "Overmacht", *MCP/OO* 2020, nr. 2, 283-284.

³⁰⁷ M. DE POTTER DE TEN BROECK, "De imprevisieleer: de rechter met de pen in de hand", *RW* 2017-18, nr. 40, (1563) 1563.

³⁰⁸ M. DE POTTER DE TEN BROECK, *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 39.

de mogelijkheid om de afgesloten overeenkomst aan te passen aan de onvoorzienbare omstandigheden, waardoor de verbintenis niet langer onredelijk zwaar is.³⁰⁹

165. Tot op heden wordt de imprevisieer niet erkend in de rechtspraak. Ook in het Belgische BW is er geen grondslag voor deze leer terug te vinden.³¹⁰ Desalniettemin zijn er stemmen die pleiten voor het invoeren van een imprevisieer in het Belgische recht. In het wetsvoorstel van boek 5 is de imprevisieer echter wel opgenomen in artikel 5.77 in verband met de verandering van omstandigheden.³¹¹ Volgens dit artikel is iedere partij verplicht zijn verbintenis uit te voeren, zelfs al zou meer bezwarend geworden zijn. Wel kan de schuldenaar vragen om, indien een aantal voorwaarden vervuld zijn, de overeenkomst opnieuw te gaan onderhandelen. Wanneer deze onderhandelingen niet lukken, dan kan de benadeelde partij beroep doen op een rechter. Deze gaat dan ofwel de overeenkomst wijzigen en aanpassen ofwel geheel of gedeeltelijk beëindigen.³¹²

4.2. Overmacht in de reissector

4.2.1. Overmacht bij vliegtuigtickets

166. Zoals hierboven besproken worden de rechten van luchtvaartpassagiers beschermd in de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten. Deze verordening hanteert echter niet de term "overmacht", maar wel "buitengewone omstandigheden"³¹³. Deze twee termen zijn synoniemen van elkaar.³¹⁴

167. De Verordening Vliegtuigpassagiersrechten geeft zelf geen specifieke definitie van dit begrip. Wel bepaalt het algemeen dat er sprake is van buitengewone omstandigheden wanneer de gebeurtenis niet vermeden had kunnen worden zelfs wanneer alle redelijke maatregelen getroffen zouden zijn.³¹⁵ Als buitengewone omstandigheden worden aangenomen: "*politieke onstabieleit, weersomstandigheden die uitvoering van de vlucht in kwestie verhinderen, beveiligingsproblemen, onverwachte vliegveiligheidsproblemen en stakingen die gevolgen hebben voor de vluchtuitvoering van de luchtvaartmaatschappij die de vlucht uitvoert.*"³¹⁶ Verder bepaalt overweging vijftien dat er

³⁰⁹ G. DEMARÉ, *onvoorziene omstandigheden*, Brugge, Die Keure, 2019, 17.

³¹⁰ B. WEYTS, "Het klassieke leerstuk van overmacht in het verbintenissenrecht, actueler dan ooit", *TBBR* 2020, nr. 8, (442) 447 - 448.

³¹¹ Art. 577 Wetsvoorstel tot invoeging van boek 5 "Verbintenissen" in het nieuw Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* kamer, nr. 54 - 3709/001.

³¹² *Ibid.*

³¹³ Art. 5, derde lid Verordening Vliegtuigpassagiersrechten; Med. (Comm). richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb.C.*, 15 juni 2016, afl. 214,(5) 15.

³¹⁴ B. WYSEUR, "Passagiersrechten. Van veiligheid naar stiptheid en terug naar veiligheid", in GLADINEZ, T., De REY, S., en VAN DAMME, N., *Grenzen voorbij*, Mortsel, Intersentia, 2020, 323 (336).

³¹⁵ R. VAN DER BRUGGEN, "Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie", Brugge, Die Keure, 2019, 218.

³¹⁶ Overweging 14 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

eveneens sprake is van buitengewone omstandigheden wanneer, ondanks alle inspanningen om annuleringen te voorkomen, het besluit van het luchtverkeerbeheer de langdurige vertraging of annulering van één of meerdere vluchten teweegbrengt.³¹⁷ Tot slot kunnen ook andere omstandigheden als buitengewoon worden aangenomen. Hiervoor is vereist dat de omstandigheden tot een annulering leiden, alle redelijke maatregelen getroffen zijn om de omstandigheden te vermijden en de gevolgen te ondervangen en de omstandigheden buitengewoon zijn.³¹⁸ Dit betekent dat deze niet inherent zijn aan de normale uitvoering van de verbintenis.³¹⁹

168. Ook het HvJ heeft al verschillende keren getracht een invulling te geven aan dit begrip. Als buitengewone omstandigheid wordt aanvaard: slechte weeromstandigheden,³²⁰ vulkaanuitbarstingen en technische problemen zolang deze voortvloeien uit "*gebeurtenissen die niet inherent zijn aan de normale uitoefening van de activiteit van deze betrokken luchtvaartmaatschappij en waarop deze geen daadwerkelijke invloed kan uitoefenen.*"³²¹

169. Het inroepen van buitengewone omstandigheden is voornamelijk belangrijk voor de eventueel te betalen compensatie. In onderdeel 3.1.3.2. "*Rechten van passagiers bij annulering*" werd reeds gezegd dat de reiziger wiens vlucht geannuleerd werd recht heeft op terugbetaling van zijn ticket of een andere vlucht, verzorging en een eventuele compensatie.³²² Indien de luchtvaartmaatschappij kan aantonen dat de annulering te wijten is aan een buitengewone omstandigheid, dan dient deze geen bijkomende compensatie te betalen aan de gedupeerde reiziger.³²³ De loutere terugbetaling van het betaalde bedrag volstaat. Hiervoor moeten wel twee belangrijke voorwaarden vervuld worden:

- Er moeten buitengewone omstandigheden bestaan en deze moeten een link hebben met de geannuleerde vlucht of de eventuele vertraging.
- Ten tweede mag de buitengewone omstandigheid niet door toedoen van de luchtvaartmaatschappij ontstaan zijn. De omstandigheid kon met andere woorden door normale maatregelen niet vermeden worden.³²⁴

170. Buitengewone omstandigheden kunnen de luchtvaartmaatschappij dus ontslaan van haar verplichting om een bijkomende compensatie te betalen voor de geannuleerde vlucht. Voor de verplichting om verzorging aan te bieden geldt dit echter niet.³²⁵ Zelfs indien een vlucht wegens overmacht wordt gecancelled, dient de luchtvaartmaatschappij nog steeds accommodatie, twee gratis oproepen, eten en drinken en vervoer naar de luchthaven te voorzien voor de gestrande reizigers.

³¹⁷ Overweging 15 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

³¹⁸ HvJ 11 april 2008, C-396/06, ECLI:EU:2008:221, Kramme/SAS.

³¹⁹ HvJ (4de K) 22 december 2008, C-549/07, ECLI:EU:C:2008:771, Wallentin-Herman/Alitalia, overweging 23.

³²⁰ M. VERHOEVEN, "Rechten van vliegtuigpassagiers bij overmacht", *TBBR* 2012, afl. 2, (85) 97.

³²¹ HvJ (4de K) 22 december 2008, C-549/07, ECLI:EU:C:2008:771, Wallentin-Herman/Alitalia, overweging 23.

³²² *Supra* 21, nr. 67.

³²³ Art. 5 (3) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

³²⁴ Art. 5(3) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten; Med. (Comm). richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb. C.*, 15 juni 2016, afl. 214,(5) 16.

³²⁵ HvJ (3de kamer) 31 januari 2013, C-12/11, ECLI:EU:C:2013:43, McDonagh/Ryanair.

Ook artikel 8 Verordening Vliegtuigpassagiersrechten omvat geen overmachtsbepaling. De maatschappijen zijn dus nog steeds verplicht om de vliegtickets terug te betalen of naar een andere vlucht om te boeken wanneer de vlucht wegens overmacht geannuleerd werd.³²⁶

171. De Verordening Vliegtuigpassagiersrechten biedt geen bescherming aan reizigers die genooddaakt zijn hun reis te annuleren.³²⁷ Deze verordening voorziet dus ook niet in een overmachtsbepaling waarop consumenten zich kunnen beroepen. Dit is een groot nadeel voor consumenten en zeer opmerkelijk aangezien de Richtlijn Pakketreizen deze mogelijkheid wel biedt.

4.2.2. Overmacht bij pakketreizen

172. Ook in de Reiswet van 2017 wordt niet gesproken over overmacht, maar wordt eveneens de term “onvermijdbare en buitengewone omstandigheden” gebruikt. Deze term werd overgenomen uit de Richtlijn Pakketreizen. Artikel 2, 12° van de Reiswet definieert onvermijdbare en buitengewone omstandigheden als “*een situatie die zich voordoet onafhankelijk van de wil van de partij die zich daarop beroept en waarvan de gevolgen ondanks alle redelijke voorzorgsmaatregelen niet te vermijden waren.*”³²⁸

173. Overmacht wordt in de Reiswet geregeld in artikel 30. Dit artikel kan worden ingeroepen door reizigers wanneer er zich op de plaats van bestemming onvermijdbare en buitengewone omstandigheden voordoen die aanzienlijke gevolgen hebben voor de uitvoering van de pakketreis of het vervoer hier naartoe.³²⁹ Indien deze overmachtssituatie zich voordoet, dan heeft de reiziger het recht de geboekte pakketreis te annuleren, het betaalde bedrag terug te krijgen en de overeenkomst zonder opzegvergoeding op te zeggen.³³⁰ Hij kan echter geen aanspraak maken op een schadevergoeding betaald door de reisorganisator.

174. Artikel 31 Reiswet geeft de reisorganisator de mogelijkheid de pakketreis op te zeggen wanneer hij niet in de mogelijkheid is om de overeenkomst uit te voeren.³³¹ §2 van dit artikel bepaalt dat de reisorganisator geen schadevergoeding moet betalen wanneer de annulatie het gevolg is van onvermijdbare en buitengewone omstandigheden.³³²

³²⁶ X, “Annulatie van een vlucht wegens overmacht”, <https://economie.fgov.be/nl/themas/consumentenbescherming/reizen/rechten-van-luchtreizigers/annulatie-van-een-vlucht/annulatie-van-een-vlucht#:~:text=U%20hebt%20recht%2C%20naar%20keuze%2C%20op%20terugbetaling%20of%20op%20een,ticket%20door%20hen%20werd%20overkocht.&text=Als%20het%20reisbureau%20betrokken%20partij,indien%20bij%20de%20Geschillencommissie%20Reizen%20> (laatst geraadpleegd op 11 mei 2021).

³²⁷ *Supra* 24, Nr. 75.

³²⁸ Art. 2, 12° Reiswet.

³²⁹ Art. 30 Reiswet; H. DE CONINCK, “Nieuwe Europese richtlijn betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen”, *DCCR* 2015, (215) 220.

³³⁰ Art. 30 Reiswet.

³³¹ Art. 31 Reiswet.

³³² Art. 31§2 Reiswet; B. WYSEUR, *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 91.

175. Het begrip “onvermijdbare en buitengewone omstandigheden” zien we niet terugkomen in de oorspronkelijke Reiscontractenwet uit 1994. Artikel 18 van deze wet uit 1994 omschreef vier verschillende gronden waarop de reisorganisator zich kon beroepen om zich zonder aansprakelijkheid van zijn verplichtingen te ontdoen. Als derde grond werd overmacht vermeld. Artikel 14 §2 (b) Reiscontractenwet definieerde het overmachtsbegrip.³³³

Ondanks dat de Reiscontractenwet uit 1994 en de Reiswet van 2017 verschillende begrippen gebruiken, is de overmachtsbepaling waarop de reisorganisator zich kan beroepen om zonder het betalen van een schadevergoeding de overeenkomst niet uit te voeren, zeer gelijkaardig.

176. In tegenstelling tot de Reiswet van 2017 voorzag de Reiscontractenwet van 1994 echter niet rechtstreeks in een overmachtsbepaling waarop reizigers zich konden beroepen. Artikel 16 Reiscontractenwet bepaalde dat de reiziger steeds de mogelijkheid had om het contract te verbreken. Wanneer dit het gevolg was van een gebeurtenis die aan hem toe te rekenen was, dan diende de reiziger de schade van de reisorganisator en de reisbemiddelaar te vergoeden.³³⁴ A contrario kon uit dit artikel worden afgeleid dat de reiziger niet gehouden was een schadevergoeding te betalen wanneer de omstandigheden niet aan hem toe te rekenen waren.³³⁵ Dit artikel was echter veel ruimer en omvatte niet alleen overmacht maar bijvoorbeeld ook de wijziging van de reisvoorwaarden door de reisorganisator.³³⁶

4.3. Invloed corona op de reissector

4.3.1. corona in het huurrecht als inspiratiebron

177. De huurwetgeving kan als belangrijk referentiepunt dienen om te bepalen of de coronapandemie als overmacht kan worden ingeroepen in de reissector. In tegenstelling tot de reissector is hierover wel reeds rechtsleer en rechtspraak ter beschikking. Als belangrijk uitgangspunt geldt dat de huurder van een woning zich niet op de coronacrisis kan beroepen om zich van zijn betalingsverplichting te bevrijden. Indien de verhuurder omwille van Corona echter niet in de mogelijkheid is om zijn verplichtingen uit te voeren, dan is de huurder niet gehouden om zijn verbintenis na te komen.³³⁷

178. Anders is de situatie in het geval van een handelshuurovereenkomst. Beargumenteerd kan worden dat de coronapandemie en de maatregelen die hiervoor getroffen zijn, overmacht in hoofde van de verhuurder kunnen uitmaken. Door de verplichte sluiting van de winkels kan deze het goed

³³³ Art. 14§2 (b) Reiscontractenwet.

³³⁴ Art. 16 Reiscontractenwet.

³³⁵ R. STEENNOT, en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 572.

³³⁶ R. STEENNOT, en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 573

³³⁷ H. VYNCKE, *Juridische panoplie bij pandemie? Eerste rechtspraak m.b.t. COVID-19 becommentarieerd/Panoplie juridique face à une pandémie ? Les premières décisions commentées en matière de COVID-19*, Brugge, Die Keure, 121-122.

immers niet meer ter beschikking stellen voor de activiteiten waarvoor het goed bestemd is. De rechtspraak is echter ook hier van mening dat er geen sprake is van overmacht.³³⁸ Het onroerende goed wordt immers nog steeds gebruikt voor opslag, online bestellingen worden er eventueel klaargemaakt of de klanten komen hun online gekochte goederen daar ophalen. Bijgevolg is de onmogelijkheidsvereiste niet vervuld en is er dus ook geen overmacht.³³⁹

179. Eenduidigheid bestaat hieromtrent echter niet. Het Vredegerecht in Etterbeek nam wel aan dat een huurder van een handelspand overmacht kon invoeren.³⁴⁰ De rechter was van oordeel dat de verhuurder zijn verplichtingen niet nakwam omdat er door de coronamaatregelen geen contact met het publiek mogelijk was. Dit werd echter als essentieel aanzien in een handelshuurovereenkomst.³⁴¹ Het spreekt voor zich dat hierover het laatste nog niet gezegd is.

180. Ondanks dat ook hier niet duidelijk is of de coronapandemie als overmacht kan worden ingeroepen of niet, zijn wel reeds een aantal belangrijke hypotheses opgeworpen die ook in de reissector soelaas zouden kunnen brengen. Zo oordeelde het Vredegerecht in Brugge dat er geen sprake was van overmacht, maar besloot de rechter wel dat de overeenkomst gematigd moest worden.³⁴² HIGNY daarentegen werpt op dat het eisen van een volledige betaling van de verhuurprijs terwijl de verhuurder op de hoogte is van een economische crisis rechtsmisbruik uitmaakt.³⁴³ H. VYNCKE betwijfelt echter of de leer van rechtsmisbruik steeds aan de orde zal zijn. Volgens hem is dit eveneens een feitenkwestie die in concreto beoordeeld dient te worden.³⁴⁴ Hoe dan ook zal het nieuwe Burgerlijk Wetboek voor een oplossing kunnen zorgen.³⁴⁵ Zoals reeds eerder vermeld zal artikel 5.77 Nieuw Burgerlijk Wetboek de imprevisieleer invoeren in het Belgische recht.³⁴⁶ Indien de huurder kan aantonen dat er onvoorzienbare omstandigheden zijn opgetreden waardoor een kennelijk onevenwicht is ontstaan, dan kan hij aan de verhuurder vragen de overeenkomst opnieuw te onderhandelen. Indien deze onderhandelingen niets opleveren dan kan de rechter zich over de zaak uitspreken en de overeenkomst volledig of gedeeltelijk gaan ontbinden.

³³⁸ H. VYNCKE, *Juridische panoplie bij pandemie? Eerste rechtspraak m.b.t. COVID-19 becommentarieerd/Panoplie juridique face à une pandémie ? Les premières décisions commentées en matière de COVID-19*, Brugge, Die Keure, 122; M. SEGERS en B. SIMPELAERE, "Corona, handelshuur en overmacht: vele tinten grijs", *DJK* 2020, nr. 419, 2; Vredegerecht Elsene 29 oktober 2020, onuitgegeven.

³³⁹ *Ibid.*

³⁴⁰ Vredegerecht Etterbeek 29 oktober 2020, *T. Vred* 2021, nr.1, (78) 79.; M. SEGERS en B. SIMPELAERE, "Corona, handelshuur en overmacht: vele tinten grijs", *DJK* 2020, 1, nr. 419, 2.

³⁴¹ M. SEGERS en B. SIMPELAERE, "Corona, handelshuur en overmacht: vele tinten grijs", *DJK* 2020, nr. 419, 1-2.

³⁴² Vredegerecht Brugge 28 mei 2020, onuitgeg.; M. HIGNY en H. VYNCKE, *Juridische panoplie bij pandemie? Eerste rechtspraak m.b.t. COVID-19 becommentarieerd/Panoplie juridique face à une pandémie ? Les premières décisions commentées en matière de COVID-19*, Brugge, Die Keure, 2020, 25; M. SEGERS en B. SIMPELAERE, "Corona, handelshuur en overmacht: vele tinten grijs", *DJK* 2020, nr. 419, 1-2.

³⁴³ M. HIGNY, "Le paiement du loyer et des charges au bailleur dans le bail d'un bien immeuble face au coronavirus", *JT* 2020, nr. 15, (265) 266-267; H. VYNCKE, *Juridische panoplie bij pandemie? Eerste rechtspraak m.b.t. COVID-19 becommentarieerd/Panoplie juridique face à une pandémie ? Les premières décisions commentées en matière de COVID-19*, Brugge, Die Keure, 2020, 124.

³⁴⁴ H. VYNCKE, *Juridische panoplie bij pandemie? Eerste rechtspraak m.b.t. COVID-19 becommentarieerd/Panoplie juridique face à une pandémie ? Les premières décisions commentées en matière de COVID-19*, Brugge, Die Keure, 2020, 124 - 125.

³⁴⁵ E. DIRIX, "Crisis en privaatrecht [COVID-19-pandemie]", *NJW* 2021, nr. 434, (2) 7.

³⁴⁶ *Supra* 50, nr. 165.

4.3.2. Corona als overmacht in de reissector?

181. Hoewel vaak anders gedacht, kan het coronavirus dus niet steeds als overmacht worden ingeroepen.³⁴⁷ Dit zal steeds afhankelijk zijn van de feiten en moet dan ook iedere keer in concreto beoordeeld worden.³⁴⁸ Er is nog geen rechtspraak of rechtsleer terug te vinden omtrent de mogelijkheid om Corona als overmacht in te roepen bij de annulering van reizen. In het gemeen recht gemaakt wordt gebruik gemaakt van onderstaand toetsingskader.

182. Een eerste stap in de beoordeling of de coronapandemie als overmachtsgrond kan worden ingeroepen, is vaststellen of contractueel een beding hieromtrent is opgenomen. Contractuele bedingen zijn de eenvoudigste manier om uit te maken of het voor de partijen mogelijk is zich op overmacht te beroepen en welke voorwaarden hiervoor voldaan moeten zijn.³⁴⁹

183. Indien er geen contractueel beding omtrent overmacht is opgenomen, moeten de toepassingsvoorwaarden worden getoetst:

- Eerst moet worden bepaald of het nog mogelijk is de overeenkomst uit te voeren.³⁵⁰ Hierbij moet worden nagegaan of het uitvoeren van de overeenkomst werkelijk onmogelijk geworden is of dat de uitvoering louter aanzienlijk verzwaard is. De partijen van een overeenkomst kunnen zich slechts op overmacht beroepen wanneer er sprake is van een onmogelijkheid.³⁵¹ Bijvoorbeeld: wanneer een evenement wordt afgelast omdat de overheid een verbod op evenementen heeft uitgevaardigd, dan is er sprake van een onmogelijkheid. Indien dit evenement wel mag doorgaan maar naar een groter terrein verplaatst moet worden om de regels omtrent social distancing te waarborgen, dan zal er geen sprake zijn van een onmogelijkheid om de verbintenis uit te voeren en bijgevolg zal er ook geen sprake zijn van overmacht.
- Een tweede voorwaarde is dat deze omstandigheden niet aan één van de partijen toerekenbaar zijn.³⁵² Dit impliceert eveneens dat de omstandigheden niet voorzienbaar zijn bij het sluiten van de overeenkomst. Hierbij is het van belang om na te gaan wanneer de overeenkomst gesloten werd. Indien de reis geboekt werd op een ogenblik dat er van het coronavirus nog geen sprake was, dan zal het gemakkelijker zijn om overmacht in te roepen dan wanneer men al op de hoogte was van het probleem. Tot slot is hier ook van belang dat er niet reeds van een tekortkoming sprake was voor het intreden van de eventuele overmachtssituatie.³⁵³

³⁴⁷ Vrederegerecht Roeselare 24 november 2020, *T. Vred* 2021, nr.1, (75) 76.

³⁴⁸ A. HOET en S. VOET, "Overmacht door Corona in contractuele relaties", *RW* 2020-21, nr. 06, (203) 212-213.

³⁴⁹ M. DE POTTER DE TEN BROECK, "Een pandemie als overmacht, overmacht als een pandemie", *RDC-TBH* 2020, nr. 3 (246) 261.

³⁵⁰ A. HOET en S. VOET, "Overmacht door Corona in contractuele relaties", *RW* 2020-21, nr. 06, (203) 210-211; M. DE POTTER DE TEN BROECK, "Een pandemie als overmacht, overmacht als een pandemie", *RDC-TBH* 2020, nr.3, (246) 256.

³⁵¹ A. HOET en S. VOET, "Overmacht door Corona in contractuele relaties", *RW* 2020-21, nr. 06, (203) 213.

³⁵² M. DE POTTER DE TEN BROECK, "Een pandemie als overmacht, overmacht als een pandemie", *RDC-TBH* 2020, nr.3, (246) 256.

³⁵³ *Ibid.*

184. Zoals hierboven reeds bepaald bevatten de Reiswet en de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten een eigen, autonoom overmachtsbegrip. Het toetsingskader van deze specifieke overmachtsbepalingen zullen hieronder besproken worden. Telkens zal ook worden teruggekoppeld naar het gemeen recht om de verschillen tussen beiden te verduidelijken.

4.3.2.1. Overmacht in hoofde van de luchtvaartmaatschappij

185. De Verordening Vliegtuigpassagiersrechten omvat een bepaling omtrent overmacht. Artikel 5§3 van deze Verordening Vliegtuigpassagiersrechten bepaalt dat de luchtvaartmaatschappij geen bijkomende compensatie dient te betalen indien de overeenkomst niet uitgevoerd kan worden omwille van buitengewone en onvoorziebare omstandigheden.³⁵⁴ De rechten van artikel 8 blijven echter bestaan. Dit betekent dat de consument de keuze krijgt om een terugbetaling van het betaalde bedrag te vragen, bij eerste gelegenheid een andere vlucht te nemen en dit onder dezelfde omstandigheden ofwel een andere vlucht op een later tijdstip.³⁵⁵ De keuze voor een nieuwe vlucht bij eerste gelegenheid is echter geen optie aangezien deze om dezelfde redenen wellicht ook gecancelld zal zijn.

186. Om te beoordelen of de uitbraak van het Coronavirus als buitengewone omstandigheid door vliegtuigmaatschappijen kan worden ingeroepen, moeten een aantal voorwaarden vervuld zijn.

- Ten eerste moeten de omstandigheden leiden tot annulering of vertraging³⁵⁶
- Alle redelijke omstandigheden moeten getroffen zijn om deze omstandigheden te kunnen opvangen.³⁵⁷
- Alle redelijke maatregelen moeten zijn genomen om het voorkomen van deze omstandigheden op te vangen.³⁵⁸
- De omstandigheden moeten buitengewoon zijn: hierbij is vereist dat het probleem niet inherent is aan de normale uitoefening van de verbintenis.³⁵⁹

187. Het uitbreken van het coronavirus is een niet-technische omstandigheid die leidt tot de annulering van vluchten.³⁶⁰ Vereist is dat de luchtvaartmaatschappij alle redelijke maatregelen heeft genomen om het intreden van deze omstandigheden te vermijden, alsmede om de gevolgen hiervan op te vangen.³⁶¹ Deze voorwaarden zijn moeilijker te vervullen. Het uitbreken van een wereldwijde pandemie is uiteraard niet vermijdbaar. Of alle redelijke maatregelen genomen zijn om het voorkomen van deze omstandigheden op te vangen is echter heel wat moeilijk te beoordelen. Tijdens de eerste coronagolf waren de gevolgen van dit virus nog ongekend. Niemand had ooit kunnen denken dat het openbare leven zo drastisch tot stilstand zou komen. Naarmate de tijd vorderde is echter gebleken dat dit virus niet snel zou verdwijnen.

³⁵⁴ Art. 5§3 Verordening Vliegtuigpassagiers.

³⁵⁵ Art. 8 Verordening Vliegtuigpassagiers.

³⁵⁶ HvJ 11 april 2008, C-396/06, ECLI:EU:2008:221, Kramme/SAS.

³⁵⁷ *Ibid.*

³⁵⁸ HvJ 4 mei 2017 (4de k.), C-315/15, ECLI:EU:C:2017:342, Peskova/ Travel Service A.S.

³⁵⁹ HvJ (4de K.) 19 november 2009, gevoegde zaken C-402/07 en C-432/07, ECLI:EU:C:2009:716, Sturgeon/ Air France SA; HvJ 11 april 2008, C-396/06, ECLI:EU:2008:221, Kramme/SAS.

³⁶⁰ R. VAN DER BRUGGEN, *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 276.

³⁶¹ HvJ 4 mei 2017 (4de k.), C-315/15, ECLI:EU:C:2017:342, Peskova/ Travel Service A.S.

188. De vraag kan gesteld worden welke maatregelen genomen zouden kunnen worden om de gevolgen van deze buitengewone omstandigheden op te vangen. Een mogelijkheid is te voorzien in een kosteloze terugbetaling in geval van annulering. Over dit recht beschikt de reiziger echter sowieso dankzij de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

189. De derde voorwaarde is dat de voorwaarde buitengewoon zijn. Hierbij is vereist dat deze omstandigheden niet inherent zijn aan de normale uitoefening van de activiteit van de vluchtmaatschappijen.³⁶² De Europese Commissie heeft erkend dat de coronamaatregelen die genomen zijn door de nationale overheden met als doel de pandemie in te perken, niet inherent zijn aan de normale uitvoering. Zo worden de annulatie ten gevolgen van een inreisverbod en annuleringen om de gezondheid van het boordpersoneel te beschermen als niet inherent aanzien.³⁶³

190. In het begin van de lockdown konden luchtvaartmaatschappijen zich zeker op overmacht beroepen om zich zo van hun verplichting om een bijkomende schadevergoeding te betalen te bevrijden. Tijdens het verdere verloop van deze crisis is dit echter moeilijk te beoordelen. Voornamelijk de voorwaarde omtrent het opvangen van de gevolgen van deze omstandigheden zorgt voor heel wat onduidelijkheden. Desalniettemin kan de luchtvaartmaatschappij enkel voorzien dat ze voldoende mogelijkheden hebben om gestrande reizigers op te vangen, voor de annulering zelf kunnen ze echter geen voorzorgsmaatregelen nemen. De coronacrisis zal dus als overmacht kunnen worden ingeroepen.

191. Indien de luchtvaartmaatschappijen onder het gemeen recht zouden vallen, dan moeten zij bewijzen dat de onmogelijkheidsvoorwaarde en ontoerekenbaarheidsvereiste vervuld zijn.³⁶⁴ De onmogelijkheidsvereiste zal vrij gemakkelijk te vervullen zijn, maar de ontoerekenbaarheidsvereiste wordt moeilijker. Enkel voor reizen die voor maart 2020 geboekt zijn, zal immers kunnen worden aangetoond dat de coronacrisis een onvoorzienbare omstandigheid is. De Coronacrisis is een tijdelijke vorm van overmacht. Bijgevolg zouden onder het gemeen recht de verplichtingen van beide opgeschort worden totdat uitvoering terug mogelijk is.³⁶⁵

192. Onder de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten geniet de vliegtuigmaatschappij een sterkere bescherming aangezien er geen sprake moet zijn van onvoorzienbaarheid. Dit is een struikelpunt dat in het gemeen recht tot heel wat problemen kan leiden. Langs de andere kant vereist het gemeen recht een loutere onmogelijkheid, en moet niet worden aangetoond dat alle redelijke maatregelen getroffen zijn. De overmachtsbepaling van de verordening leidt enkel tot het verval van de compensatieverplichting, maar de rechten van artikel 8 blijven bestaan. De consument zal dus nog steeds zijn geld terugkrijgen.

³⁶² HvJ (4de K.) 19 november 2009, gevoegde zaken C-402/07 en C-432/07, ECLI:EU:C:2009:716, *Sturgeon/ Air France SA ; R. VAN DER BRUGGEN, Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, Die Keure, 2019, 276.

³⁶³ EC, "Information on the Package Travel Directive in connection with the COVID-19, 5 maart 2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronavirus_info_ptd_19.3.2020.pdf (laatst geraadpleegd op 11 mei 2021).

³⁶⁴ M. DE POTTER DE TEN BROECK, "Een pandemie als overmacht, overmacht als een pandemie, *RDC-TBH* 2020, nr.3, (246) 256.

³⁶⁵ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, ACCO, 2015, 173; M. DE POTTER DE TEN BROECK, *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 18.

4.3.2.2. Overmacht in hoofde van de reisorganisator

193. De reisorganisator die genoodzaakt is de reis te annuleren moet aan de voorwaarden van artikel 31 Reiswet voldoen. Dit betekent dat hij moet aan tonen dat hij niet in de mogelijkheid is om de overeenkomst uit te voeren, en dat dit te wijten is aan onvermijdbare en buitengewone omstandigheden.³⁶⁶ Het intreden van ongewone en onvermijdbare omstandigheden heeft als gevolg dat de reisorganisator geen bijkomende schadevergoeding dient te betalen aan de reiziger. Het bedrag dat de consument reeds betaald heeft, dient uiteraard wel terugbetaald te worden.³⁶⁷

194. Om te bepalen of er sprake is van overmacht zal steeds moeten gekeken worden naar de geldende maatregelen. De overheidsmaatregelen kunnen als *fait du prince* in hoofde van de reisorganisatoren en luchtvaartmaatschappijen omschreven worden.³⁶⁸ Het uitvaardigen van bepaalde overheidsmaatregelen zoals een verbod op niet-essentiële reizen maakt het zeker voor reisorganisatoren onmogelijk om hun verbintenis na te komen.

195. Zoals hierboven reeds gezegd was er van 18 maart tot en met 15 juni 2020 een reisverbod van kracht. Het spreekt voor zich dat het voor de reisorganisatoren onmogelijk was om hun verbintenissen na te komen. Waardoor de onmogelijkheidsvereiste vervuld is.³⁶⁹ De uitbraak van de coronapandemie was immers buitengewoon en kon niet vermeden worden.³⁷⁰ Daarbij was het ook ondenkbaar dat deze zo een enorme impact op de sector zou hebben. Bijgevolg is het vanzelfsprekend dat de reisorganisaties niet gehouden zijn een schadevergoeding te betalen aan de gedupeerde reizigers. Dit zou daarbij zeer grote economische gevolgen hebben aangezien hun inkomsten sterk gedaald waren. Vanzelfsprekend blijft de terugbetalingsplicht van artikel 31§2 en 32 Reiswet bestaan. De reisorganisator moet bijgevolg het betaalde bedrag terug betalen, maar zal geen bijkomende schadevergoeding moeten betalen.³⁷¹

196. In de zomer van 2020 vaardigde de overheid kleurencodes uit om aan te geven of reizen naar een bepaalde bestemming mogelijk was of niet.³⁷² Van een echt reisverbod was er echter geen sprake. Wanneer een gebied als rood werd ingekleurd, was de reiziger achteraf verplicht een coronatest te ondergaan en een quarantaineperiode van 10 dagen uit te zitten.³⁷³ Ook de quarantainemaatregelen van de bestemming moeten worden gerespecteerd. Mits inachtneming van deze maatregelen was reizen naar deze gebieden nog steeds mogelijk, alhoewel enigszins bemoeilijkt. Daarbij kon de reisorganisator eventueel een andere bestemming aanbieden indien de oorspronkelijke bestemming een rode zone was geworden. De overeenkomst is dus niet

³⁶⁶ Art. 31 Reiswet.

³⁶⁷ Art. 31§2 Reiswet.

³⁶⁸ A. HOET en S. VOET, "Overmacht door Corona in contractuele relaties", *RW* 2020-21, nr. 06, (203) 204.

³⁶⁹ *Supra* 55, nr. 183.

³⁷⁰ *Supra* 55, nr. 183.

³⁷¹ Art. 31§2 Reiswet.

³⁷² *Supra* 9, nr. 28.

³⁷³ X, "Reisadviezen", https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen (laatst geraadpleegd op 3 november 2020).

onuitvoerbaar geworden en er is geen reden om zich op overmacht te gaan beroepen. Indien de reisorganisatie beslist de pakket- of vliegreis te annuleren dan zullen zij dus wel gehouden zijn een schadevergoeding te betalen.

197. Sinds 27 januari 2021 heeft de overheid opnieuw een reisverbod aangekondigd.³⁷⁴ Voor de verschillende reisorganisatoren en vliegtuigmaatschappijen die in ons land werkzaam zijn, is het opnieuw niet mogelijk hun verbintenis uit te voeren. De onmogelijkheidsvereiste zal dus vervuld zijn.³⁷⁵ verder moet opnieuw sprake zijn van buitengewone en onvermijdbare omstandigheden. Dit wil zeggen dat de omstandigheden zich voordoen buiten de wil van de reisorganisator en dit na inachtneming van de nodige voorzorgsmaatregelen.³⁷⁶

198. Indien de reisorganisator onder het gemeen recht zou vallen, dan moet worden nagegaan of hij zijn verplichtingen onmogelijk kan uitvoeren en dat dit niet aan hem toerekenbaar is. gedurende periodes waarin een reisverbod van kracht is, kan de reisorganisator zijn verbintenis niet uitvoeren. De vereiste dat de overmachtssituatie ontoerekenbaar en niet voorzienbaar was zal echter moeilijker te vervullen zijn. In het voorjaar van 2020 was het uitbreken van het coronavirus inderdaad onvoorzienbaar. Tijdens het reisverbod dat van 27 januari tot 19 april van kracht was, is dit niet het geval. Op dat ogenblik waren we al bijna een jaar genoodzaakt om met het virus te leven. Van onvoorzienbaarheid is dus niet echt sprake.

199. Of de reisorganisator zich onder het gemeen recht op overmacht kunnen beroepen zal dus sterk afhangen van het ogenblik van de annulering. Voor maart 2020 is het duidelijk dat het uitbreken van een wereldwijde pandemie niet voorzienbaar was. Voor reizen die geboekt werden na het uitbreken van de pandemie, zal het moeilijker zijn de ontoerekenbaarheidsvereiste te vervullen. Opnieuw is er sprake van een tijdelijke overmachtssituatie. Bijgevolg worden de verplichtingen van beide partijen tijdelijk opgeschort.³⁷⁷

200. De reisorganisatoren zullen zich dankzij de Reiswet sneller op overmacht kunnen beroepen dan wanneer zij op het gemeen recht aangewezen zouden zijn. Er moet immers geen sprake zijn van onvoorzienbaarheid.

4.3.2.3. Overmacht in hoofde van de reiziger

201. Zoals eerder vermeld is de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten niet van toepassing op reizigers die hun vlucht zelf wensen te annuleren.³⁷⁸ Bijgevolg voorziet deze Verordening ook niet in een overmachtsbepaling waarop consumenten zich kunnen beroepen wanneer zij ten gevolge van de coronapandemie niet in de mogelijkheid zijn om hun vliegreis aan te vatten. Dit is een belangrijk nadeel voor consumenten.

³⁷⁴ *Supra* 11, nr. 35.

³⁷⁵ *Supra* 55, nr. 183.

³⁷⁶ Art. 2, 12° Reiswet.

³⁷⁷ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *verbintenissenrecht*, Leuven, ACCO, 2015, 173; M. DE POTTER DE TEN BROECK, *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 18.

³⁷⁸ *Supra* 20, nr.63.

202. Indien zij onder het gemeen recht zouden vallen, dan zal de reiziger moeten bewijzen dat de ontoerekenbaarheidsvereiste en onmogelijkheidsvereiste vervuld zijn.³⁷⁹ Dit kan voor heel wat moeilijkheden zorgen, voornamelijk met betrekking tot de ontoerekenbaarheidsvereiste. Deze vereiste impliceert eveneens dat de omstandigheden onvoorzienbaar waren bij het sluiten van de overeenkomst.³⁸⁰ Deze vereiste zal enkel vervuld zijn voor reizen die voor maart 2020 geboekt werden. Hierna waren reizigers op de hoogte van het bestaan en de gevolgen van het virus. Deze vereiste zal voor vluchten geboekt na het uitbreken van deze crisis moeilijker te vervullen zijn.

203. Ook de onmogelijkheidsvereiste is niet gemakkelijk te vervullen. Indien de overheid een reisverbod uitvaardigt, maar de vlucht vindt nog steeds plaats dan zal de reiziger zich niet op overmacht kunnen beroepen. De vlucht wordt immers nog steeds uitgevoerd.³⁸¹ De coronacrisis is slechts een tijdelijk fenomeen. Dit betekent dat de verplichtingen van beide opgeschort worden.

204. Consumenten die een pakketreizen geboekt hebben, kunnen de overmachtsbepaling van Artikel 30 van de Reiswet invoeren. Om van dit artikel gebruik te maken, is vereist dat *“er zich onvermijdbare en buitengewone omstandigheden voordoen die aanzienlijke gevolgen hebben voor de uitvoering van de pakketreis of die aanzienlijke gevolgen hebben voor het passagiersvervoer naar de plaats van bestemming.”*³⁸² Het louter intreden van aanzienlijke gevolgen voor de uitvoering van de reis is voldoende waardoor er geen onmogelijkheid moet zijn. Indien de consument er in slaagt een beroep te doen op artikel 30 Reiswet, dan moet de reisorganisator het door reiziger reeds betaalde bedrag terug te betalen.³⁸³ De consument is dus niet gehouden een opzegvergoeding te betalen aan de reisorganisator. Logischerwijs kan de consument geen schadevergoeding eisen van de reisorganisator.³⁸⁴

205. Voor reizen die omwille van een reisverbod geannuleerd worden is het duidelijke dat er sprake is van overmacht. Het uitvoeren van de reis is onmogelijk en dus zijn er aanzienlijke gevolgen voor het uitvoeren van de pakketreis.

206. De situatie is anders wanneer er geen reisverbod van kracht is maar de overheid in de plaats daarvan met kleurencodes werkt.³⁸⁵ Bijgevolg is het mogelijk om te reizen, zelfs naar een rode zone, mits inachtneming van de nodige quarantainemaatregelen zowel in België als op de bestemming. De pakketreiswetgeving beschikt over het belangrijke voordeel dat een aanzienlijk gevolg voor de uitvoering als overmacht aanvaard wordt.³⁸⁶ Het uitzitten van een quarantaineperiode, die in sommige gevallen even lang of langer zal zijn dan de uiteindelijke vakantie, kan als een aanzienlijk

³⁷⁹ *Supra* 55, nr. 183.

³⁸⁰ M. DE POTTER DE TEN BROECK, “Een pandemie als overmacht, overmacht als een pandemie, *RDC-TBH* 2020, nr.3, (246) 256.

³⁸¹ X, “Reisadviezen”, https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen (laatst geraadpleegd op 3 november 2020).

³⁸² Art. 30 Reiswet

³⁸³ Art 32 Reiswet.

³⁸⁴ Art. 30 Reiswet.

³⁸⁵ X, “Reisadviezen”, https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen (laatst geraadpleegd op 3 november 2020).

³⁸⁶ Art. 30 Reiswet.

gevolg voor de uitvoering van de pakketreis aanzien worden. Ook het sluiten van musea, winkels of horeca kan als aanzienlijk gevolg gekwalificeerd worden, zeker indien de pakketreis een stedentrip inhoudt. Consumenten beschikken dus over een bredere grond om hun pakketreis zonder het betalen van een opzegvergoeding te annuleren. Desalniettemin zal steeds in concreto beoordeeld moeten worden of er sprake is van een aanzienlijk gevolg. Een louter gevoel van onveiligheid volstaat echter niet en dus zal deze bepaling niet steeds kunnen worden ingeroepen.

207. Indien er in de Reiswet geen overmachtsbepaling was opgenomen, dan zou een beroep moeten worden gedaan op het gemeen recht. In dat geval zou opnieuw moeten worden teruggegrepen naar de toerekenbaarheidsvereiste en de onmogelijkheidsvereiste. Uit de bespreking van het handelshuurrecht bleek dat een huurder van een handelspand de verplichte sluiting van handelszaken niet als overmacht kon inroepen om zich van zijn betalingsverplichting te bevrijden aangezien het pand nog steeds als stockage of ophaalpunt kon gebruikt worden.³⁸⁷ Ook hier rijst eenzelfde vraag. De reis kan nog steeds uitgevoerd worden, maar de strenge lokale maatregelen kunnen bepalen dat reizigers eerst een bepaalde tijd in quarantaine moet verblijven, dat alle horecazaken gesloten zijn, dat men verplicht op de kamer moet eten, enz.... Indien men de redenering uit het handelshuurrecht zou toepassen, zou dit betekenen dat de reiziger zich niet op overmacht kan beroepen en dus haar verbintenis moet nakomen. Hoe dan ook bestaat ook in het huurrecht hierover geen eensgezindheid in de rechtspraak en dus zal de uitkomst van de rechter afhangen.³⁸⁸

208. Het overmachtsbegrip van de Reiswet is gemakkelijker toe te passen dan het begrip uit het gemeen recht. Voor consumenten is dit zeer voordelig aangezien zij hun reis sneller gaan kunnen annuleren zonder een opzegvergoeding te betalen dan indien zij zich op het gemeen recht zouden moeten beroepen.

³⁸⁷ Infra nr. 190; M. HIGNY en H. VYNCKE, *Juridische panoplie bij pandemie? Eerste rechtspraak m.b.t. COVID-19 becommentarieerd/Panoplie juridique face à une pandémie ? Les premières décisions commentées en matière de COVID-19*, Brugge, Die Keure, 2020, 25.

³⁸⁸ *Supra* 54 nr. 179.

4.4. Nederland

4.4.1. Overmachtsleer in het Nederlandse recht

4.4.1.1. Wettelijk kader

209. De overmachtsleer is in het Nederlandse recht terug te vinden in artikel 75 van Boek 6 NBW. Dit artikel bepaalt dat *“Een tekortkoming kan de schuldenaar niet worden toegerekend indien zij niet is te wijten aan zijn schuld, noch krachtens wet, rechtshandeling of in het verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt.”*³⁸⁹ Opvallend is dat dit artikel het begrip overmacht niet hanteert. In het oude artikel 1280 BW was dit echter wel het geval. De reden voor deze schrapping is dat - verkeerdelijk kan gedacht worden dat dit artikel enkel kan worden ingeroepen wanneer er sprake is van een verhindering van nakoming. Dit is echter niet zo.

Ook wanneer louter sprake is van een tekortkoming die niet toerekenbaar is aan de schuldenaar, zelfs indien nakoming niet verhinderd is, kan dit artikel worden ingeroepen.³⁹⁰ Bijgevolg moet de partij die zich op dit artikel wenst te beroepen aantonen dat er geen sprake is van een aan hem toerekenbare tekortkoming.³⁹¹ Artikel 6:75 NBW maakt dus geen gebruik meer van het begrip overmacht. Desalniettemin wordt dit begrip in de praktijk veelvuldig gebruikt.³⁹² Daarbij wordt in het reisrecht wel gebruik gemaakt van overmacht.

4.4.1.2. Inhoudelijke bespreking

210. Het inroepen van overmacht heeft een belangrijke invloed op de schadevergoeding die betaald moet worden in geval van niet nakoming van de overeenkomst. Artikel 6:74 NBW bepaalt immers dat een schuldenaar aan de schuldeiser de schade moet vergoeden die deze laatste geleden heeft doordat de schuldenaar zijn verplichtingen niet nagekomen is.³⁹³ Het tweede lid van dit artikel vermeldt dat geen schadevergoeding verschuldigd is wanneer deze tekortkoming niet toerekenbaar is aan de schuldenaar. Met deze laatste zin verwijst artikel 6:74 NBW naar de hierboven vermelde overmachtsbepaling.³⁹⁴

211. Volgens artikel 6:75 NBW is een tekortkoming niet toerekenbaar aan de schuldenaar wanneer deze niet door zijn schuld ontstaan is en wanneer deze ook niet tot zijn risico behoorde. Deze risicoleer is niet terug te vinden in het Belgische overmachtsartikel. Artikel 6:75 NBW specificeert

³⁸⁹ Art. 6:75 NBW.

³⁹⁰ C.J. VAN ZEBEN, J.W. DU PON & M.M. OLTHOF (red.), *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek. Boek 6, Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer, Kluwer, 1981, 1108p.

³⁹¹ *Ibid.*

³⁹² C. CAUFMANN en P. CROES, *GS Verbintenissenrecht, art. 6:75 BW, aant. 2.1*, Deventer, Kluwer, 2019, https://www.navigator.nl/document/inod164d3dfe968b77b34a782605d05f1ae0?ctx=WKNL_CSL_419.

³⁹³ Art. 6:74 NBW

³⁹⁴ *Ibid.*

verder drie verschillende omstandigheden die onder deze risicoleer vallen en waarbij de schuldenaar dus gehouden is een schadevergoeding te betalen.³⁹⁵

212. De eerste risicofactor die vermeld wordt in artikel 6:75 NBW is het risico dat bestaat "krachtens de wet". Deze zinsnede wijst op de aansprakelijkheid voor hulppersonen die ingezet worden bij het uitvoeren van een verbintenis zoals bepaald in artikel 6:76 NBW.³⁹⁶ Een gelijkaardige regeling is opgenomen in artikel 6:77 NBW omtrent het gebruik van hulpzaken.³⁹⁷ Deze risicofactor kan in het Belgische recht vergeleken worden met de objectieve aansprakelijkheid zoals bepaald in artikel 1384 – 1386 BW.

213. Een tweede mogelijke risicofactor waarvan artikel 6:75 NBW melding maakt, zijn "rechtshandelingen". Dit zijn de afspraken die bij overeenkomst door de partijen gemaakt werden. De Nederlandse overmachtsregeling is van aanvullend recht. Bijgevolg kunnen partijen hier strengere regels omtrent opnemen, of net minder strenge. De mogelijkheid om een schadevergoeding te bekomen in hoofde van de schuldeiser kan bijgevolg zowel uitgebreid als verkleind worden.³⁹⁸ Hoe dan ook heeft deze contractuele regeling steeds voorrang op de andere mogelijkheden van artikel 6:75 NBW. Indien er sprake is van grove schuld of opzet, dan kan de overeengekomen regeling echter wel nog beoordeeld worden als onaanvaardbaar. Deze beoordeling dient wel naar redelijkheid en billijkheid te gebeuren.³⁹⁹

214. Een laatste risicofactor waarin artikel 6:75 NBW voorziet, zijn de zogenaamde "verkeersopvattingen".⁴⁰⁰ Dit zijn een aantal opvattingen waarvan wordt aangenomen dat deze tot het risico van de schuldenaar behoren. Eén van deze geldende opvattingen behandelt het vraagstuk omtrent overheidsmaatregelen. Algemeen wordt aangenomen dat overheidsmaatregelen overmacht kunnen uitmaken, voor zover de schuldenaar niet schadelijkt is.⁴⁰¹

4.4.1.3. Overmacht in de reissector

215. Zoals reeds eerder gezegd worden rechten inzake vliegtuigpassagiers geregeld door de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten uit 2004. Door te werken met een verordening heeft het Europese recht directe werking in de nationale rechtssystemen waardoor omzetting in het Belgische recht niet nodig is. Nederlandse vliegtuigpassagiers zullen zich dan ook op dezelfde regels kunnen beroepen als Belgische reizigers. Bijgevolg hebben zij bij annulering van hun vlucht recht op

³⁹⁵ J.M. VAN DUNNE, *Verbintenissenrecht deel 1*, Deventer, Kluwer, 2004, 731.

³⁹⁶ Art. 6:76 NBW, G.T. DE JONG, H.B. KRANS, M.H. WISSINK, *Verbintenissenrecht algemeen*, Deventer, Wolters Kluwer, 2018, 157 – 160.

³⁹⁷ Art. 6:75 juncto artikel 6:77 NBW

³⁹⁸ C. CAUFMANN en P. CROES, *GS Verbintenissenrecht, art. 6:75 BW, aant. 7.1*, Deventer, Kluwer, 2019, https://www.navigator.nl/document/inod67a5397b66ccbdaffd1355c07a23016d/groene-serie-verbintenissenrecht-7-1-toerekening-krachtens-rechtshandeling-algemeen-bij-burgerlijk-wetboek-boek-6-artikel-75-overmacht?ctx=WKNL_CSL_419.

³⁹⁹ *Ibid.*

⁴⁰⁰ Art. 6:75 BW.

⁴⁰¹ G.T. DE JONG, H.B. KRANS, M.H. WISSINK, *Verbintenissenrecht algemeen*, Deventer, Wolters Kluwer, 2018, 163.

een bijkomende compensatie op basis van artikel 5 juncto artikel 7 van de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

Zoals onder *titel 4.2.2. overmacht bij vliegtuigtickets* vermeld, is de vliegtuigmaatschappij niet gehouden een schadevergoeding te betalen wanneer zij de vlucht niet kan uitvoeren omwille van buitengewone omstandigheden.⁴⁰²

216. De regelgeving omtrent pakketreizen wordt eveneens op Europees niveau geregeld. Hiervoor wordt echter geen gebruik gemaakt van een verordening, maar wel van een richtlijn. Deze moet wel in het nationale recht worden omgezet waardoor nationale verschillen mogelijk zijn. Zoals reeds eerder vermeld, is de Nederlandse Wet Pakketreizen geïncorporeerd in boek 7 titel 7A NBW. De overmachtsregeling in hoofde van de reiziger is opgenomen in artikel 7.509 NBW.⁴⁰³ Dit artikel geeft, net zoals artikel 30 in het Belgische recht, de reiziger het recht de overeenkomst op te zeggen wanneer onvermijdbare en buitengewone omstandigheden zich voordoen op de plaats van of in de onmiddellijke omgeving van de bestemming die een aanzienlijk gevolg hebben voor de uitvoering van de pakketreis.⁴⁰⁴ Ook onder het Nederlandse recht heeft de reiziger het recht om alle betaalde bedragen terug te krijgen zonder dat hij een opzegvergoeding moet betalen, maar hij kan geen schadevergoeding ontvangen.⁴⁰⁵

217. De overmachtsbepaling in hoofde van de reisorganisator is gelijkaardig aan het Belgische recht. Artikel 7: 509, vijfde lid, b) NBW bepaalt immers dat de reisorganisator geen schadevergoeding moet betalen indien hij omwille van onvermijdbare en buitengewone omstandigheden de pakketreis voor aanvang dient te annuleren.⁴⁰⁶ De reisorganisator is verplicht dit voor aanvang van de reis mee te delen. De sanctie die gesteld wordt op het laattijdig meedelen van de annulering is niet in de wet opgenomen. In Asser 7-IV wordt echter gesteld dat in die omstandigheden de reisorganisator mogelijk toch een schadevergoeding moet betalen aan de reiziger.⁴⁰⁷

218. Er is sprake van overmacht indien zowel van de reisorganisator als van de reiziger niet verwacht kan worden dat deze de overeenkomst nog uitvoert.⁴⁰⁸ Dit moet steeds beoordeeld worden op het ogenblik dat de opzegging plaatsvindt. Omstandigheden die na de opzegging nog veranderen,

⁴⁰² Zie *onderdeel 4.2.2. overmacht bij vliegtuigtickets*; art. 5(3) Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

⁴⁰³ Art. 7.509 NBW.

⁴⁰⁴ Art. 7.509, derde lid NBW ju art. 30 BW.

⁴⁰⁵ T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel IV. Opdracht, incl. de geneeskundige behandelingsovereenkomst en de reisovereenkomst*, Deventer, Wolters Kluwer, 2018, 523; https://www.navigator.nl/document/idpass337c8f7cf1a1400ba2d87f42c2deb6eb?ctx=WKNL_CSL_345.

⁴⁰⁶ Art. 509, 5de lid, b) NBW.

⁴⁰⁷ T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel IV. Opdracht, incl. de geneeskundige behandelingsovereenkomst en de reisovereenkomst*, Deventer, Wolters Kluwer, 2018, 524; https://www.navigator.nl/document/idpass337c8f7cf1a1400ba2d87f42c2deb6eb?ctx=WKNL_CSL_345.

⁴⁰⁸ T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel IV. Opdracht, incl. de geneeskundige behandelingsovereenkomst en de reisovereenkomst*, Deventer, Wolters Kluwer, 2018, 524; https://www.navigator.nl/document/idpass337c8f7cf1a1400ba2d87f42c2deb6eb?ctx=WKNL_CSL_345.

moeten niet in acht genomen worden.⁴⁰⁹ Een belangrijke factor om rekening mee te houden bij de beoordeling of er sprake is van overmacht, is de zogenaamde dekkingsbeperking ingesteld door het Calamiteitenfonds Reizen.⁴¹⁰ Deze dekkingsbeperking is in België beter bekend onder de naam “negatief reisadvies”. Het louter uitvaardigen van een negatief reisadvies is echter niet voldoende om meteen de overmachtsbepaling in te roepen. Ook indien er sprake is van een dekkingsbeperking dient rekening te worden gehouden met andere omstandigheden zoals persoonlijke omstandigheden, familieomstandigheden,...⁴¹¹

4.4.2. Impreviseleer in het Nederlandse recht

4.4.2.1. Wettelijk kader

219. In tegenstelling tot het Belgische recht erkent het Nederlandse recht wel een imprevisieleer. Deze leer is terug te vinden in artikel 6:258 NBW onder de noemer “onvoorzienbare omstandigheden”. Volgens dit artikel kan de rechter, op vraag van één van de partijen, een overeenkomst gaan wijzigen of ontbinden wanneer onvoorzienbare omstandigheden optreden die ervoor zorgen dat er een onevenwicht ontstaat en waarvan de wederpartij naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet mag verwachten dat deze overeenkomst in stand gehouden wordt.⁴¹² Onvoorzienbaarheid duidt immers niet op de onvoorzienbaarheid van de partijen, maar wel op het intreden van omstandigheden die niet in het contract voorzien waren. Hierbij moet worden opgemerkt dat artikel 6:258 BW bepaalt dat de rechter de overeenkomst kan wijzigen of ontbinden. Dit mag echter niet restrictief geïnterpreteerd worden waardoor ook voor arbitragecolleges op dit artikel beroep kan worden gedaan.⁴¹³

220. In tegenstelling tot de overmachtsleer is artikel 6:258 van dwingend recht. Bedingen die voorzien in de inperking van de mogelijkheid om de imprevisieleer in te roepen zijn dus niet geldig.⁴¹⁴ Het is wel mogelijk om het optreden van bepaalde omstandigheden te voorzien in de overeenkomst. Bijgevolg kunnen deze omstandigheden dan niet meer als onvoorzienbaar worden beschouwd, waardoor ook de imprevisieleer geen uitwerking kan vinden.⁴¹⁵

⁴⁰⁹ M.B.M. LOOS, “De reisovereenkomst” in A.S. HARTKAMP, L.A.D. KEUS, J.S. KORTMANN, C.H. SIEBURGH en M.H. WISSINK, in *De invloed van het Europees recht op het Nederlandse privaatrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, (1) 19.

⁴¹⁰ T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel IV. Opdracht, incl. de geneeskundige behandelingsovereenkomst en de reisovereenkomst*, Deventer, Wolters Kluwer, 2018, 524, [https://www.navigators.nl/document/idpass337c8f7cf1a1400ba2d87f42c2deb6eb?ctx=WKNL_CSL_345](https://www.navigators.nl/document/idpass337c8f7cf1a1400ba2d87f42c2deb6eb?ctx=WKNL_CSL_345;).; “De reisovereenkomst” in A.S. HARTKAMP, L.A.D. KEUS, J.S. KORTMANN, C.H. SIEBURGH en M.H. WISSINK, *De invloed van het Europees recht op het Nederlandse privaatrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, (1) 19.

⁴¹¹ M.B.M. LOOS, “De reisovereenkomst” in A.S. HARTKAMP, L.A.D. KEUS, J.S. KORTMANN, C.H. SIEBURGH en M.H. WISSINK, *De invloed van het Europees recht op het Nederlandse privaatrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, (1) 20.

⁴¹² Art. 6:258 NBW.

⁴¹³ P.S. BAKKER, *GS Verbintenissenrecht, art. 6:258 BW*, Deventer, Kluwer, 2020, https://www.navigators.nl/document/id25bcbe1c19ed405e8f5746559299df74?ctx=WKNL_CSL_419.

⁴¹⁴ *Ibid.*

⁴¹⁵ *Ibid.*

4.4.2.2. Inhoudelijke bespreking

221. De rechtsleer voorziet drie stappen die moeten worden afgetoetst om te beoordelen of de imprevisieeler kan worden toegepast. Ten eerste dient de rechter te oordelen of er sprake is van onvoorziene omstandigheden. Hierbij wordt gekeken of de optredende omstandigheden impliciet of uitdrukkelijk in de overeenkomst vermeld zijn. Wanneer dit het geval is, zullen de omstandigheden niet meer onvoorzien zijn en kan dus niet op de imprevisieeler worden teruggevallen. Dit is een belangrijk verschil met het Belgische recht waar onvoorzienbaar betekent dat het niet voorzienbaar mocht zijn dat de gebeurtenissen zich zouden voordoen.⁴¹⁶

222. In een tweede stap wordt nagegaan of de onvoorziene omstandigheden uit stap 1 ervoor zorgen dat van de wederpartij niet meer verwacht kan worden dat de overeenkomst in stand gehouden wordt.⁴¹⁷ Tot slot moet gekeken worden of lid 2 van artikel 6:258 BW van toepassing is. Volgens dit lid kan de rechter de overeenkomst niet gaan ontbinden of wijzigen wanneer “*de omstandigheden krachtens de aard van de overeenkomst of de in het verkeer geldende opvattingen voor rekening komen van degene die zich erop beroept.*”⁴¹⁸ Deze voorwaarden moeten cumulatief vervuld zijn. Dit betekent dat wanneer aan één van de stappen niet voldaan is de partijen geen gebruik kunnen maken van de imprevisieeler.⁴¹⁹

4.4.3. Corona als overmacht in de reissector?

223. Zoals onder titel 4.4.1.3. *overmacht in de reissector* bepaald, kunnen zowel de reiziger als de reisorganisator zonder het betalen van een schadevergoeding de geboekte reis voor aanvang annuleren. Zogenaamde dekkingsbeperkingen kunnen een gegronde reden zijn om hiervan gebruik te maken. De Nederlandse overheid werkt, net zoals de Belgische, met kleurencodes. Wanneer een bepaald gebied met “rood” of “oranje” wordt aangeduid dan geldt er een negatief reisadvies.⁴²⁰

4.4.3.1. Overmacht in hoofde van de luchtvaartmaatschappij en reisorganisator

224. De Verordening Vliegtuigpassagiersrechten voorziet in een overmachtsbepaling waarop de luchtvaartmaatschappijen zich kunnen beroepen indien er sprake is van buitengewone en onvoorzienbare omstandigheden. Om te beoordelen of het coronavirus hieronder begrepen is, wordt gebruik gemaakt van een toetsingschema. Dit schema is het resultaat van verschillende arresten

⁴¹⁶ W.H. VAN BOOM, “Onvoorzienbare omstandigheden en coronacrisis #Sharetheburden?”, *NTBR* 2020, afl. 11, (1) 1,; A. HOET en S. VOET, “Overmacht door corona in contractuele relaties”, *RW* 2020-21, nr. 06, (207) 212-213.

⁴¹⁷ W.H. VAN BOOM, “Onvoorzienbare omstandigheden en coronacrisis #Sharetheburden?”, *NTBR* 2020, Afl. 11, (1) 1.

⁴¹⁸ Art. 6: 258, 2de lid NBW, W.H. VAN BOOM, “Onvoorzienbare omstandigheden en coronacrisis #Sharetheburden?”, *NTBR* 2020, Afl. 11, (1) 1.

⁴¹⁹ W.H. VAN BOOM, “Onvoorzienbare omstandigheden en coronacrisis #Sharetheburden?”, *NTBR* 2020, Afl. 11, (1) 1.

⁴²⁰ X, Annuleren van een reis naar een onveilige bestemming, <https://www.consuwijzer.nl/reizen-en-accommodaties/jk-wil-mijn-boeking-wijzigen/annuleren-op-basis-van-reisadvies> (laatste raadpleging op 12 februari 2021).

van het HvJ. Dit toetsingsschema werd eveneens gebruikt om overmacht in het Belgische recht na te gaan. Aangezien de uitkomst hetzelfde is, is het niet nodig om deze stappen hier nogmaals te herhalen.⁴²¹

225. Indien de Nederlandse overheid een negatief reisadvies uitvaardigt, dan zijn de reisorganisatoren verplicht om de vakantie te annuleren.⁴²² Zij zijn bijgevolg niet meer in staat hun verbintenis uit te voeren. Wanneer geen negatief reisadvies is uitgevaardigd en de organisator beslist om de reis toch te annuleren, dan zal de gedupeerde reiziger toch aanspraak kunnen maken op een schadevergoeding.⁴²³ Net zoals in het Belgische recht moet er ook sprake zijn van een buitengewone en onvermijdbare omstandigheden. Dit is hier voldaan.

4.4.3.2. Overmacht in hoofde van de reiziger

226. Het is voor consumenten vaak niet eenvoudig om hun reis te annuleren. Indien zij hun vlucht wensen te annuleren omwille van het coronavirus, maar de vlucht wordt nog steeds uitgevoerd, zullen zij afhankelijk zijn van hun annuleringsverzekering. Sinds de Wereldgezondheidsorganisatie het coronavirus officieel als pandemie erkend heeft, bieden veel verzekeraars geen dekking meer voor vliegtuigtickets die omwille van de coronapandemie zouden geannuleerd worden. Dit hangt echter wel van de verzekeraar af. Het zal voor de consument dus geen gemakkelijke opdracht zijn om zijn vliegreis te annuleren en de gemaakte kosten te recupereren.⁴²⁴ Voor reizigers die liever thuisblijven is het hopen dat de Nederlandse overheid een negatief reisadvies geeft voor hun reisbestemming. In dat geval moeten vliegtuigmaatschappijen hun vluchten annuleren en krijgen de reizigers de betaalde kosten terug. Van een schadevergoeding is echter geen sprake.

227. Bij pakketreizen ligt de situatie anders. Een consument kan steeds zijn reis annuleren.⁴²⁵ Indien echter niet kan worden aangetoond dat een gegronde reden voor deze annulering voor handen is, dan zal de reiziger een opzegvergoeding moeten betalen.⁴²⁶ Reizigers hebben echter steeds het recht om kosteloos te annuleren wanneer zij kunnen aantonen dat de bestemming onveilig is en dat er dus sprake is van onvermijdbare en buitengewone omstandigheden.⁴²⁷ In principe kan corona aanzien worden als een onvermijdbare en buitengewone omstandigheid. Er kan een grote uitbraak

⁴²¹ Supra 56, nr. 186.

⁴²² X, "ANWB Reiswijzer Europa", <https://www.anwb.nl/vakantie/reiswijzer> (laatste raadpleging op 11 februari 2021).

⁴²³ M. FEYTENS, „Coronavirus & reizen: je rechten” <https://www.consumentenbond.nl/reisverzekering/annulering-of-omboeken-reis-bij-onrust> (laatste raadpleging op 11 februari 2021).

⁴²⁴ M. FEYTENS, „Coronavirus & reizen: je rechten” <https://www.consumentenbond.nl/reisverzekering/annulering-of-omboeken-reis-bij-onrust> (laatste raadpleging op 11 februari 2021).

⁴²⁵ ACM Consuwijzer, "Uw reisrechten bij een pakketreis tijdens de coronacrisis", <https://www.consuwijzer.nl/coronacrisis/uw-reisrechten-bij-het-coronavirus> (laatste raadpleging op 22 april 2021).

⁴²⁶ *Ibid.*

⁴²⁷ Art. 509, derde lid NBW, X, "Annuleren van een reis naar een onveilige bestemming", <https://www.consuwijzer.nl/reizen-en-accommodaties/ik-wil-mijn-boeking-wijzigen/annuleren-op-basis-van-reisadvies> (laatste raadpleging op 12 februari 2021); M. FEYTENS, „Coronavirus & reizen: je rechten” <https://www.consumentenbond.nl/reisverzekering/annulering-of-omboeken-reis-bij-onrust> (laatste raadpleging op 11 februari 2021).

zijn op de bestemming, of eventueel zijn alle bezienswaardigheden dicht.⁴²⁸ Belangrijk hierbij is dat een louter gevoel van onveiligheid niet volstaat. Dit dient eveneens bewezen te worden.⁴²⁹ Ook hier zal dus vaak een negatief reisadvies door de overheid nuttig zijn om de onveiligheid te kunnen bewijzen.

228. Tot slot moet ook worden opgemerkt dat het tijdstip van de boeking een belangrijke invloed heeft op de mogelijkheid om al dan niet kosteloos te annuleren.⁴³⁰ Indien de reis reeds langer geboekt is, zal het gemakkelijker zijn om kosteloos te annuleren dan wanneer u slechts enkele weken geleden besloot om op reis te gaan. Het is immers eenvoudiger aan te tonen dat de omstandigheden buitengewoon en onvoorzienbaar waren wanneer de reis al langer geboekt was.⁴³¹ Hoe dan ook heeft de Wereldgezondheidsorganisatie reeds in maart 2020 de coronapandemie als een pandemie erkend. Sinds toen is de eventuele annulatie van de reis voorzienbaar, ook al dachten veel consumenten dat deze crisis maar enkele maanden zou duren. Voor consumenten die hun reis geboekt hebben na het erkennen van deze pandemie zal het dus niet eenvoudig zijn om zich op artikel 7: 509§3 NBW te beroepen.

229. Het Nederlandse recht kent echter nog een belangrijke troef die voor consumenten die de uitvoering van de pakketreis niet meteen wensen uit te voeren zeer voordelig kan zijn, namelijk de imprevisieleer.⁴³² Zoals hierboven gebleken is, zijn reizigers vaak niet in de mogelijkheid om zich op de overmachtsleer te beroepen omdat de uit te voeren verbintenis niet onmogelijk is geworden, maar wel enorm bemoeilijkt of verzwaard. In dat geval kan het nuttig zijn om zich op de imprevisieleer te beroepen. Zo bestaat immers de kans om aan de rechter te vragen de overeenkomst te heronderhandelen of te ontbinden.⁴³³ Zoals hierboven vermeld moeten drie voorwaarden vervuld zijn:

- Onvoorzienbare omstandigheden: De eerste voorwaarde die vervuld moet zijn is de onvoorzienbaarheid. Dit betekent dat de omstandigheden niet in de overeenkomst verdisconteerd zijn.⁴³⁴ Toen in het voorjaar van 2020 het coronavirus uitbrak kwam dit voor velen als een complete verrassing. In de meeste reisovereenkomsten was dan hierover dan ook geen clause opgenomen. Ondertussen leven we echter al meer dan een jaar met dit virus. De meeste reisorganisatoren nemen de uitbraak van een pandemie tegenwoordig dan ook op in hun overeenkomsten. Hierdoor zijn de omstandigheden niet meer onvoorzien waardoor reizigers zich ook op deze bepaling niet kunnen beroepen.
- Van de partij kan niet verwacht worden dat de ongewijzigde overeenkomst in stand gehouden wordt⁴³⁵: hieraan kan voldaan zijn wanneer er strenge maatregelen gelden op de plaats van bestemming. Indien een reiziger bijvoorbeeld een strandvakantie boekt, maar de overheid

⁴²⁸ ACM Consuwijzer, "Uw reisrechten bij een pakketreis tijdens de coronacrisis", <https://www.consuwijzer.nl/coronacrisis/uw-reisrechten-bij-het-coronavirus> (laatste raadpleging op 22 april 2021).

⁴²⁹ *Ibid.*

⁴³⁰ *Ibid.*

⁴³¹ *Ibid.*

⁴³² *Supra* nr. 219.

⁴³³ *Supra* nr. 227.

⁴³⁴ W.H. VAN BOOM, "Onvoorzienbare omstandigheden en Coronacrisis#Sharetheburden?", *NTBR* 2020, Afl. 11, (1) 1.

⁴³⁵ L. VAN EGTEREN, "8. Wijzigen van contracten in de coronacrisis: onvoorzienbare omstandigheden als uitweg in tijden van nood", *VGFC* 2020, nr. 3, (4) 6.

heeft ter preventie alle stranden gesloten, dan kan moeilijk verwacht worden dat de reiziger de overeenkomst in stand houdt.

- Het wijzigen van de omstandigheden is niet het gevolg van de partij die zich hierop beroept: deze voorwaarde betekent dat het intreden van deze omstandigheden niet aan één van de partijen te wijten is.⁴³⁶ Deze voorwaarde zal vervuld zijn. Het uitbreken van de Coronapandemie kan immers niet aan één van de partijen worden verweten.

230. Het bestaan van deze figuur is zeker een voordeel van het Nederlandse recht tegenover het Belgische recht. Hoewel ook bij de imprevisieleer de onvoorzienbare omstandigheden een groot struikelpunt zal vormen, is het zeker de moeite waard om deze optie te proberen. Deze figuur kan leiden tot een heronderhandeling. Dit is zowel voor de reisorganisator als de consument zeer voordelig. Bij een heronderhandeling wordt de overeenkomst dus niet ontbonden waardoor hij ook niet het volledige bedrag van de reis zal moeten terugbetalen.

4.4.4. Tussentijdse evaluatie

231. De coronapandemie is niet eenvoudig in te roepen als overmacht. Ten eerste is er de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten die zowel in België als in Nederland rechtstreekse werking heeft. Zoals eerder gezegd kent deze verordening enkel een overmachtsbepaling waarop luchtvaartmaatschappijen zich kunnen beroepen.⁴³⁷ Daarnaast geeft de verordening slechts een algemene omschrijving van het begrip "buitengewone omstandigheden" en geen definitie.⁴³⁸ Hoewel dit begrip wel uitvoering in de rechtspraak is opgenomen, kan het ontbreken van een definitie in die wet tot heel wat onzekerheid leiden. Dit zijn dus twee belangrijke leemtes die in de nieuwe Verordening Vliegtuigpassagiersrechten opgelost dienen te worden.

232. De Reiswet en boek 7, titel 7A bepalen beide dat zowel de reiziger als de reisorganisator zich kan beroepen op overmacht om geen schadevergoeding te moeten betalen. Voor reizigers is er vereist dat er zich buitengewone en onvermijdbare omstandigheden voordoen die een aanzienlijk gevolg hebben voor de uitvoering voor het contract.⁴³⁹ Dit is een consumentvriendelijk artikel aangezien een louter aanzienlijk gevolg volstaat om van deze bepaling gebruik te maken en er dus geen onmogelijkheid vereist is. Dit artikel is gemakkelijker in te roepen dan het gemene overmachtsbegrip. Dit begrip vereist echter wel een onmogelijkheid. Daarbij kan overmacht in het gemeen recht enkel worden ingeroepen wanneer er sprake is van onvoorzienbaarheid. Dit vormt een belangrijke inperking op de mogelijkheid om overmacht in te roepen. Het coronavirus is immers niet langer onvoorzienbaar.

⁴³⁶ Art. 6: 258, 2de lid NBW; W.H. VAN BOOM, "Onvoorzienbare omstandigheden en coronacrisis #Sharetheburden?", *NTBR* 2020, Afl. 11 ,(1) 1.

⁴³⁷ *Infra* nr. 63 *ju.* 202.

⁴³⁸ R. VAN DER BRUGGEN, "Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie", Brugge, Die Keure, 2019, 218.

⁴³⁹ Art. 30 reiswet.

233. Het Nederlandse recht erkent de imprevisieleer. Dit is een groot voordeel voor consumenten omdat zij zich ook op deze bepaling kunnen beroepen om een overeenkomst te laten aanpassen bij gewijzigde omstandigheden. Hoewel deze leer ook vaak gaat sneuvelen op de voorzienbaarheidsvoorwaarde, kan de consument dit zeker proberen. Het Belgische recht kent de imprevisieleer voorlopig nog niet. Op dit vlak biedt de Nederlandse wet dus een betere bescherming.

5. Insolventie

234. Een belangrijk onderdeel in het reisrecht is de bescherming tegen insolventie van de reisorganisator of van de luchtvaartmaatschappij. Dit is een leerstuk dat ook in de toekomst nog van zeer groot belang zal zijn. De reissector is zeer hard getroffen door de coronacrisis. Al meer dan een jaar is reizen heel moeilijk of zelfs onmogelijk geworden. Naast het bijna volledig wegvallen van de inkomsten, zijn reisorganisatoren ook nog eens gehouden om de geannuleerde reizen terug te betalen. Zoals hiervoor al bleek, gaven de reisvouchers even uitstel van betaling, maar ook dit systeem is niet oneindig. Wanneer steeds meer reizigers de uitbetaling van hun voucher beginnen te vragen, kan dit voor zeer grote liquiditeitsproblemen zorgen.

5.1. Insolventie van Vliegtuigmaatschappijen

235. Zoals later zal blijken rust er op reisorganisatoren die gekoppelde reisarrangementen en pakketreizen verkopen de verplichting om een verzekering tegen insolventie af te sluiten. Luchtvaartmaatschappijen kennen deze verplichting echter niet ondanks verscheidene aanmaningen van de verschillende consumentenorganisaties.⁴⁴⁰

236. De Europese Commissie bracht in 2013 een mededeling uit omtrent de bescherming van passagiers wanneer de luchtvaartmaatschappij insolvent wordt.⁴⁴¹ Hieruit bleek dat er een aantal documenten zijn die de insolventie van luchtvaartmaatschappijen trachten te regelen. Een eerste mogelijke oplossing is de Verordening nr. 1008/2008 betreffende de exploitatie van luchtdiensten. Volgens deze verordening hebben overheden de mogelijkheid om de vergunning van communautaire luchtvaartmaatschappijen te schorsen wanneer zij van mening zijn dat de luchtvaartmaatschappij haar verplichtingen de volgende twaalf maanden niet zal kunnen vervullen.⁴⁴² Deze verordening is een belangrijk instrument om de solvabiliteit van de luchtvaartmaatschappijen op te volgen en geeft de overheid de mogelijkheid om preventief in te grijpen. Voor gedupeerde reizigers zal deze verordening echter geen oplossing bieden.⁴⁴³

237. Een ander mogelijk nuttig instrument dat in mededeling door de Commissie vermeld wordt, is de Verordening Grensoverschrijdende Insolventieprocedures.⁴⁴⁴ Ook deze verordening kent heel wat belangrijke tekortkomingen. De regels van deze verordening zijn van toepassing op grensoverschrijdende insolventieprocedures in het algemeen. Ze bevat dus geen specifieke regels waarop reizigers zich kunnen beroepen. Daarbij kunnen consumenten, die in dezelfde lidstaat wonen

⁴⁴⁰ X, "Luchtvaartmaatschappij failliet: Wat nu?", <https://www.test-aankoop.be/familie-prive/reizen/dossier/luchtvaartmaatschappij-failliet>, (laatste raadpleging op 19 februari 2021).

⁴⁴¹ Med. (Comm.), Passagiersbescherming in geval van insolventie van luchtvaartmaatschappijen, 8 maart 2013, COM. (2013), 129 def.

⁴⁴² Art. 9. Verord. Raad en EP nr. 1008/2008, 24 september 2008 inzake gemeenschappelijke regels voor de exploitatie van luchtdiensten in de Gemeenschap (herziening), *Pb.L.* 21 oktober 2008, afl. 293, 8.

⁴⁴³ Med. (Comm.), Passagiersbescherming in geval van insolventie van luchtvaartmaatschappijen, 8 maart 2013, COM. (2013), 129 def, 3.

⁴⁴⁴ Verord. Raad nr. 1346/2000, 29 mei 2000 betreffende insolventieprocedures, *Pb.L.* 30 juni 2000, afl. 160, 1-18.

als deze waar de luchtvaartmaatschappij gevestigd, is geen gebruik maken van deze regelgeving. Zoals de naam al verraadt, is deze verordening enkel van toepassing op grensoverschrijdende insolventieprocedures. Tot slot erkent de Europese Commissie in haar mededeling zelf dat, als de vordering al aanvaard wordt, de passagier vaak lang op enige vorm van uitbetaling moet wachten.⁴⁴⁵

238. De EU biedt dus geen sluitende oplossing voor reizigers om het risico op een insolvabele reisorganisator te verminderen. Maar ook in het Belgische recht zijn een aantal mogelijke oplossingen voorzien. Gedupeerde reizigers beschikken over een aantal mogelijkheden om het betaalde bedrag terug te krijgen. Niet zelden behoort een luchtvaartmaatschappij tot een grotere, internationale groep. Dit kan zeer voordelig zijn voor reizigers. De andere luchtvaartmaatschappijen die deel uitmaken van deze groep kunnen dan eventueel aanvaarden dat gedupeerde reizigers hun vlucht omboeken naar een vlucht bij één van deze partners.⁴⁴⁶ Hoewel deze mogelijkheid niet vaak zal bestaan, kan deze wel zeer voordelig zijn voor reizigers die het slachtoffer geworden zijn van een insolvabele luchtvaartmaatschappij.⁴⁴⁷

239. Een andere mogelijkheid is er voor de reizigers die hun reis met kredietkaart betalen. Aan deze kredietkaart kan een verzekering gekoppeld zijn die consumenten beschermt tegen een mogelijk faillissement van de luchtvaartmaatschappij.⁴⁴⁸ Ook deze optie bestaat niet steeds. Desalniettemin kan deze wel zeer voordelig zijn.⁴⁴⁹ Reizigers kunnen ook op eigen initiatief een verzekering afsluiten die hen beschermt tegen een eventueel faillissement van de luchtvaartmaatschappij.⁴⁵⁰

240. Tot slot kunnen reizigers zich bij de curator aanmelden als schuldeiser. Dit is echter geen ideale oplossing. Zij zullen gekwalificeerd worden als chirografaire schuldeisers.⁴⁵¹ Dit betekent dat zij slechts vergoed zullen worden met wat overblijft nadat alle bevoorrechte schuldeisers betaald zijn. Vaak zal er echter niet voldoende activa aanwezig zijn om de niet-bevoorrechte schuldeisers terug te betalen. Indien er wel nog activa overblijven, dan zullen die pro rata tussen alle gewone schuldeisers verdeeld worden. Wanneer er veel chirografaire schuldeisers zijn, zullen de reizigers waarschijnlijk maar een klein deel van het betaalde bedrag terugkrijgen.

241. In het Nederlandse recht worden gelijkaardige mogelijkheden aangereikt. Ook hier is het aangeraden om na te gaan of de luchtvaartmaatschappij deel uitmaakt van een grotere groep, om

⁴⁴⁵ Med. (Comm.), Passagiersbescherming in geval van insolventie van luchtvaartmaatschappijen, 8 maart 2013, COM. (2013), 129 def, 3.

⁴⁴⁶ X, "Wat zijn uw rechten bij faillissement van een luchtvaartmaatschappij", <https://economie.fgov.be/nl/themas/consumentenbescherming/reizen/rechten-van-luchtreizigers/wat-zijn-uw-rechten-bij-het> (laatst geraadpleegd op 26 februari 2021).

⁴⁴⁷ X, "Wat zijn uw rechten bij faillissement van een luchtvaartmaatschappij", <https://economie.fgov.be/nl/themas/consumentenbescherming/reizen/rechten-van-luchtreizigers/wat-zijn-uw-rechten-bij-het>, (laatst geraadpleegd op 26 februari 2021).

⁴⁴⁸ Med. (Comm.), Passagiersbescherming in geval van insolventie van luchtvaartmaatschappijen, 8 maart 2013, COM. (2013), 129 def, 7.

⁴⁴⁹ X, "Wat zijn uw rechten bij faillissement van een luchtvaartmaatschappij", <https://economie.fgov.be/nl/themas/consumentenbescherming/reizen/rechten-van-luchtreizigers/wat-zijn-uw-rechten-bij-het>, (laatst geraadpleegd op 26 februari 2021).

⁴⁵⁰ W. DE WAEGH, "De vereffening van VLM – Verplichte insolventieverzekering als reddingsboei voor gedupeerde passagiers?", *Actua Leges* 2018, vol.69, 1.

⁴⁵¹ *Ibid.*

een beroep te doen op de creditcardmaatschappij of op een eigen verzekering als men deze bijgeboekt heeft.⁴⁵² Van een echte waterdichte oplossing is er geen sprake. De consument zal ook in Nederland meestal een chirografaire schuldeiser van de luchtvaartmaatschappij zijn waardoor hij vaak niet zal worden uitbetaald.⁴⁵³

242. Uit bovenstaande informatie blijkt dat luchtvaartpassagiers zich nog steeds in een kwetsbare positie bevinden wanneer de luchtvaartmaatschappij failliet gaat. De rechten van de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten blijven gelden maar deze kunnen slechts zelden soelaas brengen. Extra wetgeving hieromtrent, die bijvoorbeeld ook in een verplichte verzekering tegen insolventie voorziet, is dus zeker aangeraden. Tot op heden heeft de EU hier nog geen initiatief voor genomen. Uit een mededeling van de Commissie omtrent verordening 785/2004 is echter gebleken dat lidstaten zo een verzekering tegen insolventie, bovenop de reeds verplichte verzekeringen, niet opportuun achten.⁴⁵⁴ Ook blijkt uit de mededeling omtrent de bescherming van passagiers in geval van insolventie van de luchtvaartmaatschappij dat de Commissie niet meteen te vinden was voor een verplichte insolventieverzekering. Volgens de Europese Commissie bieden de monitorverplichtingen die aan de lidstaten opgelegd zijn reeds voldoende bescherming.⁴⁵⁵ Een belangrijke opmerking omtrent deze mededelingen is dat deze reeds enige tijd geleden uitgevaardigd werden. Het is dus mogelijk dat er ondertussen wel een grotere interesse voor deze verzekeringen aanwezig is.⁴⁵⁶

243. Ook zijn de vouchers die worden uitgegeven door vliegtuigmaatschappijen ten gevolge van de coronacrisis niet beschermd tegen een mogelijk faillissement van de uitgevende vliegtuigmaatschappij.⁴⁵⁷ Het voordeel van de coronavoucher voor pakketreizen is dus niet doorgetrokken naar vouchers uitgegeven voor geannuleerde vluchten. Veel consumenten zijn hier echter niet van op de hoogte. Deze kunnen bijgevolg voor een onaangename verrassing komen te staan wanneer de luchtvaartmaatschappij failliet gaat. Het is dan ook cruciaal om consumenten hierover te informeren.

⁴⁵² M. KORBEE, "Wat te doen als een airline failliet gaat: FAQ", <https://www.skyscanner.nl/nieuws/luchtvaartmaatschappijen/wat-te-doen-als-een-airline-failliet-gaat-faq> (laatst geraadpleegd op 23 april 2021).

⁴⁵³ Consumentenbond, "Luchtvaartmaatschappij failliet", <https://www.consumentenbond.nl/juridisch-advies/vliegen-vluchtvertraging/luchtvaartmaatschappij-failliet> (laatst geraadpleegd op 23 april 2021).

⁴⁵⁴ W. DE WAEGH, "De vereffening van VLM – Verplichte insolventieverzekering als reddingsboei voor gedupeerde passagiers?", *Actua Leges* 2018, vol.69, 1; Med. (Comm.), Verzekeringseisen voor exploitanten van luchtvaartuigen in de EU – Verslag over de toepassing van Verordening 785/2004, 24 april 2004, COM (2008) 216 def., 10.

⁴⁵⁵ Med. (Comm.), Passagiersbescherming in geval van insolventie van luchtvaartmaatschappijen, 8 maart 2013, COM. (2013), 129 def, 11.

⁴⁵⁶ W. DE WAEGH, "De vereffening van VLM – Verplichte insolventieverzekering als reddingsboei voor gedupeerde passagiers?", *Actua Leges* 2018, vol.69, 1.

⁴⁵⁷ X, "Minister waarschuwt: Consument is geld kwijt bij faillissement luchtvaartmaatschappij", *RTL Nieuws* 29 april 2020, <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5105941/luchtvaart-voucher-consumenten-geld-terug-airline> (laatst geraadpleegd op 23 april 2021).

5.2. Insolventie van reisorganisatoren

5.2.1. Wettelijk kader

244. Anders is de situatie bij pakketreizen. De Europese Richtlijn op Pakketreizen van 1990 en de Reiscontractenwet uit 1994 kende reeds bepalingen die reizigers moesten beschermen tegen een faillissement van de reisorganisator.⁴⁵⁸ Art. 7 van de Richtlijn op Pakketreizen van 1990 bepaalde dat reisorganisatoren over voldoende garanties moesten beschikken om ervoor te zorgen dat, in geval van een faillissement, de door de reiziger reeds betaalde bedragen werden terugbetaald en dat reeds vertrokken reizigers gerepatrieerd konden worden.⁴⁵⁹ Dit artikel werd overgenomen in artikel 36 van de Reiscontractenwet van 1994.⁴⁶⁰ Op 13 juni 1997 verscheen uiteindelijk het Koninklijk Besluit⁴⁶¹ tot uitvoering van artikel 36 van de Reiscontractenwet.⁴⁶²

245. In het huidige recht omvat hoofdstuk V van de Richtlijn Pakketreizen de bescherming van reizigers tegen insolventie van reisorganisatoren. Hoofdstuk VI van deze Richtlijn omvat een gelijkaardige regeling bij gekoppelde reisarrangementen. Deze bepalingen werden omgezet in hoofdstuk V van de Reiswet. Het KB van 29 mei 2018 betreffende bescherming tegen insolventie bij de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten⁴⁶³ vervangt het eerder vermelde KB uit 1997.

5.2.2. Inhoudelijke bespreking

246. De Reiswet verplicht reisorganisatoren om een verzekering af te sluiten voor het geval zij financieel onvermogen zouden worden.⁴⁶⁴ Zowel de Richtlijn Pakketreizen als de Reiswet geven geen definitie van het begrip "financieel onvermogen". De parlementaire voorbereiding verduidelijkt dat dit niet enkel het faillissement van een reisorganisator impliceert, maar ook een staking van betaling of liquiditeitsproblemen.⁴⁶⁵

247. De dekking die deze verzekering biedt aan reizigers kan bestaan uit het terugbetalen van de door de reiziger gemaakte kosten indien de pakketreis niet kan worden uitgevoerd.⁴⁶⁶ Verder kan de verzekering ook de mogelijkheid bieden aan consumenten om de reis verder te zetten of uit te

⁴⁵⁸ M. DE VRIENDT, "De verplichte faillissementsverzekering voor reisbureaus", in J. SPEYBROUCK (ed.), *Reisrecht 2002*, Gent, Academia Press, 2002, (97) 97.

⁴⁵⁹ Art. 7 Richtlijn op Pakketreizen 1990.

⁴⁶⁰ Art. 26 Reiscontractenwet 1994.

⁴⁶¹ Verder afgekort als KB.

⁴⁶² KB 25 april 1997 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling, *BS* 13 juni 1997, 15887.

⁴⁶³ KB 29 mei 2018 betreffende de bescherming tegen insolventie bij de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 11 juni 2018, 48.438.

⁴⁶⁴ Art. 54 Reiswet.

⁴⁶⁵ Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St.* Kamer, 2016 – 17, nr. 54 - 2653/001, 55.

⁴⁶⁶ Art. 54 Reiswet *juncto* art. 12§1,°2 en °3 KB 29 mei 2018 betreffende de bescherming tegen insolventie bij de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 11 juni 2018, 48.438.

voeren.⁴⁶⁷ Indien de pakketreis tevens personenvervoer omvat, de reis reeds is aangevat op het ogenblik van het faillissement en het verder zetten hiervan niet mogelijk is, dan zorgt de verzekering ook voor de repatriëring van de getroffen reizigers.⁴⁶⁸

248. Deze verplichting geldt zowel voor organisatoren als doorverkopers die hun vestiging in België hebben. Maar ook voor dezen die zich niet in België bevinden, maar wel hun activiteiten op België richten.⁴⁶⁹ De woonplaats van de reiziger en de vestiging van de verzekeringsmaatschappij zijn irrelevant voor het verkrijgen van deze bescherming. Ook de plaats van vertrek en aankomst spelen geen rol.⁴⁷⁰

249. De zekerheid zelf moet afdoende zijn en dekt de bedragen die de reiziger de reeds betaald heeft, alsmede de voorzienbare kosten en eventuele kosten voor repatriëring indien de overeenkomst ook passagiersvervoer bevatte.⁴⁷¹ De terugbetaling mag niet onnodig vertraagd worden.⁴⁷² Indien de verzekeraar tot repatriëring moet overgaan, dan beslist de verzekeraar zelfstandig over de modaliteiten van deze repatriëring, maar hij moet wel rekening houden met de belangen van de reiziger. Ondertussen dekt de verzekeraar de kosten van het verblijf van de reizigers in afwachting van hun terugkeer naar België.⁴⁷³

250. De Reiswet voorziet in een strenge sanctie voor reisorganisatoren die niet aan deze verplichting voldoen. Artikel 79 Reiswet bepaalt dat aan reisorganisatoren die zich niet verzekerd hebben tegen insolventie, een strafrechtelijke sanctie van 26 tot 50.000 euro kan worden opgelegd.⁴⁷⁴ Deze sancties brengen gedupeerde consumenten echter geen soelaas wanneer pas na het faillissement blijkt dat de reisorganisator geen insolventieverzekering heeft voorzien. Daarbij verduidelijkt het HvJ dat consumenten met een geannuleerde pakketreis zich niet kunnen verhalen op de luchtvaartmaatschappij wanneer zij via de Richtlijn Pakketreizen het recht hebben om terugbetaling van hun reis te eisen. De insolventie van de reisorganisator en het gebrek aan een insolventieverzekering doen hier geen afbreuk aan. Consumenten zullen dan ook vaak met lege handen achterblijven.⁴⁷⁵

251. In België is de bekendste verzekeringsmaatschappij die zulke bescherming biedt het Garantiefonds Reizen. Dit fonds werd opgericht in 1995.⁴⁷⁶ Reisorganisatoren, reisbemiddelaars en

⁴⁶⁷ Art. 54 Reiswet *juncto* art. 12§1, ^o1 KB 29 mei 2018 betreffende de bescherming tegen insolventie bij de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 11 juni 2018, 48.438.

⁴⁶⁸ Art. 54 Reiswet *juncto* art. 12§1, ^o4 KB 29 mei 2018 betreffende de bescherming tegen insolventie bij de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 11 juni 2018, 48.438.

⁴⁶⁹ Art. 55 Reiswet.

⁴⁷⁰ Art. 57 Reiswet.

⁴⁷¹ Art. 56 Reiswet; N. BOLLEN & S. VERSCHUEREN, "Wat als uw reisorganisator failliet is?" *De Tijd* 24 september 2019, <https://www.tijd.be/netto/reizen/wat-als-uw-reisorganisator-failliet-is/10164877.html> (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).

⁴⁷² Art. 14 KB 29 mei 2018 betreffende de bescherming tegen insolventie bij de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 11 juni 2018, 48.438.

⁴⁷³ Art. 16 KB 29 mei 2018 betreffende de bescherming tegen insolventie bij de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 11 juni 2018, 48.438.

⁴⁷⁴ Art. 79, tweede lid Reiswet; Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St. Kamer*, 2016 – 17, nr. 54 - 2653/001, 62.

⁴⁷⁵ HvJ (3de K.) 10 juli 2019, C-163/18, ECLI:EU:C:2019:585, HQ/ Aegean Airlines SA; M. VERHOEVEN, "Reisorganisator failliet? Luchtvaartmaatschappij vergoedt vliegticket niet", *DJK* 2019, nr. 394, 4

⁴⁷⁶ GFG, "mijlpalen en cases", <https://gfg.be/nl-be/home/over-gfg/mijlpalen-en-cases-gfg/> (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).

reisbureaus kunnen lid worden van dit fonds en zijn zo verzekerd tegen insolventie. Dit fonds verschaft niet enkel bijstand aan klanten van failliete reisorganisaties maar heeft ook een preventieve rol. Aan de hand van een jaarlijkse screening wordt nagegaan of de reisorganisatoren die hierbij aangesloten zijn nog financieel gezond zijn.⁴⁷⁷ Het Garantiefonds Reizen heeft al meerdere malen zijn nut bewezen. In 2019 heeft dit fonds nog het faillissement van Thomas Cook afgehandeld. Hierbij betaalde het zo een 28 miljoen euro uit.⁴⁷⁸

252. Het Garantiefonds Reizen is echter niet de enige verzekeraar in België waar reisorganisatoren, reisbureaus of reisorganisatoren een insolventieverzekering kunnen afsluiten. Ook de Vlaamse Vereniging van Vlaamse Reisbureaus biedt in samenwerking AMLINS Insurance SE een insolventieverzekering aan.⁴⁷⁹

253. Ook voor gekoppelde reisarrangementen bestaat de verplichting zich te verzekeren tegen een mogelijk faillissement. Ook deze verzekering moet door de consument betaalde bedragen dekken, alsmede een mogelijke repatriatie.⁴⁸⁰ Hier zal echter niet verder op worden ingegaan.

5.2.3. Invloed van de Coronapandemie

254. Deze verplichte verzekering tegen financieel onvermogen is van zeer groot belang tijdens de coronapandemie en bij uitbreiding tijdens iedere crisis die de reissector raakt. Zoals eerder vermeld, wordt de reissector zwaar getroffen door de coronapandemie. Het voorbije jaar werden zeer veel pakketreizen geannuleerd, terwijl het aantal nieuwe boekingen uitblijft. De reisorganisatoren hebben dan ook bijna geen inkomsten meer waardoor heel wat faillissementen dreigen.

Een belangrijke vraag rijst echter omtrent het lot van vouchers bij een faillissement. Om de financiële last van de reisorganisatoren en -bemiddelaars tijdelijk te verlichten, zijn het voorbije jaar heel veel vouchers uitgegeven.

255. De coronavouchers die uitgegeven werden tussen 20 maart en 19 juni 2020 zijn beschermd tegen het faillissement van de reisorganisator. Dit staat uitdrukkelijk vermeld in artikel 3 van het MB 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen.⁴⁸¹ Concreet betekent dit dat wanneer de reisorganisator failliet gaat, consumenten zich tot de verzekeraar kunnen wenden om de resterende waarde van de voucher uitbetaald te krijgen.⁴⁸²

⁴⁷⁷ GFG, "Wat is GFG?" <https://www.gfg.be/nl-be/home-professional/over-gfg/wat-is-gfg/> (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).

⁴⁷⁸ N. BOLLEN & S. VERSCHUEREN, "Wat als uw reisorganisator failliet is?" *De Tijd* 24 september 2019, <https://www.tijd.be/netto/reizen/wat-als-uw-reisorganisator-failliet-is/10164877.html>, (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).

⁴⁷⁹ X, "Wat met tegoedbonnen bij faillissement van de reisorganisator?", <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/wat-met-tegoedbonnen-bij> (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).

⁴⁸⁰ Art. 65 Reiswet.

⁴⁸¹ Art. 3 MB 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 20 maart 2020, 16588.

⁴⁸² *Ibid.*

256. De situatie verschilt voor vouchers uitgegeven vanaf 20 juni 2020. Deze vouchers vallen niet meer onder het toepassingsgebied van het hierboven vermelde MB. De tegoedbonnen zijn dan ook niet meer beschermd tegen de insolventie van de reisorganisator. Bijgevolg kan de gedupeerde reiziger zich niet meer tot de verzekeraar wenden om het betaalde bedrag terug te vorderen.⁴⁸³

5.2.4. Nederland

257. In het Nederlandse recht is de regeling omtrent de verplichte insolventieverzekering opgenomen in artikel 7: 513a NBW. Net zoals het Belgische recht bepaalt dit artikel dat de organisator moet verzekeren dat, ingeval hij financieel onvermogen wordt, zijn verplichtingen ten aanzien van reizigers worden nagekomen of dat de gemaakte kosten kunnen worden terugbetaald. Verder bepaalt ook dit artikel dat repatriëring van de reiziger voorzien moet worden indien personenvervoer in de overeenkomst inbegrepen was.⁴⁸⁴ Aangezien de Nederlandse wetgeving sterk op de Belgische lijkt, zal hier niet dieper op ingegaan worden.

258. In Nederland is de Stichting Garantiefonds Reisgelden de grootste verzekeringsmaatschappij waar reisorganisatoren een insolventieverzekering kunnen afsluiten. Het merendeel van de Nederlandse reisorganisatoren zijn aangesloten bij dit fonds.⁴⁸⁵ Ook de ANVR herhaalt in haar voorwaarden dat zijn leden zich verplicht dienen te verzekeren tegen een mogelijk faillissement.⁴⁸⁶ De SGR kan echter enkel worden aangesproken indien de reisorganisator ten gevolge van zijn financieel onvermogen zijn verplichtingen niet kan nakomen. Voor tekortkomingen van de reisorganisator omwille van andere dan financiële redenen biedt de SGR geen bescherming.⁴⁸⁷

259. Ook in Nederland werden vouchers uitgegeven om de financiële last op reisorganisatoren te verminderen. Leden van de ANVR konden gebruik maken van coronavouchers. Zoals reeds eerder gezegd konden deze vouchers worden uitgegeven vanaf 20 maart 2020 tot 31 december 2020 voor reizen die voor 30 april 2021 zouden plaatsvinden en omwille van de coronacrisis geannuleerd werden.⁴⁸⁸ In principe dekt de SGR geen vouchers of cadeaubonnen die uitgegeven worden. Voor de coronavouchers wordt echter een uitzondering gemaakt. Deze vouchers worden tot een jaar na uitgiftedatum beschermd tegen insolventie van de reisorganisator. Indien de reisorganisator failliet gaat, dan betaalt de SGR het bedrag van de voucher terug aan de reiziger.

⁴⁸³ *Ibid.*

⁴⁸⁴ Art. 513a. NBW.

⁴⁸⁵ MvT tot Wijziging van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek, de Wet handhaving consumentenbescherming en enige andere wetten in verband met de implementatie van Richtlijn (EU) 2015/2302 van het Europees parlement en de Raad van 25 november 2015 betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen, houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 2006/2004 en van Richtlijn 2011/83/EU van het Europees parlement en de Raad, en tot intrekking van Richtlijn 90/314/EEG van de Raad (PbEU, L 326) (Implementatiewet richtlijn pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen), *Parl. St.* Tweede Kamer der Staten-Generaal 2016 – 17, 34688-3, 37.

⁴⁸⁶ ANVR, "ANVR-Reizigersvoorwaarden", <https://www.anvr.nl/consumentenvoorwaarden.pdf> (laatst geraadpleegd op 30 april 2021).

⁴⁸⁷ E.H. HONDIUS, en G.J. RIJKEN, *Handboek Consumentenrecht*, Zutphen, uitgeverij Paris, 2011, 255-256.

⁴⁸⁸ *Supra* 45, nr. 147.

260. Wanneer een beroep gedaan wordt op dit fonds omdat de reisorganisator failliet is gegaan, of de consument in het bezit is van een voucher van een failliete reisorganisator, dan draagt de consument zijn rechten over aan de SGR.⁴⁸⁹

261. Verder zijn ook vouchers uitgegeven door reisorganisatoren die geen lid zijn van de ANVR of SGR. Ook worden vouchers uitgegeven voor reizen die na 30 april 2021 zouden plaatsvinden. Deze vouchers worden niet meer gedekt door de SGR. Ook wanneer men geen voucher aanvaard heeft, en de reisorganisator failliet gaat in de periode tussen het annuleren van de reis en de uitbetaling is de consument niet meer beschermd door de SGR tegen het faillissement van de reisorganisator.⁴⁹⁰ De consument zal dan steeds op voorwaarden van de reisorganisator zelf aangewezen zijn.

262. De terugbetaling van vouchers die niet gebruikt werden, zorgen nog steeds voor een zware financiële last. Om de reisorganisatoren de mogelijkheid te geven om de reizigers uit te betalen is Nederland bezig met de oprichting van een voucherfonds.⁴⁹¹ Het voucherfonds zal aan aanbieders van pakketreizen een krediet geven om hen in staat te stellen de waarde van de tegoedbonnen uit te betalen. De organisatie beschikt over een termijn van zes jaar om dit krediet terug te betalen. Vooraleer een reisorganisatie beroep kan doen op dit fonds, is vereist dat de deze solvabel was voor het uitbreken van de coronacrisis.⁴⁹²

5.2.5. Tussentijdse evaluatie

263. De Verordening Vliegtuigpassagiersrechten bevat geen bepaling die vliegtuigmaatschappijen verplicht zich tegen een mogelijk faillissement te verzekeren. Dit is een groot nadeel voor consumenten die dreigen hun geld te verliezen wanneer de vliegtuigmaatschappij insolvent wordt. De Richtlijn Pakketreizen kent deze verplichting echter wel. Bijgevolg zijn pakketreizigers dan ook veel sterker beschermd dan vliegtuigpassagiers.

264. Hoewel er tijdens de coronacrisis verschillende soorten vouchers uitgegeven werden, moet volgens de Belgische wetgever enkel de coronavoucher verplicht beschermd worden tegen een mogelijk faillissement. In Nederland worden dan weer enkel vouchers uitgegeven door reisorganisaties die aangesloten zijn bij de ANVR gedekt door de SGR.

265. Deze regels zijn zeer ingewikkeld en de consument moet dus steeds op de hoogte zijn van welk soort voucher hij bezit: vouchers uitgegeven na 20 juni 2020, vouchers voor gekoppelde reisarrangementen of voor geannuleerde vliegtuigreizen zijn immers niet beschermd. Het voordeel van de Nederlandse voucher is dat deze een breder temporeel toepassingsgebied heeft dan de Belgische coronavoucher. Hierdoor zijn ook vouchers uitgegeven na 20 juni 2020 nog beschermd

⁴⁸⁹ SGR, "Veel gestelde vragen", <https://www.sgr.nl/veelgestelde-vragen/#voucher-garantie>, (laatst geraadpleegd op 30 april 2021).

⁴⁹⁰ X, "reisvouchers en terugbetaling bij geannuleerde pakketreizen of gekoppelde reisarrangementen", <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/reizen-en-vakantie/vakantie-annuleren-en-reisvouchers/reisvouchers-en-terugbetaling>, (laats geraadpleegd op 30 april 2021).

⁴⁹¹ X, "Voucher kredietregeling (voucherfonds) voor toerisme – en vakantiebranche", <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiele-regelingen/overzicht-financiele-regelingen/voucher-kredietregeling> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

⁴⁹² *Ibid.*

tegen het faillissement van de reisorganisator. Indien consumenten een voucher aanvaarden die niet onder deze regelingen valt, dan is een mogelijke bescherming tegen insolventie steeds afhankelijk van de voorwaarden door de reisorganisator gesteld.

266. Een laatste punt is het bestaan van een coronafonds. Nederland is reeds ver gevorderd met de oprichting van dit fonds. Dit is zeer voordelig voor consumenten aangezien zij het betaalde bedrag uiteindelijk zullen terugkrijgen zelfs wanneer de reisorganisator niet over voldoende kapitaal beschikt om de voucher terug te betalen. Consumenten dreigen dus niet voor een insolvabele reisorganisator te komen staan op het ogenblik dat de SGR-regeling van hun voucher vervalft.⁴⁹³ Jammer genoeg zal dit fonds enkel kunnen worden aangesproken voor vouchers uitgegeven voor geannuleerde pakketreizen. In België zijn er ook plannen om coronavoucherbank op te richten. Hierover bestaat echter nog onenigheid binnen de Belgische regering.⁴⁹⁴ Voor de bescherming van consumenten is het echter van belang dat deze coronavoucherbank er komt.

⁴⁹³ X, "Voucher kredietregeling (voucherfonds) voor toerisme – en vakantiebranche", <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiele-regelingen/overzicht-financiele-regelingen/voucher-kredietregeling> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

⁴⁹⁴ N. PETRALIA, "N-VA wil coronavoucherbank om reisbureaus te helpen, maar "niet zo gemakkelijk als het klinkt", VRT NWS 7 december 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/12/07/n-va-wil-coronavoucherbank-om-reisbureaus-uit-de-nood-te-helpen/> (laatst geraadpleegd op 11 mei 2021).

6. Evaluatie

267. Centraal in dit onderzoek staat de vraag "Bieden de maatregelen genomen door de Belgische overheid om de COVID-19-pandemie te bestrijden voldoende bescherming aan de consumenten in de reissector?"

268. Als eerste evaluatiepunt is belangrijk om op te merken dat gedurende de coronacrisis de regels omtrent reizen verscheidene keren veranderd zijn. Van een totaal reisverbod ging de Belgische overheid naar reisadviezen met kleurencodes, terug naar een reisverbod en opnieuw naar het gebruik van kleurencodes.⁴⁹⁵ Hoewel deze regels steeds veranderen met als bedoeling de volksgezondheid te beschermen, hebben deze een nadelig effect op de rechten van consumenten. Reizigers kampen immers met een enorme onzekerheid over de mogelijkheid om hun reis uit te voeren. Daarbij kunnen deze regels op het laatste ogenblik nog veranderen.

269. Zoals eerder gezegd wordt op de plaats van de bestemming vaak ook met kleurencodes gewerkt en heeft ook de EU zijn eigen systeem met kleurenzones. Deze onzekerheid is dus niet enkel aan de Belgische overheid te wijten. Om dit probleem aan te pakken, kwam de EU met een aanbeveling om meer samen te werken en zo de beperking van het vrij verkeer van personen in te perken.⁴⁹⁶ Onderdeel hiervan is het gebruik van gemeenschappelijke kleurencodes.⁴⁹⁷

270. Aanbevelingen zijn niet juridisch niet bindend.⁴⁹⁸ Ondanks de oproep tot samenwerking kunnen lidstaten niet gedwongen worden om dit ook daadwerkelijk te doen. Dit is zeer nadelig voor reizigers die bijgevolg nog steeds met de hierboven vermelde onzekerheid geconfronteerd worden. Op dit ogenblik volgt België deze aanbeveling. Hoewel er nog steeds grote onzekerheid bestaat over de nationale maatregelen omtrent reizen, is er meer zekerheid omtrent de kleurencodes. Belgische reizigers hoeven niet meer naar zowel de Belgische als Europese reisadviezen te kijken om te oordelen of het mogelijk is naar een bepaalde bestemming te reizen. Dit is een belangrijk voordeel tegenover Nederlandse reizigers. Deze dienen immers nog steeds hun beslissing te baseren op nationale en Europese reisadviezen, die dan ook nog eens van elkaar kunnen verschillen.

271. Ook bij het annuleren van de reis door de luchtvaartmaatschappij, reiziger of reisorganisator kunnen er heel wat problemen opduiken. Indien de consument enkel een vliegtuigticket geboekt heeft, dan zal deze zich niet op de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten kunnen beroepen om de reis te annuleren.⁴⁹⁹ Het ontbreken van deze mogelijkheid, is een belangrijke leemte die een negatieve invloed heeft op rechten van consumenten. Zij zullen immers aangewezen zijn op de

⁴⁹⁵ *Supra* "Corona maatregelen met betrekking tot de reissector".

⁴⁹⁶ Aanbev. Raad nr. 2020/ 1475, 13 oktober 2020 betreffend een gecoördineerde aanpak van de beperking van het vrij verkeer in reactie op de COVID-19-Pandemie, *Pb.C.* 14 oktober 2020, afl. 33, 3-9.

⁴⁹⁷ <https://reopen.europa.eu/nl> (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).

⁴⁹⁸ J. MEEUSEN en G. DE BAERE, *Grondbeginselen van het recht van de Europese Unie*, Mortsel, Intersentia, 2020, 129-130.

⁴⁹⁹ *Supra* nr. 77; X, "Coronavirus : annulatie door de reiziger", 21 oktober 2020, <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavirus-annulatie-door-de-0> (laatst geraadpleegd op 5 maart 2021).

inhoud van de overeenkomst of op een eventuele annuleringsverzekering. Indien de overeenkomst of een verzekering geen bescherming biedt, dan zal de consument het betaalde bedrag niet kunnen recupereren. Daarbij bieden de meeste annuleringsverzekeringen tegenwoordig ook geen bescherming meer tegen annulatie omwille van de coronacrisis.⁵⁰⁰ Dit is zeer nadelig voor de consument.

272. De Richtlijn Pakkotreizen, en dus ook de Reiswet, biedt aan de consument echter wel de mogelijkheid om zijn pakketreis te annuleren. Dit is een opmerkelijke discrepantie tussen de rechten van vliegtuigpassagiers en van pakketreizigers. Dit probleem kan echter niet door de Belgische overheid opgelost worden. Om de rechten van passagiers over heel Europa te beschermen, is het echter aangeraden dat de EU deze discrepantie zou aanpassen in de nieuwe Verordening Vliegtuigpassagiersrechten.

273. Van belang is de vraag of de consument zich op overmacht kan beroepen. Vanzelfsprekend is dit onder de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten niet mogelijk. Voor de pakketreizen moet hiervoor worden teruggegrepen naar artikel 30 Reiswet. Indien de consument zijn pakketreis moet annuleren ten gevolge van onvermijdbare en buitengewone omstandigheden, dan is hij niet gehouden een opzegvergoeding te betalen. De reisorganisator moet de gemaakte kosten terugbetalen, zonder dat hier extra kosten aan verbonden zijn voor de consument.⁵⁰¹

274. Volgens dit artikel kan overmacht worden ingeroepen wanneer er sprake is van *“onvermijdbare en buitengewone omstandigheden die aanzienlijke gevolgen hebben voor de uitvoering van de pakketreis”*.⁵⁰² Dit artikel is flexibeler toe te passen dan het gemeen Belgisch recht waarbij een onmogelijkheidsvereiste en ontoerekenbaarheidsvereiste vervuld dienen te zijn.⁵⁰³ Indien er op de plaats van bestemming strenge coronaregels gelden die zware gevolgen hebben voor de uitoefening van de reis, dan zal de reiziger zich op dit artikel kunnen beroepen om de reis zonder opzegvergoeding te annuleren. Onder het gemeen recht zou het echter niet mogelijk zijn om overmacht in te roepen zolang het uitvoeren van de reis niet onmogelijk zou zijn. Daarbij zouden de omstandigheden ook onvoorzienbaar moeten zijn. Deze voorwaarde kan enkel vervuld zijn voor reizen afgesloten voor 19 maart 2020.⁵⁰⁴

275. Het Nederlandse recht kent onder het gemeen recht nog een extra troef, namelijk de *imprevisieleer*.⁵⁰⁵ Deze leer geeft aan consumenten de mogelijkheid om aan de rechter een aanpassing of ontbinding van de overeenkomst te vragen indien er zich onvoorzienbare omstandigheden voordoen.⁵⁰⁶ Dankzij deze leer zouden consumenten dus ook onder het gemeen

⁵⁰⁰ X, “Reisadviezen”, https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen (laatst geraadpleegd op 3 november 2020).

⁵⁰¹ Art. 32 Reiswet.

⁵⁰² Art. 30 Reiswet.

⁵⁰³ A. HOET en S. VOET, “Overmacht door corona in contractuele relaties”, *RW* 2020-21, nr. 06, (203) 207.

⁵⁰⁴ *Supra* 216.

⁵⁰⁵ Art. 509, 5de lid, b) NBW.

⁵⁰⁶ T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel IV. Opdracht, incl. de geneeskundige behandelingsovereenkomst en de reisovereenkomst*, Deventer, Wolters Kluwer, 2018, 524, https://www.navigator.nl/document/idpass337c8f7cf1a1400ba2d87f42c2deb6eb?ctx=WKNL_CSL_345.

recht de aanpassing of ontbinding van de overeenkomst kunnen vragen. Desalniettemin zal ook hier de onvoorzienbaarheidsvereiste moeilijk te vervullen zijn. Onvoorzienbaarheid onder het Nederlandse recht impliceert immers dat de partijen het intreden van de gevolgen niet beoogd hadden.⁵⁰⁷ Voor overeenkomsten die aan het begin van de coronacrisis werden gesloten, zal deze omstandigheid niet voorzien geweest zijn, maar voor meer recente reizen zal dit wel het geval zijn. Toch blijft de improvisieeler zeker een goede optie om te proberen. Deze leer bestaat voorlopig nog niet in het Belgische recht. Dit zou echter wel voordelig zijn voor de bescherming van consumenten tijdens een pandemie.

276. De coronacrisis vormt een zware last voor de luchtvaartmaatschappijen en reisorganisatoren. Om de financiële gevolgen wat te verlichten, wordt vaak teruggегреpen naar een voucher. Deze voucher ontlast de bedrijven tijdelijk van hun verplichting om het betaalde bedrag terug te betalen. De EU is akkoord met het uitgeven van deze vouchers, maar benadrukt wel dat consumenten steeds de mogelijkheid moeten krijgen om te kiezen of ze deze voucher aanvaarden of toch liever hun geld terugkrijgen.⁵⁰⁸ Het uitgeven van vouchers mag dus niet zomaar de terugbetalingsplicht vervangen.

277. De Belgische overheid heeft, net zoals de Nederlandse overheid, met verschillende soorten vouchers gewerkt. Ten eerste zijn er de vliegtuigvouchers. In principe beschikken consumenten over drie verschillende keuzemogelijkheden indien hun vlucht geannuleerd wordt. Ofwel kunnen zij om een terugbetaling van het betaalde bedrag vragen, ofwel opteren ze voor een andere vlucht onder vergelijkbare omstandigheden en dit op het eerstvolgende moment, dan wel op een later moment naar keuze.⁵⁰⁹ Door de aanhoudende coronapandemie en de grote onzekerheid omtrent reizen, kiezen de meeste consumenten voor een terugbetaling van hun ticket.

278. Aangezien heel wat luchtvaartmaatschappijen weinig inkomsten hebben, kunnen zij dus aan consumenten een voucher aanbieden zolang de consument nog steeds de keuze heeft om deze voucher te aanvaarden of toch het betaalde bedrag terug te krijgen. In België is er, in tegenstelling tot Nederland waar consumenten tot 14 mei 2020 verplicht werden een voucher te aanvaarden, nooit wetgeving uitgevaardigd die vliegtuigpassagiers verplichtte om deze voucher te accepteren.⁵¹⁰

279. Voor pakketreizen kan dit jammer genoeg niet gezegd worden. Een pakketreis kan zowel door de reiziger als door de reisorganisator geannuleerd worden. Het betaalde bedrag moet door de reisorganisator worden terugbetaald zonder onredelijke vertragingen, en binnen de veertien dagen.⁵¹¹ Voor de pakketreizen moet er in België een onderscheid gemaakt worden tussen de

⁵⁰⁷ W.H. VAN BOOM, "Onvoorzienbare omstandigheden en coronacrisis #Sharetheburden?", *NTBR* 2020, (1) 1,

⁵⁰⁸ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 6.

⁵⁰⁹ Art. 8(1) Verordening Vliegtuigpassagiers.

⁵¹⁰ Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Kamerbrief over intrekking van de aanwijzing aan de ILT luchtvaartvoucher, 14 mei 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-infrastructuur-en-waterstaat/documenten/kamerstukken/2020/05/14/intrekking-van-de-aanwijzing-aan-de-ilt-inzake-luchtvaartvouchers>, (laatst geraadpleegd op 24 april 2021); N. DE GROOT, "Brussel tikt Nederland op de vingers om reisvouchers, *Het Parool* 13 mei 2020, <https://www.parool.nl/nieuws/brussel-tikt-nederland-op-de-vingers-om-reisvouchers~b9fab650/> (laatst geraadpleegd op 24 april 2021).

⁵¹¹ Art. 32 Reiswet

coronavouchers die voor 20 juni 2020 uitgegeven werden, en vouchers die van na deze datum dateren. De voorwaarden die van toepassing waren op de coronavouchers zijn opgenomen in 2 MB's van 19 maart 2020 en 3 april 2020.⁵¹²

280. Volgens deze MB's moesten de uitgegeven vouchers een geldigheidsduur van minstens 12 maanden hebben. Verder moest de voucher het volledig betaalde bedrag vertegenwoordigen en zonder extra kosten worden afgeleverd. De voucher gold als titel voor de persoon aan wie hij gegeven was en vermeldde uitdrukkelijk dat deze ten gevolge van de coronacrisis uitgegeven was. Tot slot moest de consument deze naar eigen keuze kunnen spenderen.⁵¹³ Wanneer we deze voorwaarden vergelijken met de voorwaarden gesteld in de aanbeveling van de EU dan zijn er een aantal grote tekortkomingen op te merken.

281. Problematisch was het keuzerecht. Geen van deze MB's bevatte een bepaling die aan de consument het recht gaf om een terugbetaling te verkiezen. Wel bepaalde het MB van 3 april 2020 dat consumenten recht hadden op terugbetaling indien zij na één jaar hun voucher niet gebruikt hadden.⁵¹⁴ Dit betekende echter nog steeds niet dat consumenten voor terugbetaling konden kiezen en dus ze werden verplicht om de voucher te aanvaarden. In Nederland hield de ACM toezicht op de naleving van dit keuzerecht.⁵¹⁵ De Belgische overheid heeft de rechten van consumenten geschonden door via een MB te bepalen dat de consumenten niet over een keuzerecht beschikten. Daarnaast zou, net zoals in Nederland, een autoriteit moeten zijn aangesteld die op de naleving van dit keuzerecht toezag.

282. Tevens voorzag het MB in een termijn van zes maanden om de vervallen voucher terug te betalen. De termijn van de aanbeveling van de EU betreft echter maar veertien dagen. Tot slot was in het MB geen bepaling voorzien die de overdacht van de voucher mogelijk maakte. Het is duidelijk dat de Belgische overheid op heel wat vlakken tekort schoot.⁵¹⁶

283. Wel waren de voorwaarden steeds duidelijke geformuleerd. In Nederland zijn de voorwaarden waaraan de vouchers moeten voldoen enkel gepubliceerd op de site van de ACM. De voorwaarden die hier in opgenomen zijn, zijn veel vager geformuleerd. Zo wordt geen termijn voor terugbetaling voorzien, maar bepaalt de ACM enkel dat deze terugbetaling binnen een redelijke termijn moet plaatsvinden.⁵¹⁷ Desondanks de gebreken in de Belgische MB's, zijn de voorwaarden wel duidelijk. Ook was de Belgische regeling van toepassing op alle pakketreizen die tussen maart en juni 2020 geannuleerd werden. De Belgische consumenten moesten dus niet gaan nagaan of hun

⁵¹² MB 18 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID - 19 te beperken, *BS* 18 maart 2020, 16037; MB 3 april 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 7 april 2020, 24619.

⁵¹³ *Ibid.*

⁵¹⁴ §3 MB 3 april 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 7 april 2020, 24619.

⁵¹⁵ ACM, "ACM controleert corona-voucherregelingen", <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-controleert-corona-voucherregelingen> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

⁵¹⁶ Aanbev.Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb. C.*, 14 mei 2020, afl. 151, 7.

⁵¹⁷ *Ibid.*

reisorganisator wel bij een bepaalde organisatie aangesloten was. Voor de Nederlandse coronavoucher die wordt uitgegeven door de ANVR en die zeer gelijkend is aan onze coronavoucher was dit wel het geval. Dit leidde in Nederland tot heel wat onzekerheid.

284. De regeling omtrent Belgische coronavouchers had slechts een beperkte duurtijd. Enkel van 20 maart tot 19 juni 2020 konden reisorganisatoren deze voucher aanbieden om zo tijdelijk aan hun terugbetalingsplicht te ontsnappen.⁵¹⁸ Dit betekent dat sinds 19 juni de geannuleerde pakketreis gewoon binnen de veertien dagen moet worden terugbetaald.⁵¹⁹ Deze beperkte duurtijd kent zowel voordelen als nadelen. Een voordeel is dat de tekortkomingen uit voorgaande MB's niet meer toepasbaar zijn. Zo worden consumenten niet meer verplicht om een voucher te aanvaarden. Het nadeel is echter dat de beschermingsmechanismen die in deze MB's waren opgenomen ook niet meer van toepassing zijn, terwijl er na 19 juni 2020 nog steeds veel vouchers zijn uitgegeven. Deze vouchers zijn dan ook niet meer beschermd tegen een mogelijk faillissement van de reisorganisator.

285. De hierboven vermelde coronavoucher van de ANVR heeft een breder toepassingsgebied dan de Belgische coronavoucher. Heel wat reisorganisatoren, die aangesloten zijn bij de ANVR, vroegen sinds 16 maart 2020 aan reizigers om deze coronavouchers te aanvaarden. De Nederlandse reisorganisatoren aangesloten bij de ANVR konden gedurende de overige tijd van het jaar 2020 gebruik maken van deze vouchers voor pakketreizen die geannuleerd werden omwille van de coronapandemie en die plaats zou vinden voor 30 april 2021.⁵²⁰ Dit betekent dat Nederlandse consumenten van wie de pakketreis omwille van de coronacrisis niet kon doorgaan tot op het einde van 2020 een coronavoucher konden aanvaarden die beschermd was tegen een mogelijk faillissement.

286. Buiten deze coronavouchers en vouchers uitgegeven voor geannuleerde vliegtuigtickets, bestaan er in België nog andere vouchers, zoals deze uitgegeven voor pakketreizen na 20 juni 2020 en vouchers voor geannuleerde gekoppelde reisarrangementen. Deze verscheidenheid aan vouchers en bijgevolg de verschillende toepasselijke regels, leiden tot heel wat onduidelijkheid en rechtsonzekerheid. Reizigers moeten steeds nagaan wat voor soort reis ze geboekt hadden en wanneer deze geannuleerd werd. Afhankelijk van deze gegevens zijn immers andere regels van toepassing. Het is belangrijk om hier uniformiteit in aan te brengen. Het is natuurlijk zeer nadelig voor consumenten die een voucher accepteren na 20 juni 2020 dat deze minder beschermd zouden zijn dan consumenten die dit op 18 juni 2020 hebben gedaan.

287. Verder zou een meer uniforme regeling ook de reisorganisatoren en luchtvaartmaatschappijen ten goede komen. Indien de voorwaarden van de MB's nog zouden blijven

⁵¹⁸ MB 18 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID - 19 te beperken, *BS* 18 maart 2020, 16037; MB 3 april 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 7 april 2020, 24619.

⁵¹⁹ Art. 32 Reiswet.

⁵²⁰ SGR, "SGR en ANVR: Voucher bij annulering of omboeking door Corona", <https://www.sgr.nl/news/sgr-en-anvr-corona-voucher-bij-annulering-of-omboeking/> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

gelden, zouden meer mensen geneigd zijn om een voucher te accepteren. Hiervoor is natuurlijk wel vereist dat het keuzerecht correct nageleefd wordt.

288. Tot slot is ook de bescherming tegen insolventie van de reisorganisator of luchtvaartmaatschappij nog een belangrijk element. Zoals reeds aangehaald, heeft de coronacrisis zware economische gevolgen voor de reisorganisatoren en luchtvaartmaatschappijen. Faillissementen zijn dan ook onvermijdelijk. Tot nu toe zijn enkel reisorganisatoren van pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen verplicht zo een verzekering af te sluiten.⁵²¹ Deze verzekering is ook van toepassing op de coronavouchers die van 20 maart tot 19 juni 2020 werden uitgegeven.⁵²² Voor alle andere vouchers die uitgegeven werden, is deze bescherming er echter niet. Dit betekent dat consumenten die in het bezit zijn van een voucher die niet beschermd wordt door de 2 MB's het risico lopen om hun geld kwijt te geraken. Daarbij zijn veel consumenten niet op de hoogte van dit verschil. Zij gaan er dus ten onrechte van uit dat hun voucher beschermd is tegen een mogelijk faillissement.

289. Van belang is de oprichting van een voucherfonds. Op dit ogenblik bestaat dit in België nog niet, maar er zijn wel plannen om deze op te richten. Nederland is al heel concreet bezig met de oprichting van zo een fonds, al is dit voorlopig enkel voor de terugbetaling van vouchers uitgegeven voor geannuleerde pakketreizen. Bij dit fonds zouden reisorganisatoren een lening kunnen aangaan om vervallen vouchers terug te betalen. Dit is van groot belang aangezien consumenten hierdoor zekerheid hebben dat hun voucher uitbetaald zal kunnen worden.

290. Als antwoord op de gestelde onderzoeksvraag kan gezegd worden dat de Belgische overheid niet steeds de rechten van consumenten voldoende gewaarborgd heeft. De verscheidenheid van maatregelen omtrent reizen zorgt reeds geruime tijd voor rechtsonzekerheid. Daarbij waren de coronavouchers die uitgegeven werden tussen 20 maart en 19 juni niet steeds conform het Europees recht. Problematisch was de schending van het keuzerecht. Ook de langere terugbetalingstermijn is een schending van het consumentenrecht. De verscheidenheid aan vouchers leidt dan weer tot heel wat rechtsonzekerheid.

291. Voor de toekomst is het van belang dat de Belgische overheid regelgeving gaat uitvaardigen met voorwaarden waaraan vouchers moeten voldoen. De Belgische overheid zou hiervan gebruik kunnen maken om een meer algemene regeling omtrent reisvouchers te voorzien. Hierbij kan dan voorzien worden in een verplichte bescherming tegen insolvabiliteit waardoor ook vouchers uitgegeven door luchtvaartmaatschappijen of reisorganisatoren na 20 juni 2020 beschermd zijn tegen een mogelijk faillissement. Dit zou ook de onzekerheid omtrent de verscheidenheid aan vouchers kunnen oplossen. Voor de Belgische overheid is het zeker ook aangeraden een voucherfonds op te richten. Dit zou zowel aan consumenten als aan reisorganisatoren heel wat rust geven.

⁵²¹ Art. 54 Reiswet.

⁵²² Art. 3 MB 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 20 maart 2020, 16588.

292. Tot slot kan ook de invoering van de imprevisieleer in het Belgische recht de rechten van reizigers ten goede komen. Hierdoor beschikken reizigers over een bijkomende grond om de reisovereenkomst te gaan wijzigen wanneer er zich onvoorziene omstandigheden voordoen.

293. Niet enkel de Belgische overheid voldeed niet aan zijn verplichting om de rechten van reizigers te beschermen. Ook op Europees vlak waren er enkele problemen. Eén van deze problemen was dat de Europese wetgever steeds met aanbevelingen gewerkt heeft. Deze zijn niet juridisch bindend waardoor de lidstaten niet verplicht konden worden om deze aanbeveling te volgen. België, Nederland en andere lidstaten kunnen dus ook niet gesanctioneerd worden voor het niet naleven van de Europese aanbeveling.

294. Verder zijn er ook op het niveau van de EU nog een aantal structurele problemen die aangepakt moeten worden. Eén van deze problemen is de zwakke bescherming van vliegtuigpassagiers wanneer zij zelf hun vliegtuigticket willen annuleren. Pakketreizigers krijgen de mogelijkheid om hun reis te annuleren, maar voor vliegtuigpassagiers is deze mogelijkheid er niet. Dit verschil is niet meer verantwoord aangezien steeds meer consumenten afzonderlijk een vlucht en verblijfplaats boeken. Ook het ontbreken van een verplichte insolventieverzekering voor de luchtvaartmaatschappijen zorgt voor problemen tijdens deze crisis en moet in de toekomst weggewerkt worden. Tot slot moet het onderscheid tussen gekoppelde reisarrangementen en pakketreizen eveneens verduidelijkt worden.

295. De rechten van consumenten zijn dus zwaar onder druk komen te staan tijdens deze coronacrisis. Daarbij heeft deze crisis de reeds bestaande pijnpunten van zowel de Belgische als het Europese recht duidelijk gemaakt. Ook in Nederland verkregen consumenten niet steeds de nodige bescherming. In de toekomst is het zeker van belang om deze punten te gaan herbekijken en aan te pakken zodat deze bij een volgende crisis beter beschermd worden.

7. Conclusie

296. 2020 is het jaar van het uitbreken van de coronapandemie. Tot op heden houdt dit coronavirus, dat de ziekte COVID-19 veroorzaakt, de hele wereld in zijn greep. Om het coronavirus te stoppen, werden een hele reeks maatregelen genomen, waaronder ook in de reissector. In België was er vanaf 18 maart 2020 tot 15 juni 2020 sprake van een reisverbod. Na dit inreisverbod maakte de Belgische overheid gebruik van kleurencodes om aan te duiden of reizen naar een bepaalde bestemming mogelijk was. Ook dienden reizigers het Passagier Lokalisatie Formulier in te vullen. Nadat het aantal besmettingen opnieuw sterk steeg, ging op 27 januari 2021 een nieuw inreisverbod van start. Sinds dit verbod op 19 april 2021 niet meer van kracht is, wordt er opnieuw met kleurencodes gewerkt.

297. Ook de andere lidstaten hebben gebruik gemaakt van een reisverbod en kleurencodes om het gevaar in een bepaalde lidstaat aan te duiden. De EU werkte zelf ook met kleurencodes en reisadviezen. Aangezien deze verschilde van de nationale adviezen, was er veel onduidelijkheid voor reizigers. Om hieraan tegemoet te komen, heeft de EU dan ook een aanbeveling uitgevaardigd waarin lidstaten gevraagd wordt om de kleurenzones van de EU te volgen.

298. De coronamaatregelen die door de Belgische overheid genomen werden, hebben een zeer grote impact op de reissector. Om een toevloed aan faillissementen te vermijden, werd onder andere de mogelijkheid geboden aan reisorganisatoren en luchtvaartmaatschappijen om vouchers aan te bieden aan consumenten. De vraag kan dan ook gesteld worden welke invloed deze maatregelen hebben op de rechten van consumenten. Centraal staat de vraag: *"Bieden de maatregelen genomen door de Belgische overheid om de COVID-19-pandemie te bestrijden voldoende bescherming aan de consumenten in de reissector?"*

299. De rechten van vliegtuigpassagiers zijn geregeld in de Verordening Vliegtuigpassagiersrechten. Van belang zijn de rechten die passagiers verkrijgen wanneer hun vlucht geannuleerd wordt. Volgens artikel 8 krijgt de passagier de keuze tussen de terugbetaling van zijn ticket, omboeking naar het eerst volgende mogelijke ogenblik, of naar een later ogenblik naar keuze. De meeste consumenten kiezen echter voor een terugbetaling van hun ticket. Verder moet de luchtvaartmaatschappij ook de nodige bijstand voorzien voor gestrande reizigers. Tot slot hebben consumenten ook recht op een bijkomende compensatie.

300. De luchtvaartmaatschappijen moeten deze bijkomende compensatie echter niet betalen indien er sprake is van buitengewone omstandigheden die niet vermeden hadden kunnen worden. De Verordening Vliegtuigpassagiersrechten omvat geen algemene definitie van dit begrip. Aan de hand van de geldende rechtspraak kan echter besloten worden dat de coronapandemie als buitengewone omstandigheid kan worden aanzien. Onder het gemeen recht zou dit echter niet het geval zijn. De gemeenrechtelijke overmachtsleer vereist immers een ontoerekenbare onmogelijkheid. De vereiste van ontoerekenbaarheid bevat dat de omstandigheden onvoorzien moeten zijn. Deze vereiste is moeilijk te vervullen voor reizen die na maart 2020 geboekt werden.

301. Deze terugbetaling veroorzaakt een zware economische last voor vliegtuigmaatschappijen. Om een toevloed van faillissementen te vermijden, kunnen luchtvaartmaatschappijen een voucher uitgeven. De voorwaarden waaraan deze vouchers moeten voldoen, zijn door de EU vastgelegd in de aanbeveling 2020/648 van 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie.

302. Dit instrument is echter niet bindend, waardoor de lidstaten niet gesanctioneerd kunnen worden, indien zij deze voorwaarden niet naleven. In het Nederlandse recht werd het keuzerecht van vliegtuigpassagiers niet nageleefd, na een opmerking van de EU werd dit probleem echter opgelost.

303. Deze Verordening Vliegtuigpassagiersrechten kent echter een belangrijke tekortkoming. Zo biedt deze geen bescherming aan reizigers die hun reis zelf willen annuleren. Zij zullen zich enkel op de inhoud van de overeenkomst kunnen beroepen, of zijn aangewezen op een annulatieverzekering indien deze afgesloten is.

304. De rechten van Pakketreizigers zijn geregeld in de Richtlijn Pakketreizen van 2015. Deze richtlijn is in België omgezet in de Reiswet. In het Nederlandse recht is deze terug te vinden in boek 7, titel 7A NBW. Zowel de consumenten als reisorganisatoren hebben het recht om de reis te annuleren. Dit recht is zeker van belang bij het uitbreken van de coronacrisis.

305. Indien de pakketreis geannuleerd wordt, dan moet de reisorganisator zonder onnodige vertraging en ten laatste binnen de veertien dagen het betaalde bedrag terugbetalen. Indien de reisorganisator de reis annuleert, dan zal deze in principe een schadevergoeding moeten betalen. Hetzelfde geldt bij annulatie door de reiziger. Deze zal volgens artikel 29 Reiswet een opzegvergoeding moeten betalen.

306. Op het betalen van deze opzegvergoeding of schadevergoeding bestaat een belangrijke uitzondering, namelijk wanneer er sprake is van overmacht. Reizigers kunnen zich volgens artikel 30 Reiswet op overmacht beroepen wanneer er op de plaats van bestemming omstandigheden plaatsvinden die aanzienlijke gevolgen hebben voor de uitvoering van hun reis. Indien er op de plaats van bestemming reisrestricties of strenge maatregelen gelden, kan hieraan voldaan zijn. Dit moet echter steeds in concreto beoordeeld worden. Bijgevolg zal de consument geen opzegvergoeding moeten betalen. Ook dit overmachtsbegrip is gemakkelijker toe te passen dan het gemeen recht omdat er geen onmogelijkheid en ontoerekenbaarheid vereist is.

307. Reisorganisatoren kunnen zich op artikel 31 Reiswet beroepen. Zij dienen aan te tonen dat ze niet in de mogelijkheid zijn om de verbintenis uit te voeren ten gevolge van buitengewone en onvermijdbare omstandigheden. Dit begrip sluit dichter aan bij het gemeenrechtelijke overmachtsbegrip. Er dient eveneens sprake te zijn van een onmogelijkheid om de reis uit te voeren. De buitengewone en onvermijdbare omstandigheden worden echter breder ingevuld dan de toerekenbaarheidsvereiste.

308. Het Nederlandse recht kent echter nog een extra troef voor consumenten die hun pakketreis wensen te annuleren, namelijk de imprevisieleer. Artikel 6:258 NBW bepaalt dat één van de partijen aan de rechter kan vragen om de overeenkomst te gaan wijzigen of ontbinden wanneer er zich onvoorzienbare omstandigheden voordoen. Onvoorzienbaar betekent dat het intreden van de omstandigheden niet in de overeenkomst voorzien was. Aangezien de coronacrisis ondertussen al meer dan een jaar ons leven beheerst, zal dit tegenwoordig in de overeenkomst verdisconteerd zijn. Desalniettemin kan de consument nog steeds proberen zich hierop te beroepen.

309. Ook voor reisorganisatoren vormt de terugbetaling van al deze geannuleerde reizen een zware financiële last. Om deze last te verlichten, besloot de Belgische overheid om aan reisorganisatoren de mogelijkheid te bieden om vouchers uit te vaardigen. Tussen 20 maart 2020 en 19 juni 2020 konden Belgische reisorganisatoren gebruik maken van de zogenaamde coronavouchers. De voorwaarden waaraan deze vouchers moesten voldoen, waren opgenomen in twee MB's. Vergelijkbaar aan deze coronavoucher, was de Nederlandse coronavoucher. Deze voucher kon door reisorganisatoren aangesloten bij de ANVR worden uitgegeven indien een pakketreis die ten laatste op 30 april 2021 zou plaatsvinden ten gevolge van het coronavirus werd geannuleerd. Deze voucher werd uitgegeven tussen 16 maart en 31 december 2020.

310. Daarnaast werden ook nog andere dan de hierboven vermelde coronavouchers uitgegeven. Zo zijn er in België ook na het verlopen van bovenstaande MB's nog vouchers uitgevaardigd voor geannuleerde pakketreizen. Ook voor gekoppelde reisarrangementen die niet konden doorgaan, werden vouchers uitgevaardigd. Natuurlijk zijn er ook nog de vouchers van luchtvaartmaatschappijen. Deze verscheidenheid aan vouchers en regels hieromtrent zorgen voor heel wat onzekerheid bij reizigers. Een cruciaal is de bescherming tegen een mogelijk faillissement van de reisorganisator. De coronavouchers die in het voorjaar van 2020 uitgegeven werden, zijn wettelijk beschermd tegen een mogelijk faillissement. Voor de andere vouchers is het aanbieden van deze bescherming echter niet verplicht.

311. De hiervoor vermelde aanbeveling 2020/ 648 is ook van toepassing op de vouchers die voor een geannuleerde pakketreis uitgevaardigd worden. Voor de Belgische coronavouchers zien we dat een aantal voorwaarden van de MB's niet in overeenstemming waren met deze Europese aanbeveling. Problematisch was het keuzerecht. Volgens het recht van de EU kan een voucher worden aangeboden, maar moeten reizigers steeds de keuze krijgen of ze deze aanvaarden of toch liever hun geld terugkrijgen. Bij de coronavouchers die tussen 20 maart en 19 juni werden uitgevaardigd, was deze keuze niet aanwezig. Consumenten kregen wel het recht om na een jaar terugbetaling te eisen, maar een onmiddellijke keuze voor terugbetaling was er niet. In Nederland keek de ACM er op toe dat dit keuzerecht wel gerespecteerd werd.

312. Eveneens problematisch was de bepaling die aan reisorganisatoren de verplichting oplegde om binnen de zes maanden na het verval van deze voucher het betaalde bedrag aan de reisorganisator terug te betalen. Deze termijn overschrijdt ruimschoots de wettelijk bepaalde termijn van veertien dagen. Tot slot voorzagen de MB's ook niet in een mogelijkheid om de vouchers over te dragen.

313. Hieruit blijkt dat de Belgische overheid er niet in geslaagd is om de rechten van reizigers steeds te waarborgen. België is echter niet het enige land waar de rechten van reizigers sterk onder druk komen te staan. Ook in Nederland zijn hieromtrent problemen gerezen. Zoals hiervoor reeds aangehaald, slaagde Nederland er niet in om het keuzerecht van vliegtuigpassagiers te respecteren en werd hiervoor zelfs op de vingers getikt door de EU. Het keuzerecht van pakketreizigers werd dan weer wel nageleefd, terwijl dit voor de Belgische overheid een pijnpunt bleek te zijn.

314. Verder voldoen ook de Nederlandse coronavouchers niet steeds aan de Europese regels. De Nederlandse regels die werden opgesteld door de ACM zijn immers veel vager dan de Europese. Ten eerste zijn deze niet in een aanbeveling of wetgevend stuk opgenomen, maar werden ze louter op de site van de ACM gepubliceerd. Verder zijn deze voorwaarden veel minder gespecificeerd. Begrippen zoals "redelijke termijn" laten veel meer ruimte voor interpretatie. Het gevaar bestaat dan ook dat consumenten en reisorganisatoren een andere invulling aan dit begrip gaan geven met heel wat discussies tot gevolg.

315. Ook op Europees vlak zijn een aantal verbeteringen mogelijk. Tijdens deze coronacrisis heeft de EU heel vaak gereageerd met aanbevelingen. Deze zijn echter niet bindend en hebben geen rechtstreekse werking. Bijgevolg zijn lidstaten niet verplicht deze daadwerkelijk te volgen en kunnen consumenten zich hier niet rechtstreeks op beroepen. De EU had dus beter bindende instrumenten uitgevaardigd. Verder zijn er ook nog aantal algemene problemen die in de toekomst zouden moeten worden weggewerkt om de rechten van reizigers tijdens een pandemie beter te waarborgen zoals een bescherming voor luchtvaartpassagiers die genoodzaakt zijn hun reis te annuleren, een duidelijk onderscheid tussen pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen,...

316. Tot slot kunnen nog een aantal aanbevelingen gedaan worden aan de Belgische overheid. Deze zal bij een volgende crisis in een meer uniforme voucherregeling moeten voorzien. Daarnaast is het belangrijk om ook in België een coronavoucherfonds op te richten. Hierdoor hebben houders van een voucher zekerheid dat ze het door hun betaalde bedrag wel degelijk gaan terugkrijgen. Tot slot moet de wetgever zeker heroverwegen om de imprevisieleer in te voeren. Ook dit kan een extra grondslag zijn voor consumenten om bij onvoorzienbare omstandigheden de overeenkomst te wijzigen.

317. De vraag "*Bieden de maatregelen genomen door de Belgische overheid om de COVID-19-pandemie te bestrijden voldoende bescherming aan de consumenten in de reissector?*" dient bijgevolg negatief beantwoord te worden. De Belgische overheid slaagt er niet in om de rechten van consumenten in de reissector voldoende te beschermen. Een aantal aanbevelingen zouden in de toekomst echter een betere bescherming moeten bieden.

8. Bibliografie

8.1. Wetgeving

8.1.1. Internationaal

- Internationaal Verdrag tot het brengen van eenheid in enige bepalingen inzake het internationaal luchtvervoer van 12 oktober 1929 (Verdrag van Warschau), *BS* 24 september 1936, 5999.
- Internationale overeenkomst betreffende het reiscontract van 23 april 1970, *BS* 17 mei 1973, 6168.
- Verdrag tot het brengen van eenheid in enige bepalingen inzake het internationale luchtvervoer (Verdrag van Montreal), *Pb.L.* 18 juli 2001, afl. 194, 39-49.

8.1.2. Europees

- Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (geconsolideerde versie), *Pb.L.* 26 oktober 2012, afl. 326, 47-390.
- Verord. Raad nr. 295/91, 4 februari 1991 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels voor compensatie bij instapweigering in het geregeld luchtvervoer, *Pb.L.* 8 februari 1991, afl. 36, 5-7.
- Verord. Raad nr. 1346/2000, 29 mei 2000 betreffende insolventieprocedures, *Pb.L.* 30 juni 2000, afl. 160, 1-18.
- Verord. Europees Parlement en Raad nr. 261/2004, 11 februari 2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en tot intrekking van Verordening (EEG) nr. 295/91, *Pb.L.* 17 februari 2004, afl. 46, 1-8.
- Verord. Raad en EP nr. 1008/2008, 24 september 2008 inzake gemeenschappelijke regels voor de exploitatie van luchtdiensten in de Gemeenschap (herziening), *Pb.L.* 21 oktober 2008, afl. 293, 3 – 20.
- Verord. Raad en EP nr. 2016/399, 9 maart 2016 betreffende een Uniecode voor de overschrijding van de grenzen door personen, *Pb.L.* 23 maart 2016, afl. 77, 1-52.
- Richtl. 90/314/EEG Raad, 13 juni 1990 betreffende pakketreizen, met inbegrip van vakantiepakketten en rondreis pakketten, *Pb.L.* 23 juni 1990, afl. 158, 59-64.
- Richtl. EP en Raad nr. 2015/2302, 25 november 2015 betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen, houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 2006/2004 en van Richtlijn 2011/83/EU van het Europees Parlement en de Raad, en tot intrekking van Richtlijn 90/314/EEG van de Raad, *Pb.L.* 11 december 2015, afl. 326, 1-33

- Med. (Comm.), Bescherming van luchtreizigers in de Europese Unie, 21 juni 2000, COM (2000) 365 def.
- Med. (Comm.), Verzekeringseisen voor exploitanten van luchtvaartuigen in de EU – Verslag over de toepassing van Verordening 785/2004, 24 april 2004, COM (2008) 216 def.
- Med. (Comm.) betreffende de toepassing van Verordening (EG) nr. 261/2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels voor compensatie en bijstand aan luchtreizigers in geval van instapweigering en bij annulering of langdurige vertraging van vluchten, 11 april 2011, COM (2011) 174 def.
- Med. (Comm.), Passagiersbescherming in geval van insolventie van luchtvaartmaatschappijen, 8 maart 2013, COM (2013), 129 def.
- Med. (Comm.) richtsnoer voor de interpretatie van Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en van Verordening (EG) nr. 2027/97 van de Raad betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders bij ongevallen, zoals gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 889/2002 van het Europees Parlement en de Raad, *Pb.C.*, 15 juni 2016, afl. 214, 5-21.
- Med. (Comm.), tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU, 16 maart 2020, COM (2020) 115 def.
- Med (Comm.), Interpretatieve richtsnoeren betreffende de EU-verordeningen inzake passagiersrechten in de context van de ontwikkeling van COVID-19, 18 maart 2020, afl. 891, 1-8.
- Med. (Comm.), Leidraad voor de uitvoering van de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU, het faciliteren van doorreisregelingen voor de repatriëring van EU-burgers, en de gevolgen voor het visumbeleid, 30 maart 2020, COM (2020) 102 def.
- Med. (Comm., EP en Raad), over de derde beoordeling van de toepassing van de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU, 11 juni 2020, COM (2020), 399 def.
- Med. (Comm.), Een eengemaakt front tegen COVID-19, 19 januari 2021, COM (2021) 35 def.
- Aanbev. Comm. 2020/648, 13 mei 2020 inzake vouchers die aan passagiers en reizigers worden aangeboden als alternatief voor terugbetaling van geannuleerde pakketreizen en vervoersdiensten in het kader van de COVID-19-pandemie, *Pb.C.* 14 mei 2020, afl. 151, 10-16.
- Aanbev. Raad nr. 2020/912, 30 juni 2020 over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking, *Pb.C.* 1 juli 2020, afl.208, 1-7.
- Aanbev. Raad nr. 2020/1052, 16 juli 2020, over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking, *Pb.C.* 17 juli 2020, afl. 230, 26-28.
- Aanbev. Raad nr. 2020/1144, 30 juli 2020 tot wijziging van Aanbeveling (EU) 2020/9&2 van de Raad over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking, *Pb.C.* 31 juli 2020, afl. 248, 26-28.

- Aanbev. Raad nr. 2020/1475, 13 oktober 2020 betreffend een gecoördineerde aanpak van de beperking van het vrij verkeer in reactie op de COVID-19-Pandemie, *Pb.C.* 14 oktober 2020, afl. 33, 3-9.
- Voorstel (Comm.) een Verordening van het Europees parlement en de raad houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 261/2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en Verordening (EG) nr. 2027/97 betreffende de aansprakelijkheid van luchtvervoerders met betrekking tot het luchtvervoer van passagiers en hun bagage, 13 maart 2013, COM (2013) 130 def.
- Res. Raad nr. 2000/C293/01, 2 oktober 2000 betreffende de rechten van vliegtuigpassagiers, *Pb.C.* 14 oktober 2020, afl. 293, 1-2.

8.1.3. Nederland

- Nederlands Burgerlijk Wetboek.
- Verslag van een schriftelijk overleg over o.a. de geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken van 24 maart 2020, 27 maart 2020, *Kamerstuk* Tweede kamer der Staten-Generaal, kst-21501-02-2136.
- Luchtvaartbeleid, Brief regering: Aanwijzing aan de ILT inzake handhaving Verordening (EG) nr. 261/2004, *Kamerstuk* Tweede Kamer der Staten-Generaal, kst-31936-731;
- Kamerbrief over intrekking van de aanwijzing aan de ILT luchtvaartvouchers, 14 mei 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-infrastructuur-en-waterstaat/documenten/kamerstukken/2020/05/14/intrekking-van-de-aanwijzing-aan-de-ilt-inzake-luchtvaartvouchers> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021).
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Kamerbrief over intrekking van de aanwijzing aan de ILT luchtvaartvoucher, 14 mei 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-infrastructuur-en-waterstaat/documenten/kamerstukken/2020/05/14/intrekking-van-de-aanwijzing-aan-de-ilt-inzake-luchtvaartvouchers> (laatst geraadpleegd op 24 april 2021).
- Beantwoording Kamervragen over de uitgifte van vouchers door luchtvaartmaatschappijen bij vluchtannuleringen vanwege Covid-19, 28 april 2020, <https://www.ilent.nl/onderwerpen/passagiersrechten/luchtvaart/coronavirus-en-passagiersrechten-luchtvaart/vouchers-en-terugbetaling-van-vliegticket> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021...).
- MvT tot Wijziging van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek, de Wet handhaving consumentenbescherming en enige andere wetten in verband met de implementatie van Richtlijn (EU) 2015/2302 van het Europees parlement en de Raad van 25 november 2015 betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen, houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 2006/2004 en van Richtlijn 2011/83/EU van het Europees parlement en de Raad, en tot intrekking van Richtlijn 90/314/EEG van de Raad (PbEU, L 326) (Implementatiewet richtlijn pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen), *Parl. St.* Tweede Kamer der Staten-Generaal 2016–17, 34688-3, 37.

8.1.4. België

- Burgerlijk Wetboek 21 maart 1804, *BS* 3 september 1807, 0.
- Wet 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling, *BS* 1 april 1994, 8.928.
- Wet 21 november 2017 betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 1 december 2017, 106673.
- KB 25 april 1997 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling, *BS* 13 juni 1997, 15887.
- KB 29 mei 2018 betreffende de bescherming tegen insolventie bij de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *BS* 11 juni 2018, 48.438.
- MB 18 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID - 19 te beperken, *BS* 18 maart 2020, 16037.
- MB 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 20 maart 2020, 16588.
- MB 3 april 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 7 april 2020, 24619.
- MB 3 april 2020 tot wijziging van het ministerieel besluit van 19 maart 2020 betreffende de terugbetaling van opgezegde pakketreizen, *BS* 6 april 2020, 24.777.
- MB 30 mei 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 30 mei 2020, 38508.
- MB 5 juni 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 5 juni 2020, 41544.
- MB 10 juli 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 30 juni 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 10 juli 2020, 51.609.
- MB 24 juli 2020 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 30 juni 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 24 juli 2020, 55502.
- MB 26 januari 2021 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 28 oktober 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 26 januari 2020, 5428.
- MB 20 maart 2021 houdende wijziging van het ministerieel besluit van 28 oktober 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 21 maart 2021, 23014.
- Wetsontwerp betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten, *Parl.St. Kamer*, 2016–17, nr. 54, 2653/001.
- Wetsvoorstel tot invoeging van boek 5 "Verbintenissen" in het nieuw Burgerlijk Wetboek, *Parl.St. kamer*, nr. 54, 3709/001.

8.2. Rechtspraak

8.2.1. Europa

- HvJ 4 april 1974, C-167/73, ECLI:EU:C:1974:35, Commissie/Frankrijk.
- HvJ 22 mei 1985, C-13/83, ECLI:EU:C:1985:220, Europees Parlement/Raad.
- HvJ 11 april 2008, C-396/06, ECLI:EU:2008:221, Kramme/SAS.
- HvJ (4de K.) 10 juli 2008, C- 173/07, ECLI:EU:C:2008:400, Emirates Airlines/Diether Schenkel.
- HvJ (4de K.) 19 november 2009, gevoegde zaken C-402/07 en C-432/07, ECLI:EU:C:2009:716, Sturgeon/Air France SA.
- HvJ (4de K) 22 december 2008, C-549/07, ECLI:EU:C:2008:771, Wallentin-Herman/Alitalia.
- HvJ (3^{de}K.) 13 oktober 2011, C-83/10, ECLI:EU:C:2011:652, Sousa Rodriguez/Air France.
- HvJ (3de k) 31 januari 2013, C-12/11, ECLI:EU:C:2013:43, McDonagh/Ryanair.
- HvJ (3de K.) 10 juli 2019, C-163/18, ECLI:EU:C:2019:585, HQ/ Aegean Airlines SA.

8.2.2. Nederland

/

8.2.3. België

- Brussel 16 April 2012, *TBBR* 2015, afl. 3, 167.
- Vrederegerecht Elsene 29 oktober 2020, *T. Vred* 2021, nr.1, 78-79 .
- Vrederegerecht Brugge 28 mei 2020, onuitg.
- Vrederegerecht Roeselare 24 november 2020, *T. Vred* 2021, nr.1, 75-78.

8.3. Rechtsleer

8.3.1. Europees

8.3.1.1. Boeken

- SERRAT, J.M.B., "Consumer travel law" in TWIGG-FLESNER, C., *Research Handbook on EU Consumer and contract law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2016, 360-387.
- TAEYMANS, M., *Essential texts on European Tourism Law (2nd revision)*, Oud-Turnhout, Gompels-Scavina, 2019, 439 p.

8.3.1.2. Tijdschriften

- MATHIOS, A., MICKLITZ, H.-W., REISCH, L. A., THØGERSEN, J., TWIGG-FLESNER, C., "Consumer Policy in the Age of Covid-19", *J.Consum. Policy* 2020, vol. 43, 433-435.

8.3.2. Nederland

8.3.2.1. Boeken

- BARENTS, R. en BRINKHORST, L.J., *Grondlijnen van Europees Recht*, Deventer, Kluwer, 2006, 646 p.
- CAUFMANN, C. en CROES, P., *GS Verbintenissenrecht, art. 6:75 BW*, Deventer, Kluwer, 2019, https://www.navigators.nl/document/inod67a5397b66ccbdaffd1355c07a23016d/groene-serie-verbintenissenrecht-7-1-toerekening-krachtens-rechtshandeling-algemeen-bij-burgerlijk-wetboek-boek-6-artikel-75-overmacht?ctx=WKNL_CSL_419.
- DE JONG, G.T., KRANS, H.B. en WISSINK, M.H., *Verbintenissenrecht algemeen*, Deventer, Wolters Kluwer, 2018, 357 p.
- HONDIUS, E.H. en MAK, V., *Handboek Consumentenrechten*, Zutphen, uitgeverij Paris, 2020, 725 p.
- HONDIUS, E.H. en RIJKEN, G.J., *Handboek Consumentenrecht*, Zutphen, uitgeverij Paris, 2011, 638 p.
- LOOS, M.B.M., "De reisovereenkomst" in HARTKAMP, A.S., KEUS, L.A.D., KORTMANN, J.S., SIEBURGH, C.H., WISSINK, M.H., *De invloed van het Europees recht op het Nederlandse privaatrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 141-200.
- TJONG TJIN TAI, T.F.E., *Asser 7-IV Opdracht, 7 De regeling in het huidige BW.*, Deventer, Kluwer, 2018, 520 p., https://www.navigators.nl/document/id75a723c5602a4e6e88fda57b451c4378?ctx=WKNL_CSL_345.
- VAN DUNNE, J.M., *Verbintenissenrecht deel 1*, Deventer, Kluwer, 2004, 921 p.
- VAN ZEBEN, C.J., DU PON, J.W. en OLTHOF, M.M. (eds.), *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek. Boek 6, Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer, Kluwer, 1981, 1108 p.

8.3.2.2. Tijdschriften

- VAN BOOM, W.H., "Onvoorzienbare omstandigheden en coronacrisis: #Sharetheburden", *NTBR* 2020, afl. 11, 1-5.
- VAN EGTEREN, L., "8. Wijzigen van contracten in de coronacrisis: onvoorzienbare omstandigheden als uitweg in tijden van nood", *VGFC* 2020, nr. 3, 4-11.

8.3.3. België

8.3.3.1. Boeken

- DE POTTER DE TEN BROECK, M., *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 436 p.
- DEMARÉ, G., *Onvoorziene omstandigheden*, Brugge, die Keure, 2019, 152 p.
- GLADINEZ, T., DE REY, S. en VAN DAMME, N., *Grenzen voorbij*, Mortsel, Intersentia, 2020, 807 p.
- GUYOT, C., *Le droit du tourisme, Régime actuel et développements en droit belge et européen*, De Broeck & Larcier, Bruxelles, 2004, 333 p.
- GUYOT, C., DE PATOUL, O. en STORMS, F., *Le droit du tourisme : chronique de jurisprudence (1994 - 2014)*, Limal, Anthemis, 2015, 269 p.
- JANSEN, S. en VAN LOOCK, S., "Nieuw verbintenissenrecht: de totstandkoming van het contract (dynamisch en statisch bekeken)" in STIJNS, S., AUVRAY, F., DECLERCQ, S., HICK, T., JANSEN, S., PEERAER, F., SAMOY, I., VAN LOOCK, S. en VANDENBUSSCHE, W., *Themis 108 - Verbintenissenrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 83 - 116.
- MEEUSEN, J. en DE BAERE, G., *Grondbeginselen van het recht van de Europese Unie*, Mortsel, Intersentia, 2020, 378 p.
- NELISSEN GRADE, P. en MEYERS, I., *De Reiswet 21 november 2017*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 477 p.
- SPEYBROUCK, J. (ed.), *Reisrecht 2002*, Gent, Academia Press, 2002, 254 p.
- SPEYBROUCK, J. en VAN EETVELT, M., *Toerismecodex*, Gent, Academia Press, 2017, 382 p.
- SPEYBROUCK, J., *Toerismecodex*, Gent, Academia Press, 2013, 378 p.
- STEENNOT, R. en DEJONGHE, S., *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 628 p.
- STIJNS, S., *Verbintenissenrecht: boek 1*, Brugge, Die keure, 2009, 268 p.
- TILLEMANS, B., VERBEKE, A. en VANDEBOSCH, T (eds.), *Een reis door het recht: reisrecht anders bekeken*, Gent, De Boeck & Larcier, 2005, 318 p.
- VAN DER BRUGGEN, R., *Europese vliegtuigpassagiersrechten bij vertraagde en geannuleerde vluchten. Een onderzoek naar de invloed van de Europese wetgever en het Europese Hof van Justitie*, Brugge, die Keure, 2019, 512 p.
- VAN GERVEN, W. en VAN OEVELEN, A., *Verbintenissenrecht*, Leuven, ACCO, 2015, 728 p.
- VAN OEVELEN, A. en DE BOECK, A., *Overmacht*, Mortsel, Intersentia, 2015, 170 p.
- VANDE LANOTTE, J., DE PELSMAEKER, T., GOEDERTIER, G., GOOSSENS, J. en HAECK, Y., *Belgisch publiekrecht (Boekdelen 1 en 2)*, Brugge, Die Keure, 2015, 791 p.
- VYNCKE, H. en M. HIGNY, *Juridische panoplie bij pandemie? Eerste rechtspraak m.b.t. COVID-19 becommentarieerd/Panoplie juridique face à une pandémie ? Les premières décisions commentées en matière de COVID-19*, Brugge, Die Keure, 145 p.
- WYSEUR, B., *Recht op reis. De nieuwe wetgeving pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen*, Brugge, Die Keure, 2018, 318 p.

8.3.3.2. Tijdschrift

- BOSQUET, J., OP DE BEECK, G. en DE BRUYCKERE, V., "Overmacht", *MCP/OOO* 2020, nr. 2, 283-284.
- DE CONINCK, H., "De Europese luchtvaartreglementering en de passagiersrechten anno 2006", *DCCR* 2006, nr. 2, 3-45.
- DE CONINCK, H., "Nieuwe Europese richtlijn betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen", *DCCR* 2015, afl. 3, 215-220.
- DE CONINCK, H., "Richtlijn pakketreizen, Ruime interpretatie van het begrip "pakketreizen", *DCCR* 2003/1, afl. 1, 88-89.
- DE POTTER DE TEN BROECK, M., "De imprevisieleer: de rechter met de pen in de hand", *RW* 2017-18, nr. 40, 1563-1575.
- DE POTTER DE TEN BROECK, M., "Een pandemie als overmacht, overmacht als een pandemie", *RDC-TBH* 2020, nr. 3, 246-278.
- DE WAEGH, W., "De vereffening van VLM – Verplichte insolventieverzekering als reddingsboei voor gedupeerde passagiers?", *Actua Leges* 2018, vol. 69, 1.
- DIRIX, E., "Crisis en privaatrecht [COVID-19-pandemie]", *NJW* 2021, nr. 434, 2-10.
- GEIREGAT, S., "Tegoedbonnen voor afgelaste pakketreizen en evenementen. Commentaar bij twee corona-MB's", *NJW* 2020, nr. 425, 522-528.
- GLANSDORFF, F., "La force majeure", *JT* 2019, nr. 18, 355-358.
- HIGNY, M., "Le paiement du loyer et des charges au bailleur dans le bail d'un bien immeuble face au Coronavirus", *JT* 2020, nr. 15, 265-272.
- HOET, A. en VOET, S., "Overmacht door corona in contractuele relaties", *RW* 2020-21, nr. 06, 203-214.
- KESTELOOT, J.-P., "Le droit du tourisme à l'aune du Covid-19", *JT* 2020, nr. 18, 382-383.
- SAMOY, I. en TERRY, E., "Informatie aan consumenten in het Voorstel voor een Richtlijn Consumentenrechten", *DCCR* 2009, afl. 3, 36-80.
- SEGERS, M. en SIMPELAERE, B., "Corona, handelshuur en overmacht: vele tinten grijs", *DJK* 2020, nr. 419, 1-2.
- TERRY, E., "Consumentenrechten in tijden van corona – een delicate evenwichtsoefening", *RW* 2019-20, nr. 42, 1642.
- VAN BELLINGHEN, F., "Reiscontract", *OBO* 2016, afl. 107, 3-25.
- VAN DER BRUGGEN, R., "Over luchtkastelen en wolkenkrabbers: rechtspraakoverzicht vliegtuigpassagiersrechten (Hof van Justitie, 2017 - 2019) - DEEL 1", *DCCR* 2020, nr. 3, 59-92.
- VAN DER BRUGGEN, R., "Vertraagde en geannuleerde vluchten in de Europese luchtvaart : een reis doorheen de criteria van het Hof van Justitie", *DCCR* 2012, nr. 3, 5-42.
- VERHOEVEN, M., "Passagiersrechten opnieuw verduidelijkt", *DJK* 2012, nr. 260, 3.
- VERHOEVEN, M., "Rechten van vliegtuigpassagiers bij overmacht", *TBBR* 2012, afl. 2, 85-106.
- VERHOEVEN, M., "Reisorganisator failliet? Luchtvaartmaatschappij vergoedt vliegticket niet", *DJK* 2019, nr. 394, 4.
- WEYTS, B., "Het klassieke leerstuk van overmacht in het verbintenissenrecht, actueler dan ooit", *TBBR* 2020, nr. 8, 442-450.

- WYSEUR, B., "Reiscontractenwetgeving", *TPR* 2015, afl.4, 1850–1898.
- X., "Kort - Inreizen", *DJK* 2020, nr. 407, 2.

8.4. Varia

8.4.1. Internationaal

- <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>, (laatst geraadpleegd op 17 april 2021).

8.4.2. Europa

- EP, "Passagiersrechten", https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/nl/FTU_2.2.3.pdf (laatst geraadpleegd op 3 december 2020).
- EC, "Europees Parlement stemt over rechten van vliegtuigpassagiers", *persbericht* 5 februari 2014, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/nl/IP_14_119 (laatst geraadpleegd op 20 april 2021).
- EC, "Information on the Package Travel Directive in connection with the COVID – 19", 19 maart 2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronavirus_info_ptd_19.3.2020.pdf (laatst geraadpleegd op 11 mei 2021).
- EC, "Information on the Package Travel Directive in connection with the COVID-19", 5 maart 2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronavirus_info_ptd_19.3.2020.pdf (laatst geraadpleegd op 11 mei 2021).
- X, "Recommendation", <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh7bhpi5azzb> (laatst geraadpleegd op 5 april 2021).
- <https://reopen.europa.eu/nl> (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).
- EU, "Verordeningen, richtlijnen en andere rechtshandelingen", https://europa.eu/european-union/law/legal-acts_nl (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

8.4.3. Nederland

- ACM CONSUWIJZER, "Uw reisrechten bij een pakketreis tijdens de coronacrisis", <https://www.consuwijzer.nl/coronacrisis/uw-reisrechten-bij-het-coronavirus> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).
- ACM, "ACM biedt branches houvast bij opstellen voucherregeling", <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-biedt-branches-houvast-bij-opstellen-voucherregeling> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).
- ACM, "ACM controleert corona-voucherregelingen", <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-controleert-corona-voucherregelingen> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).

- ANVR, "ANVR-Reizigersvoorwaarden", <https://www.anvr.nl/consumentenvoorwaarden.pdf> (laatst geraadpleegd op 30 april 2021).
- BLOK, P., "Reisvouchers bij annulering door coronavirus", <https://www.consumentenbond.nl/reisverzekering/reisvouchers-bij-annulering-door-coronavirus#no1> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021).
- CONSUMENTENBOND, "Luchtvaartmaatschappij failliet", <https://www.consumentenbond.nl/juridisch-advies/vliegen-vluchtvertraging/luchtvaartmaatschappij-failliet> (laatst geraadpleegd op 23 april 2021).
- DE GROOT, N., "Brussel tikt Nederland op de vingers om reisvouchers, *Het Parool* 13 mei 2020, <https://www.parool.nl/nieuws/brussel-tikt-nederland-op-de-vingers-om-reisvouchers~b9fab650/> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).
- FEYTENS, M., "Coronavirus & reizen: je rechten" <https://www.consumentenbond.nl/reisverzekering/annulering-of-omboeken-reis-bij-onrust> (laatst geraadpleegd op 11 februari 2021).
- <https://www.anwb.nl/vakantie/reiswijzer>
- KORBEE, M., "Wat te doen als een airline failliet gaat: FAQ", <https://www.skyscanner.nl/nieuws/luchtvaartmaatschappijen/wat-te-doen-als-een-airline-failliet-gaat-faq> (laatst geraadpleegd op 23 april 2021).
- RIJKSOVERHEID, "boek geen vakantie reizen naar landen met oranje reisadvies", 14 oktober 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/10/14/boek-geen-vakantiereizen-naar-landen-met-oranje-reisadvies#:~:text=Reizen%20blijft%20risico&text=Hierdoor%20zijn%20er%20in%20Nederland,of%20gebied%20snel%20kan%20veranderen>, (laatst geraadpleegd op 1 november 2020).
- RIJKSOVERHEID, "Nederland sluit de grenzen voor mensen van buiten Europa", 18 maart 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/18/nederland-sluit-de-grenzen-voor-mensen-van-buiten-europa> (laatst geraadpleegd op 1 november 2020)
- RIJKSOVERHEID, "Reisadvies: reis alleen naar het buitenland indien noodzakelijk", 17 maart 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/17/reisadvies-reis-alleen-naar-het-buitenland-indien-noodzakelijk> (laatst geraadpleegd op 1 november 2020).
- RIJKSOVERHEID, "reisvouchers en terugbetaling bij geannuleerde pakketreizen of gekoppelde reisarrangementen", <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/reizen-en-vakantie/vakantie-annuleren-en-reisvouchers/reisvouchers-en-terugbetaling> (laats geraadpleegd op 30 april 2021).
- RIJKSOVERHEID, "Thuisblijven (in thuisquarantaine) bij aankomst in Nederland", <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/reizen-en-vakantie/in-thuisquarantaine-bij-aankomst-in-nederland>, (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).
- RIJKSOVERHEID, "Toch op vakantie? Ga dan wijs op reis", 3 juni 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/06/03/toch-op-vakantie-ga-dan-wijs-op-reis>, (laatst geraadpleegd op 4 november 2020).

- RIJKSOVERHEID, "Voucher kredietregeling (voucherfonds) voor toerisme – en vakantiebranche", <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiële-regelingen/overzicht-financiële-regelingen/voucher-kredietregeling> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).
- RTL NIEUWS, "Minister waarschuwt: Consument is geld kwijt bij faillissement luchtvaartmaatschappij", *RTL Nieuws* 29 april 2020, <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5105941/luchtvaart-voucher-consumenten-geld-terug-airline> (laatst geraadpleegd op 23 april 2021)
- SGR, "SGR en ANVR: Voucher bij annulering of omboeking door Corona", <https://www.sgr.nl/news/sgr-en-anvr-corona-voucher-bij-annulering-of-omboeking/> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).
- SGR, "Toelichting overgangsregeling voor de SGR-voucherregeling", <https://www.sgr.nl/reisorganisaties/news/toelichting-overgangsregeling-voor-de-sgr-voucherregeling/> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).
- SGR, "Veel gestelde vragen", <https://www.sgr.nl/veelgestelde-vragen/#voucher-garantie> (laatst geraadpleegd op 30 april 2021).
- X, "Vouchers en terugbetaling van vliegtickets", <https://www.ilent.nl/onderwerpen/passagiersrechten/luchtvaart/coronavirus-en-passagiersrechten-luchtvaart/vouchers-en-terugbetaling-van-vliegticket> (laatst geraadpleegd op 6 maart 2021).
- X, "Welke landen hebben welke kleurcode?", <https://www.nederlandwereldwijd.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/welke-landen-hebben-welke-kleurcode> (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).
- X, Annuleren van een reis naar een onveilige bestemming, <https://www.consuwijzer.nl/reizen-en-accommodaties/ik-wil-mijn-boeking-wijzigen/annuleren-op-basis-van-reisadvies> (laatst geraadpleegd op 12 februari 2021).
- X., "Is een reisadvies bindend", <https://www.nederlandwereldwijd.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/is-een-reisadvies-bindend> (laatst geraadpleegd 4 november 2020).
- X., "Reisadviezen", <https://www.nederlandwereldwijd.nl/reizen/reisadviezen> (laatst geraadpleegd op 18 april 2021).
- X., "Wat betekenen de kleurcodes bij reisadviezen", <https://www.nederlandwereldwijd.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/wat-betekenen-de-kleurcodes-bij-reisadviezen> (laatst geraadpleegd 4 november 2020).

8.4.4. België

- Agentschap Zorg en Gezondheid, "Extra maatregelen voor de bescherming van ouderen tegen coronavirus", <https://www.zorg-en-gezondheid.be/extra-maatregelen-voor-de-bescherming-van-ouderen-tegen-coronavirus> (laatst geraadpleegd op 17 april 2021).
- BOLLEN, N. en VERSCHUEREN, S., "Wat als uw reisorganisator failliet is?" *De Tijd* 24 september 2019, <https://www.tijd.be/netto/reizen/wat-als-uw-reisorganisator-failliet-is/10164877.html> (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).

- BOLLEN, N., "Annulatieverzekering blijft nuttig voor vakantieganger", *De Tijd* 22 juni 2017, <https://www.tijd.be/netto/verzekeren/annulatieverzekering-blijft-nuttig-voor-vakantieganger/9905118.html> (laatst geraadpleegd op 13 maart 2021).
- BRUSSELS AIRLINES, "Omboeken zonder kosten, zo vaak als nodig", <https://www.brusselsairlines.com/nl-be/veiligheidsmaatregelen/omboekingsopties.aspx> (laatst geraadpleegd op 20 december 2020).
- ECC BELGIË, "FAQ Coronavirus", <https://www.eccbelgie.be/coronavirus>, (laatst geraadpleegd op 1 mei 2021).
- ECC BELGIË, "Pakketreis opzeggen", <https://www.eccbelgie.be/themas/reizen/pakketreizen/pakketreis-opzeggen> (laatst geraadpleegd op 12 maart 2021).
- ECC BELGIË, "Pakketreis wijzigen", <https://www.eccbelgie.be/themas/reizen/pakketreizen/pakketreis-wijzigen> (laatst geraadpleegd op 12 maart 2021).
- ECC BELGIË, "Reisannulaties in Coronatijden", <https://www.eccbelgie.be/in-de-kijker/reisannulaties-in-coronatijden> (laatst geraadpleegd op 23 maart 2021).
- FOD BUITENLANDSE ZAKEN, "Reisadviezen", https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen (laatst geraadpleegd op 3 november 2020).
- FOD BUITENLANDSE ZAKEN, <https://diplomatie.belgium.be/nl> (laatst geraadpleegd op 1 november 2020).
- FOD ECONOMIE, "Annulatie van een vlucht wegens overmacht", <https://economie.fgov.be/nl/themas/consumentenbescherming/reizen/rechten-van-luchtreizigers/annulatie-van-een-vlucht/annulatie-van-een-vlucht#:~:text=U%20hebt%20recht%2C%20naar%20keuze%2C%20op%20terugbetaling%20of%20op%20een,ticket%20door%20hen%20werd%20v> (laatst geraadpleegd op 11 mei 2021).
- FOD ECONOMIE, "Coronavirus: annulatie door de reisorganisator, de luchtvaartmaatschappij of de hotelhouder", <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavirus-annulatie-door-de> (laatst geraadpleegd op 9 mei 2021).
- FOD ECONOMIE, "Coronavirus: annulatie door de reiziger", 21 oktober 2020, <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavirus-annulatie-door-de-0> (laatst geraadpleegd op 5 maart 2021).
- FOD ECONOMIE, "Coronavouchers", <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/coronavouchers> (laatst geraadpleegd op 23 maart 2021).
- FOD ECONOMIE, "Pakketreizen", <https://economie.fgov.be/nl/themas/consumentenbescherming/reizen/reisovereenkomsten/pakketreizen> (laatst geraadpleegd op 9 november 2020).

- FOD ECONOMIE, "Wat met tegoedbonnen bij faillissement van de reisorganisator?", <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/coronavirus/informatie-voor-reizigers/reisannulatie-voor-vertrek/wat-met-tegoedbonnen-bij> (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).
- FOD MOBILITEIT EN VERVOER, "informatie over Passagiersrechten Covid-19", https://mobilit.belgium.be/nl/luchtvaart/passagiers/passagiersrechten_Covid19#FAQ%20PR%201 (laatst geraadpleegd op 5 maart 2020).
- GFG, "Mijlpalen en cases", <https://gfg.be/nl-be/home/over-gfg/mijlpalen-en-cases-gfg/> (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).
- GFG, "Wat is GFG?", <https://www.gfg.be/nl-be/home-professional/over-gfg/wat-is-gfg/> (laatst geraadpleegd op 29 april 2021).
- KMA, "Eerste versoepelingen van start: Moet u in quarantaine na een reis? Geldt de regel van één hobby nog? Uw vragen beantwoord", *De Standaard* 19 april 2021, https://www.standaard.be/cnt/dmf20210415_93919894 (laatst geraadpleegd op 19 april 2021)
- LAMBRECHTS, R., "Coronamaatregelen in de reissector: kan de reiziger een voucher weigeren?", <https://siriuslegaladvocaten.be/maatregelen-tegen-corona-in-de-reissector/> (laatst geraadpleegd op 22 april 2021).
- PAELINCK, G., "Na de eerste Belgische corona-besmetting: "Het protocol heeft zeer goed gewerkt, het virus is onder controle", *VRT NWS* 4 februari 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/02/04/corona-protocol/> (laatst geraadpleegd op 17 april 2020).
- PETRALIA, N., "N-VA wil coronavoucherbank om reisbureaus te helpen, maar "niet zo gemakkelijk als het klinkt", *VRT NWS* 7 december 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/12/07/n-va-wil-coronavoucherbank-om-reisbureaus-uit-de-nood-te-helpen/>, (laatst geraadpleegd op 11 mei 2021).
- RYANAIR, "Planänderung? Keine Sorge, wir haben keine Änderungsgebühren" <https://www.ryanair.com/at/de/nutzliche-infos/keine-umbuchungsgebuehr> (laatst geraadpleegd op 20 december 2020).
- S., Q., "Onderzoek: coronavirus is niét op beruchte vismarkt in Wuhan ontstaan", *De Standaard* 1 juni 2020, <https://www.demorgen.be/tech-wetenschap/onderzoek-coronavirus-is-niet-op-beruchte-vismarkt-in-wuhan-ontstaan~befc2431/> (laatst geraadpleegd op 5 maart 2020).
- SANTENS, T. en GROMMEN, S., "Rood, oranje en groen: kleuren bepalen welke toeristen in quarantaine moeten, maar lijst met regio's niet klaar", *VRT NWS* 8 juli 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/08/kleurcodes-zullen-bepalen-voor-welke-reizigers-coronatest-en-qua/> (laatst geraadpleegd op 18 april 2021).
- SANTENS, T., "Voortaan verplicht: dit formulier moet u invullen voor u na een reis in het buitenland naar België terugkeert", *VRT NWS* 1 augustus 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/31/plf/>, (laatst geraadpleegd op 18 april 2021).
- SCIENSANO, <https://covid-19.sciensano.be/nl/covid-19-algemene-informatie> (laatst geraadpleegd op 29 oktober 2020).

- TEST-AANKOOP, "Luchtvaartmaatschappij failliet: Wat Nu?", <https://www.test-aankoop.be/familie-prive/reizen/dossier/luchtvaartmaatschappij-failliet> (laatst raadpleging op 19 februari 2021).
- VERBERGT, M., "Nu ook officieel: reisverbod sneuvelt op 19 april", *De Standaard* 21 maart 2021, https://www.standaard.be/cnt/dmf20210321_94293942 (laatst geraadpleegd op 18 april 2021).
- X., "Overzicht van alle wettelijke maatregelen tegen Covid-19", <https://legalworld.wolterskluwer.be/nl/nieuws/domein/algemeen-justitie/overzicht-van-de-wettelijke-maatregelen-tegen-covid-19/> (laatst geraadpleegd op 21 maart 2021...).
- X., "Wat zijn de huidige maatregelen?", <https://www.info-coronavirus.be/nl/faq/> (laatst geraadpleegd op 19 april 2021).
- X., "Wat zijn uw rechten bij faillissement van een luchtvaartmaatschappij", <https://economie.fgov.be/nl/themas/consumentenbescherming/reizen/rechten-van-luchtreizigers/wat-zijn-uw-rechten-bij-het> (laatst geraadpleegd op 26 februari 2021).